

พระคัมภีร์

ชาดก และ อรรถกถาชาดก

บาลี-ไทย

เล่ม ๔

(บาลี ภาค ๒ ตอนที่ ๑)

JĀTAKAPĀLI and JĀTAKAṬṬHAKATHĀ

Pāli - Thai

Volume IV

(Pāli Part II First Section)

ฉบับภูมิพโลภิกขุ

พุทธศักราช ๒๕๕๖

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับสยามรัฐ
ที่ใช้อ้างอิงในพระคัมภีร์ฉบับภูมิพโลภิกขุ

คำย่อ		คำเต็ม
วิ. มหาวิภงฺค.	วินยปิฎก	มหาวิภงฺค
วิ. ภิกฺขุณี.	วินยปิฎก	ภิกฺขุณีวิภงฺค
วิ. มหา.	วินยปิฎก	มหาวคฺค
วิ. จ.	วินยปิฎก	จลฺลวคฺค
วิ. ป.	วินยปิฎก	ปริวาร
ที. สී.	ทีฆนิกาย	สีลฺกขณฺธวคฺค
ที. มหา.	ทีฆนิกาย	มหาวคฺค
ที. ปา.	ทีฆนิกาย	ปาฎิกวคฺค
ม. มุ.	มชฺฌิมนิกาย	มุลปณฺณาสก
ม. ม.	มชฺฌิมนิกาย	มชฺฌิมปณฺณาสก
ม. อุ.	มชฺฌิมนิกาย	อุปริปณฺณาสก
สํ. ส.	สํยุตฺตนิกาย	สคาถวคฺค
สํ. นิ.	สํยุตฺตนิกาย	นิทานวคฺค
สํ. ขนฺธ.	สํยุตฺตนิกาย	ขนฺธวารวคฺค
สํ. สฬฺา.	สํยุตฺตนิกาย	สฬฺายตนวคฺค
สํ. มหา.	สํยุตฺตนิกาย	มหาวารวคฺค
อํ. เอกก.	อํงคฺตฺตรนิกาย	เอกกนิปาต
อํ. ทุก.	อํงคฺตฺตรนิกาย	ทุกนิปาต
อํ. ติก.	อํงคฺตฺตรนิกาย	ติกนิปาต
อํ. จตฺก.	อํงคฺตฺตรนิกาย	จตฺกนิปาต
อํ. ปญฺจก.	อํงคฺตฺตรนิกาย	ปญฺจกนิปาต
อํ. ฉก.	อํงคฺตฺตรนิกาย	ฉกนิปาต
อํ. สตฺตก.	อํงคฺตฺตรนิกาย	สตฺตกนิปาต
อํ. อฏฺจก.	อํงคฺตฺตรนิกาย	อฏฺจกนิปาต
อํ. นวก.	อํงคฺตฺตรนิกาย	นวกนิปาต

คำย่อ

คำเต็ม

อง. ทสก.	องค์ตุนิกาย	ทสกนิปาต
อง. เอกาทสก.	องค์ตุนิกาย	เอกาทสกนิปาต
ขุ. ขุ.	ขุทฺทนิกาย	ขุทฺทปาส
ขุ. ฐ.	ขุทฺทนิกาย	ธมฺมปทคาถา
ขุ. อุ.	ขุทฺทนิกาย	อุทาน
ขุ. อิติ.	ขุทฺทนิกาย	อิติวุตตก
ขุ. สุ.	ขุทฺทนิกาย	สุตฺตนิปาต
ขุ. วิ.	ขุทฺทนิกาย	วิมานวตฺต
ขุ. เปต.	ขุทฺทนิกาย	เปตวตฺต
ขุ. เถร.	ขุทฺทนิกาย	เถรคาถา
ขุ. เถรี.	ขุทฺทนิกาย	เถรีคาถา
ขุ. ชา.	ขุทฺทนิกาย	ชาตก
ขุ. มหา.	ขุทฺทนิกาย	มหานิทฺเทศ
ขุ. จุฬ.	ขุทฺทนิกาย	จุฬินิทฺเทศ
ขุ. ป.	ขุทฺทนิกาย	ปฏิสมฺภิทามคฺค
ขุ. อ.	ขุทฺทนิกาย	อปทาน
ขุ. พุทฺธ.	ขุทฺทนิกาย	พุทฺธวํส
ขุ. จริยา.	ขุทฺทนิกาย	จริยาปิฎก
อภิ. สั.	อภิธมฺมปิฎก	ธมฺมสงฺคณี
อภิ. วิ.	อภิธมฺมปิฎก	วิภังค
อภิ. ธา.	อภิธมฺมปิฎก	ธาตฺตคา
อภิ. ปุ.	อภิธมฺมปิฎก	ปุคฺคสฺสปณฺณตฺตติ
อภิ. ก.	อภิธมฺมปิฎก	กถาวตฺต
อภิ. ย.	อภิธมฺมปิฎก	ยมก
อภิ. ป.	อภิธมฺมปิฎก	ปฏฺจาน

อักษรย่อพระคัมภีร์พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับต่าง ๆ

คำย่อ

คำเต็ม

ส.	สีหฬโปกฺก	(ฉบับสีหฬ)
ม.	มรรหมโปกฺก	(ฉบับพม่าเดิม)
จ.	จฏฺสงฺคีติโปกฺก	(ฉบับสังคายนาคั้งที่ ๖)
รา.	รามณฺณโปกฺก	(ฉบับมอญ)
ไป.	ไปราณโปกฺก	(ฉบับไบลานเก่า)
อ.	อังกฺลิสโปกฺก	(ฉบับอังกฤษ เดิมใช้ย่อว่า อ.)
ก.	กตฺถจโปกฺก	(คัมภีร์บางฉบับ)

(๖๔)

TRANSLITERATION OF THE THAI ALPHABET

As used in this pāli text

of

THE BHŪMIBALOBHIKKHU FOUNDATION

VOWELS - 8

ะ a ำ ā ิ i ี ī , u ู ū เ e โ o

CONSONANTS - 33

ก ka	ข kha	ค ga	ฆ gha	ง ria
จ ca	ช cha	ช ja	ฉ jha	ฌ ña
ฎ ṭa	ช ṭha	ช ḍa	ฌ ḍha	ณ ṇa
ด ta	ถ tha	ท da	ธ dha	น na
ป pa	ผ pha	พ ba	ภ bha	ม ma
ย ya	ร ra	ล la	ว va	
ส sa	ห ha	ฬ ḷa	ม̐ ṃ	

FIGURES

๑1 ๒2 ๓3 ๔4 ๕5 ๖6 ๗7 ๘8 ๙9 ๐0

COMBINATION

ก ka	กา kā	กิ ki	กี kī
กู ku	กู kū	เก ke	เก ko

สารบาญ
พระคัมภีร์ชาดกและอรรถกถาชาดก
บาลี-ไทย เล่ม ๔
(บาลี ภาค ๒ ตอนที่ ๑)

เรื่อง

หน้า

เอกกนิบาต

๕. อັถถกามวรรค

๑. โลกษชาดก (๔๑)	๑
๑. พรรณนาโลกษชาดก (๔๑)	๒
๒. กโปตกษชาดก (๔๒)	๒๕
๒. พรรณนากโปตกษชาดก (๔๒)	๒๖
๓. เวพฺฐกษชาดก (๔๓)	๓๔
๓. พรรณनावेพฐกษชาดก (๔๓)	๓๕
๔. มกสชาดก (๔๔)	๔๐
๔. พรรณนามกสชาดก (๔๔)	๔๑
๕. โรหิณีชาดก (๔๕)	๔๖
๕. พรรณนาโรหิณีชาดก (๔๕)	๔๗
๖. อารามทฺฐกษชาดก (๔๖)	๕๑
๖. พรรณนาอารามทฺฐกษชาดก (๔๖)	๕๒
๗. วารุณีทฺฐกษชาดก (๔๗)	๕๘
๗. พรรณनावารุณีทฺฐกษชาดก (๔๗)	๕๙
๘. เวทํพพชาดก (๔๘)	๖๓
๘. พรรณनावेतํพพชาดก (๔๘)	๖๔

(๖๖)

เรื่อง	หน้า
๙. นักขัตตชาดก (๔๙)	๗๕
๙. พรรณนานักขัตตชาดก (๔๙)	๗๖
๑๐. ทুমเมธชาดก (๕๐)	๘๒
๑๐. พรรณนาทুমเมธชาดก (๕๐)	๘๓
ประมวลชาดกแห่งอัสถกามวรรคนี้	๙๐

๖. อาสังสวรรค

๑. มหาสีลวชาดก (๕๑)	๙๑
๑. พรรณนามหาสีลวชาดก (๕๑)	๙๒
๒. จูฬชนกชาดก (๕๒)	๑๑๑
๒. พรรณนาจูฬชนกชาดก (๕๒)	๑๑๒
๓. ปุณณปาติชาดก (๕๓)	๑๑๔
๓. พรรณนาปุณณปาติชาดก (๕๓)	๑๑๕
๔. ผลชาดก (๕๔)	๑๒๑
๔. พรรณนาผลชาดก (๕๔)	๑๒๒
๕. ปัญจาวุธชาดก (๕๕)	๑๒๘
๕. พรรณนาปัญจาวุธชาดก (๕๕)	๑๒๙
๖. กาญจนกัษณชาดก (๕๖)	๑๓๙
๖. พรรณนากาญจนกัษณชาดก (๕๖)	๑๔๐
๗. วานรินทชาดก (๕๗)	๑๔๗
๗. พรรณนาวานรินทชาดก (๕๗)	๑๔๘
๘. ตโยธรรมชาดก (๕๘)	๑๕๔
๘. พรรณนาตโยธรรมชาดก (๕๘)	๑๕๕

เรื่อง

หน้า

๙. เมธีวาทชาดก (๕๙)	๑๖๑
๙. พรรณนามะธีวาทชาดก (๕๙)	๑๖๒
๑๐. สังฆมนชาดก (๖๐)	๑๖๖
๑๐. พรรณนาสังฆมนชาดก (๖๐)	๑๖๗
ประมวลชาดกแห่งอาสิงสวรรคณัน	๑๖๙

๗. อิตถีวรรค

๑. อสัทมัตตชาดก (๖๑)	๑๗๐
๑. พรรณนาอสัทมัตตชาดก (๖๑)	๑๗๑
๒. อัณฑกุตชาดก (๖๒)	๑๗๔
๒. พรรณนาอัณฑกุตชาดก (๖๒)	๑๗๕
๓. ตักกชาดก (๖๓)	๒๐๓
๓. พรรณนาตักกชาดก (๖๓)	๒๐๔
๔. ทูราขานชาดก (๖๔)	๒๑๔
๔. พรรณนาทูราขานชาดก (๖๔)	๒๑๕
๕. อนภิรติชาดก (๖๕)	๒๒๑
๕. พรรณนาอนภิรติชาดก (๖๕)	๒๒๒
๖. มุทุลักขณชาดก (๖๖)	๒๒๗
๖. พรรณนามุทุลักขณชาดก (๖๖)	๒๒๘
๗. อัจฉังคชาดก (๖๗)	๒๔๐
๗. พรรณนาอัจฉังคชาดก (๖๗)	๒๔๑
๘. สากेतชาดก (๖๘)	๒๔๘
๘. พรรณนาสากेतชาดก (๖๘)	๒๔๙

(๖๘)

เรื่อง

หน้า

๙. วิสวันตชาดก (๖๙)	๒๕๓
๙. พรรณनावิสวันตชาดก (๖๙)	๒๕๔
๑๐. กุททาลชาดก (๗๐)	๒๕๙
๑๐. พรรณนากุททาลชาดก (๗๐)	๒๖๐
ประมุขชาดกแห่งอิตถีวรรคนี้	๒๗๑

พระบาลีสู่ตตันตปิฎก
ขุททกนิกาย ชาดก
เอกกนิบาต

๕. อตฺถกามวคฺค

๑. โลกษชาตก (๔๑)

๔๑. "โย อตฺถกามสุส หิตานุกมปิโน
โอรุชฺชมาโน น กโรติ สาสัน
อชฺชียา ปาทโมลุมพ^๑
मितฺตโก วีย โสจตี"ติ.

โลกษชาตกํ ปจฺมํ.

๕. อตฺถกามวรรค

๑. โลกษชาตก (๔๑)

๔๑. "บุคคลใด เมื่อท่านผู้ใคร่ต่อ
ประโยชน์ มีความเอ็นดู หวังจะ
เกื้อกูลกล่าวสอนอยู่ ถูกเขา
ดักเตือนอยู่ ไม่ทำตามคำสอน
ของท่าน บุคคลนั้นยอมเสรำโคก
ดูจนายमितตวินทุกะ ผู้ไม่ทำตาม
คำสั่งสอน จับเท้าแม่แพะแล้ว
เสรำโคกอยู่ฉะนั้น".

โลกษชาตก ที่ ๑.

^๑จ. ปาทโมลุมพ.

อรรถกถาชาดก ขุททกนิกาย

เอกกนิบาต

๕. อตฺตคามวคฺค

๕. อັตตคามวรรค

๑. โลกษชาตกวมุณฺณา (๔๑)

๑. พรรณนาโลกษชาดก (๔๑)

โย อตฺตคามสุสชาติ อิทํ สตุถา
เซตวเน วิหฺรณฺโต โลกษติสุสตุเถรี นาม
อารพฺภ กเถสิ.

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวัน ทรงปรารภถึงพระเถระชื่อว่า
โลกษติสสเถระ จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้
มีคำว่ โย อตฺตคามสุส ดังนี้ เป็นต้น.

โก ปเนส โลกษติสุสตุเถโร
นามาติ ? โกสลรฎฺเฐ เอโก อตฺตโน
กุลนาสโก เกวฏฺฐปฺตุโต อลาภี ภิกฺขุ.

ถามว่า ก็พระเถระชื่อว่าโลกษ-
ติสสเถระนี้เป็นใคร ? ตอบว่า พระเถระ
ชื่อว่าโลกษติสสเถระนี้ เป็นบุตรของชาว
ประมงคนหนึ่งในแคว้นโกศล ทำความ
พินาศให้แก่ตระกูลของตน เป็นภิกษุผู้
ไม่มีลาภ.

โส กิร นิพฺพตฺตมฺุจฺจานโต จวิตฺวา
โกสลรฎฺเฐ เอกสุมี กุลสฺหสฺสวาเส

ได้ยินว่า ท่านจติจากที่ที่ตนเกิดแล้ว
ถือปฏิสนธิในท้องของหญิงชาวประมง

เกวภูฏคาม เอภิสสา เกวภูฏติยา^๑
 กุจฉิสมี ปฐิสนธิ คณฺหิ.

ตสฺส ปฐิสนฺธิคณฺหิวิเส ตํ กุสฺสหฺสฺสํ
 ชาลหฺตฺถํ นทียญฺจ ตฬากาทีสุ จ
 มจฺเจ ปรีเยสนฺตํ เอกํ ชุพฺพทกมจฺฉมฺปิ
 นาลตฺถ.

ตโต ปฏฺจาย จ เต เกวภูฏา
 ปรีหายนฺติเยว. ตสฺมี หิ กุจฉิคเตเยว
 เนสํ คาโม สตฺต วาเร อคฺคินา
 ททฺโธ สตฺต วาเร รมฺญา ทนฺนฺทิตฺ.
 เอวํ อนุกฺกเมน ทฺคคฺตา ชาตา.

เต จินฺตยีสฺสุ “ปุพฺเพ อมฺหากํ เอวรूपิ
 นตฺถิ อิทานิ ปน ปรีหายนฺ, อมฺหากํ
 อนตฺเร เอกาย กาฬิกณฺณินยา ภวิตพฺพํ
 เทว ภาคา โหมา”ติ. ปญฺจ ปญฺจ
 กุสฺสตานิ เอกโต อหฺสฺ.

ตโต ยตฺถ ตสฺส มาตาปิตโร โสว
 โภจฺจาโส ปรีหายนฺติ, อิตโร วชฺชตฺต.

คนหนึ่งในหมู่บ้านเกวภูฏคาม ซึ่งเป็น
 ที่อาศัยอยู่แห่งตระกูลหนึ่งพันในแคว้น
 โกศล.

ในวันที่ท่านถือปฐิสนธิ ตระกูลพันหนึ่ง
 นั้นพากันถือแห แสงหาปลาอยู่ในแม่น้ำ
 และในอ่างเก็บน้ำเป็นต้น ก็ไม่ได้แม้
 ปลาตัวเล็กสักตัวเดียว.

ก็จำเดิมแต่กาลนั้น ชาวประมงเหล่านั้น
 ย่อมเสื่อมโทรมลงตลอดมา. เพราะว่า
 เมื่อท่านอยู่ในท้องถิ่นนั้นแหละ บ้านชาว
 ประมงเหล่านั้นถูกไฟไหม้ ๗ ครั้ง ถูกลง
 พระราชาอาชญา ๗ ครั้ง. ชาวประมง
 เหล่านั้นกลายเป็นผู้ยากไร้ลงโดยลำดับ
 ด้วยประการฉะนี้.

พวกเขาพากันคิดว่า “เมื่อก่อนพวกเรา
 ไม่มีความทุกข์เช่นนี้กันเลย แต่เดี๋ยวนี้
 พวกเรากำลังเสื่อมโทรม ในระหว่าง
 พวกเราคงจะมีคนกาลกรรมนี้อยู่คนหนึ่ง
 พวกเราจงแบ่งออกเป็นสองส่วนเถิด”
 ดังนี้. ตระกูลเหล่านั้นแยกกันเป็น
 ฝ่ายละ ๕๐๐ ตระกูล.

แต่นั้นมารดาบิดาของท่านอยู่ในฝ่ายใด
 ฝ่ายนั้นย่อมเสื่อมลงไป ฝ่ายนอกนี้ย่อม
 เจริญขึ้น.

^๑ฉ. ๑/๒๕๒ เกวภูฏิยา.

เต ตมปิ โกฎจาสิ ทูริธา, ตมปิ
 ทูริธาติ เอวิ ยาว ตเมว กุลิ
 เอกิ อโหสิ, ตาว วิภชิตฺวา เตสิ
 กาฬกณฺณนิภาวิ ฌตฺวา ไปเถตฺวา
 นิกฺกขุสฺมิสุ.

อถสฺส มาตา กิจฺเชน ชีวมานา
 ปริปกฺเก คพฺเภา เอกสฺมิ จาเน วิชายิ.
 ปจฺฉิมภวีกสฺสตุตฺติ น สกฺกา นาเสตุ,
 อนฺุตมญฺเฐ ปทีไป วิย ตสฺส หทย
 อรหตฺตสฺส อุปนิสฺสโย ชลติ.

สา ตํ ทารกํ ปฏฺิษคฺคิตฺวา อาธาวิตฺวา
 ปริธาวิตฺวา วิจฺรณกาเล เอกมสฺส
 กปาลกํ หตฺเถ ทตฺวา “ปุตฺต เอตฺ
 ฆริ ปวิสฺวา”ติ เปเสตฺวา ปลาตา.

โส ตโต ปฏฺุจาย เอกโกว หุตฺวา
 ตตฺถ ตตฺถ ภิกฺขุ ปริเยสิตฺวา เอกสฺมิ
 จาเน สยติ, น นุหายติ, น สริริ
 ปฏฺิษคฺคิตฺ, ปัสฺปิสาจโก วิย กิจฺเชน
 ชีวิทํ กปฺเปสิ. โส อนุกฺกเมน

พวกเขาที่เสื่อมนั้นก็แยกส่วนกันอีกอย่างนี้
 คือ แต่ละส่วน แม้นั้น ๆ แยกกันเป็น
 สองส่วน ๆ กระทบตระกูลนั้นแหละ ได้มี
 อยู่ตระกูลเดียว (พวกเขา) จึงรู้นั้นเป็น
 กาลกรรมณี จึงรวมกันโดยดีแล้วขับไล่ไป.

ลำดับนั้น มารดาของท่านเป็นอยู่
 โดยผิดเคือง เมื่อครรภ์แก่รอบแล้วก็
 คลอดบุตรในที่แห่งหนึ่ง. สัตว์ผู้เกิดในภพ
 สุดท้าย^๑ ใคร ๆ ไม่อาจทำให้พินาศได้
 อุปนิสัยแห่งพระอรหันต์ รุ่งโรจน์อยู่ใน
 หทัยของสัตว์นั้น ดุจประทีปลูกไฟลงอยู่
 ภายในหม้อ ฉะนั้น.

นางเลี้ยงดูทารกนั้น ในเวลาที่ทารก
 เทียววิ่งเล่นไปมาได้ ให้ขึ้นกระเบื้อง
 อันหนึ่งแก่ทารกนั้นไว้ที่มือ ส่งไปด้วย
 คำว่า “ลูกรัก เจ้าจงเข้าไปสู่เรือนหลังนี้”
 ดังนี้แล้วหนีไปเสีย.

ตั้งแต่นั้นมา ทารกนั้นเป็นผู้โดดเดี่ยว
 แสวงหาอาหารไปตามที่นั้น ๆ แล้วนอน
 ในที่แห่งหนึ่ง ไม่อาบน้ำ ไม่ดูแลร่างกาย,
 ดุจปีศาจคลุกฝุ่น เลี้ยงชีพอยู่ด้วยความ
 แร้นแค้น. ทารกนั้น พอมียายุได้ ๗ ขวบ

^๑ สัตว์ผู้จะสำเร็จมรรคผลและนิพพาน.

สตุตวสุสิโก หุตวา เอกสุมี เคหทวาเร
อุกขลิโรวนสุส จหุทธิตฎฐาเน กาโก วีย
เอเกกั ภตตสิตถกั อัจฉินิตวา ชาหติ.

อด นั ธมฺมเสนาปติ สวตถึยั
ปิณฑาย จรมาโน ทิสฺวา "อัย สตุโต
อติการุณฺณปฺปโต, กตรคามวาสิโก นุ
ไซ"ติ ตสฺมี เมตตจิตฺตํ วฑฺฒเตตวา
"เอहि เร"ติ อาห.

โส อาคนุตวา เถโร วนฺทิตวา อฎฺฐาสิ,
อด นั เถโร "กตรคามวาสิโกสิ, กหิ
วา เต มาตาปิตโร"ติ ปุจฺฉิ.

"อนั ภนฺเต นิปฺปจฺจโย, มยฺหิ
มาตาปิตโร มั นิสฺสาย 'กิลนฺตมฺหา' ติ
มั จฑฺฒเตตวา ปลาตา"ติ.

"อปิจ ปน ปพฺพชิสฺสสี"ติ.

"ภนฺเต อนั ตาว ปพฺพเชยฺย มาทิสฺ
ปน กปณั โภ ปพฺพาเชสฺสสี"ติ.

โดยลำดับ ก็เลือกเก็บกินเมล็ดข้าวสุก
ที่ละเมล็ดที่ประตูเรือนแห่งหนึ่ง ดุจกา
เลือกเก็บกินอยู่ซึ่งเมล็ดข้าว ในที่ที่เขา
ล้างหม้อข้าวทิ้งไว้ฉะนั้น.

ลำดับนั้น พระธรรมเสนาบดี
เที่ยวไปบิณฑบาตในเมืองสาวัตถี เห็น
ทารกนั้น คิดว่า "สัตว์นี้ถึงแล้วซึ่งความ
เป็นผู้นำสงสารยิ่งนัก เป็นผู้อาศัยอยู่ใน
บ้านไหนหนอแล" ดังนี้แล้ว เพิ่มพูน
เมตตาจิตในเด็ก จึงกล่าววว่า "แนะนำ
มานี้ซิ

ทารกนั้นได้มาไหว้พระเถระ แล้วยืนอยู่,
ลำดับนั้น พระเถระถามว่า "เจ้าอยู่ใน
หมู่บ้านไหน, อีกอย่างหนึ่ง มารดาบิดา
ของเจ้าอยู่ที่ไหน".

"ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมเป็นผู้ไร้ที่พึ่ง
มารดาบิดาของกระผมพูดว่า เพราะ
กระผม 'ทำให้ท่านต้องลำบาก' จึง
ทอดทิ้งกระผมไว้แล้วหลบหนีไป".

"เออ ก็เจ้าจะบวชไหม".

"ข้าแต่ท่านผู้เจริญ กระผมอยากบวช
แต่ว่า ใครจักให้เด็กกำพร้าเช่นกระผม
บวชครับ".

“อหิ ปัพพาทะสัสสามิ”ติ. “สาธู ฆนุตเต
ปัพพาทะเสถ มนุ”ติ.

เถโร ตสฺส ชาทนียโกชนียํ ทตฺวา
ตี วิหารํ เนตฺวา สหตุเถเนว
นุหาเปตฺวา ปัพพาทะตฺวา ปริปฺปนฺนวสฺสํ
อุปสมฺปาเทสิ.

โส มหุลลกกালে “โลสกติสฺสเถโร”ติ
ปญฺญาติตฺถ อปฺปปฺปญฺโถ อปฺปปลาโก.

เตน กิร อสทิสทานเปปี กุจฺฉินฺุโร น
ลทฺฐปฺพุโ, ชีวิตมฺภูณมตฺตเมว ลภติ.

ตสฺส หิ ปตฺเต เอกสฺมีเยว ยาคฺอุลฺลเก
ทินฺเน ปตฺโต สมตฺติตฺติโก วีย หุตฺวา
ปญฺญาติ.

“เราจักให้เจ้าบวช” ดังนี้. “ข้าแต่ท่าน
ผู้เจริญ ดีละ ท่านจงให้กระผมบวชเถิด”
ดังนี้.

พระเถระให้ของควรเคี้ยว และของควร
บริโภคแก่เขา นำเข้าไปสู่วิหารอาบน้ำ
ให้ด้วยมือของตนเองที่เดียว แล้วจึงให้
บรรพชา พอเธอผู้มีพรรษาครบบริบูรณ์
ก็ได้ให้อุปสมบทแล้ว.

ในเวลาที่ท่านเป็นภิกษุแก่ ท่านปรากฏ
ชื่อว่า “โลสกติสสเถระ” เป็นผู้มีบุญน้อย
มีลาภน้อย.

ได้ยินว่าพระโลสกติสสเถระนั้น ไม่เคย
ได้อาหารอิ่มท้องแม่ในอสทิสทาน,^๑ ท่าน
ยอมได้อาหารเพียงสักว่า เพื่อต่อชีวิต
เท่านั้น.

ก็เมื่อบุคคลถวายเป็นภิกษุ เพียงกระบวย
เดียวเท่านั้น ในบาตรของท่าน บาตร
ยอมปรากฏเป็นราวกับว่า เต็มเสมอ
ขอบปากบาตร.

^๑ ทานอย่างดีหรืออย่างมาก ซึ่งไม่มีทานอื่นเสมอ
เคยมีตัวอย่าง ผู้มั่งมีทำทานชื่อนี้ประกวดกัน.

อด มนุสสา "อิมสฺส ปตฺโต ปุโร"ติ
เหฏฺฐา ยาคุ เทนฺติ.

"ตสฺส ปตฺเต ยาคฺคทานกาลे มนุสฺसानํ
ภาชเน ยาคฺ อนุตฺตรธายตี"ติปิ วทนฺติ.

ชชฺชกาทีสุปิ เอเสว นโย.

โส อปเรน สมเยน วิปฺสฺสนํ
วฑฺฒเตตฺวา อคฺคผล อรหฺตฺเต
ปตฺติจฺจิตฺตปิ อปฺปลาโก อโหสิ.

อดสฺส อนุปฺพุเพน आयสงฺขารเส
ปริทีเนสฺส ปรินิพฺพานทิวโส สมฺปาปฺณิ.

ธมฺมเสนาปติ อวชฺเชนฺโต ตสฺส
ปรินิพฺพานภาวํ ฅตฺวา "อัย
โลสกติสฺสตุเถโร อชฺช ปรินิพฺพายิสฺสติ,
อชฺช มยา เอตสฺส ยาวทตฺถํ อาหารํ
ทาตุํ วฏฺฏตี"ติ ตํ อาทาย สวตฺถี
ปิณฺฑทาย ปาวิสิ.

เถโร ตํ นิสฺสาย ตาว พฺนุมนุสฺสาย
สวตฺถียา หตฺถํ ปสาเรตฺวา
วณฺทนมตฺตมฺปิ นาลตฺถ.

เมื่อเป็นเช่นนั้น มนุษย์ทั้งหลายคิดว่า
"บาตรของพระเถระรูปนี้เต็ม" ดังนี้แล้ว
จึงถวายข้าวยากูรูปถัดไป.

บางอาจารย์กล่าวว่า "ในเวลาที่ยถวาย
ข้าวยากูในบาตรของท่าน ข้าวยากูใน
ภาชนะของมนุษย์ทั้งหลายย่อมหายไป".

แม้ของเคี้ยวเป็นต้นก็มีนัยนี้เหมือนกัน.

สมัยต่อมา ท่านเจริญวิปัสสนา
แม้ดำรงอยู่ในอรหัต ซึ่งเป็นผลสุดท้ายอด
ก็ยังเป็นผู้มีลาภน้อย.

ต่อมา เมื่ออายุสังขารของท่านเสื่อมแล้ว
โดยลำดับ วันปรินิพพานก็ได้มาถึงเข้า.

พระธรรมเสนาบดี เมื่อใคร่ครวญดู
ก็รู้ว่า ท่านจะปรินิพพาน จึงคิดว่า
"พระโลกติสสเถระรูปนี้ จะปรินิพพาน
ในวันนี้ วันนี้เราควรถวายอาหารจน
พอแก่ความต้องการแก่พระเถระนี้" ดังนี้
แล้วพาท่านเข้าไปสู่เมืองสาวัตถี เพื่อ
บิณฑบาต.

เพราะอาศัยท่าน (ไปด้วย) พระเถระจึง
ไม่ได้แม้สักว่าการเหยียดมือออกไหว
ในเมืองสาวัตถี ซึ่งมีมนุษย์มากมายถึง
เพียงนั้น.

อถ นั เถโร "คจฺจาวุโส อาสนสาลาโย
นิสีทา"ติ อฺยุโยเชสิ.

ลำดับนั้น พระเถระส่งท่านกลับไปด้วย
คำว่า "ดูกรอาวุโส ท่านจงไปนั่ง (รอ)
อยู่ที่โรงฉันเถิด".

ตี อาคตเมว มนุสฺสา "อฺยุโย อาคโต"ติ
อาสเน นิสีทาเปตฺวา โภเชนฺติ.

มนุษย์ทั้งหลายกล่าวว่พระเถระผู้มาถึง
แล้วนั้นแล้วว่า "พระผู้เป็นเจ้าของมาแล้ว"
ดังนี้แล้ว จึงนิมนต์ให้นั่งฉันอาหาร
บนอาสนะ.

เถโรปิ "อิมั ฆตฺตี โลกติสฺสตุเถรสฺส
เทธา"ติ ลทฺธาหารั เปเสสิ.

ฝ่ายพระเถระได้ส่งอาหารอันตนได้แล้ว
ไปให้ด้วยสั่งว่า "พวกท่าน จงถวายภัดนี้
แก่พระโลกติสสเถระเถิด".

ตี คเหตุวา คตา โลกติสฺสตุเถโร
อสริตฺวา สยเมว ภูณฺชีสุ.

มนุษย์ทั้งหลายถือภัดตอาหารนั้นแล้วไป
ล้อมนึ่งถึงพระโลกติสสเถระจึงกินเสียเอง.

อถ เถรสฺส อฺภูจาย วิหารั
คมนาเล โลกติสฺสตุเถโร อาคนฺตฺวา
เถโร วนฺทึ. เถโร นิวตฺติตฺวา จิตฺทว
"ลทฺธนฺเต อาวุโส ฆตฺตนฺ"ติ.

เมื่อเป็นเช่นนั้น ในเวลาที่พระเถระ
ลุกเดินไปยังวิหาร พระโลกติสสเถระ
มาไหว้พระเถระ. พระเถระหันกลับมา
ยืนอยู่ ถามว่า "ผู้มีอายุ ท่านได้ภัด
แล้วหรือ".

"ลภิสฺสาม โน ฆนฺเต"ติ.

"ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าไม่ได้"
ดังนี้.

เถโร สัเวคฺปปตฺโต กาลั โอลเเกสิ.
กาโล อนตฺติกฺกนฺโต. เถโร "โหตาวุโส
อิธเว นิสีทา"ติ โลกติสฺสตุเถโร
อาสนสาลาโย นิสีทาเปตฺวา โภสฺสรณฺโณ
นิเวสนั อคมาสิ.

พระเถระถึงความสลดใจ มองดูเวลา.
เวลายังไม่ล่วงเลยไป. พระเถระกล่าวว่า
"ท่านผู้มีอายุ ข้าอนั้นช่างเถอะ ท่านจง
นั่งอยู่ที่นี้แหละ" ดังนี้แล้ว ให้พระโลก-
ติสสเถระนั่งอยู่ที่โรงฉัน แล้วได้ไปยัง
พระราชนิเวศน์ของพระเจ้าโกศล.

ราชา เถรสฺส ปตฺตํ คหาเปตฺวา
 "ภตฺตสฺส อกาลิ"ติ ปตฺตปุริ จตฺมรฺฐํ
 ทาเปสิ.

เถโร ตํ อาทาย คนฺตฺวา "เอหาวุโส
 ติสฺส อิมํ จตฺมรฺฐํ ภูณฺชา"ติ วตฺวา
 ปตฺตํ คเหตุวาว อฏฺจาสิ. โส เถเร
 คารเวน ลชฺชนฺโต น ปริภุชฺติ. อถ
 นํ เถโร "เอหาวุโส ติสฺส อหํ อิมํ
 ปตฺตํ คเหตุวาว จสฺสามิ, ตฺวํ นิสีทิตฺวา
 ปริภุชฺช, สเจ อหํ ปตฺตํ หตฺถโต
 มุญฺเจยฺย, กิณฺจि น ภเวยฺยา"ติ อาห.

อถายสฺมา โลกติสฺสตุเถโร อคฺคสาวเก
 ธมฺมเสนาปติมฺหิ ปตฺตํ คเหตุวา จิตฺ
 จตฺมรฺฐํ ปริภุชฺติ. ตํ เถรสฺส
 อริยฺหุทิพฺเลน น ปริภุชฺยํ อคฺมาสิ.

ตทา โลกติสฺสตุเถโร ยาวทตฺถํ
 อฺทฺรปุริ กตฺวา ปริภุชฺติ, ตํทิวสํเยว

พระราชารับสั่งให้รับบาตรของพระเถระไว้
 ทรงดำริว่า "เวลานี้ไม่ใช่เวลาแห่งภัด"
 ดังนี้แล้ว จึงรับสั่งให้ถวายจตุมรฺฐ^๑
 จนเต็มบาตร.

พระเถระนำบาตรนั้นไปแล้ว กล่าวว่
 "ท่านติสสะผู้มีอายุ ท่านจงมาฉัน
 จตุมรฺฐนี้เถิด" ดังนี้ แล้วยืนถือบาตรอยู่.
 ท่านละอายอยู่แต่เพราะมีความเคารพ
 ต่อพระเถระ จึงไม่ฉัน. ลำดับนั้น
 พระเถระกล่าวกะท่านว่า "ท่านติสสะ
 ผู้มีอายุ จงมาเถิด ข้าพเจ้าจักยืน
 ถือบาตรนี้ไว้เอง, ท่านจงนั่งฉันเถิด
 หากว่าข้าพเจ้าปล่อยบาตรจากมือไซ้,
 สิ่งของไร ๆ จะไม่พึงมี".

ลำดับนั้น เมื่อพระธรรมเสนาบดีผู้เป็น
 พระอัครสาวกยืนถือบาตรอยู่ ท่าน
 ผู้มีอายุโลกติสสเถระ จึงฉันจตุมรฺฐ.
 จตุมรฺฐนั้น มิได้ถึงความหมดสิ้นไป
 ด้วยกำลังฤทธิ์อันประเสริฐของพระเถระ.

ในกาลนั้น พระโลกติสสเถระฉันจน
 อิ่มท้องตามความต้องการแล้วปรินิพพาน

^๑ ของมีรสอร่อย ๔ อย่าง คือ เนยใส เนยข้น
 น้ำผึ้ง น้ำอ้อย.

๑ อนุปาติเสสสาย นิพพานธาตุยา
ปรีนิพพายิ.

สมมาสมมุพฺพุโธ ตสฺส สนฺติเก จตฺวา
สรีรนิกุเขปํ กาวเรสิ. ธาตุโย คเหตุวา
เจตีย์ กรีสุ.

ตทา ภิกฺขุ ฌมฺมสภายํ สนฺนิปตฺติวา
“อาวุโส อโห โลกติสฺสเสเตโร
อปฺปปฺปญฺญโณ อปฺปปลาภี, เอวฺรุเปน นาม
อปฺปปฺปญฺญเณน อปฺปปลาภินา กถํ
อริยฌมฺโม ลทฺโธ”ติ กเถนฺตวา นิสีทิสฺสุ.
สตุถา ฌมฺมสภายํ คนฺตฺวา “กาย
นฺตฺถ ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถาย
สนฺนิสินฺนา”ติ ปุจฺฉิ.

เต “อิมาย นาม ภนฺเต”ติ อาโรเจสุ.

สตุถา “ภิกฺขเว เอโส ภิกฺขุ อตฺตโน
อปฺปปลาภีภาวญฺจ อริยฌมฺมลาภีภาวญฺจ
อตฺตนาถ อกาสิ, อยญฺหิ ปุพฺเพ ปเรสํ
ลาภนฺตฺรายํ กตฺวา อปฺปปลาภี ชาโต
‘อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตวา’ติ วิปฺสฺสนาย
ยฺตุตฺตภาวสฺส ฆเลน อริยฌมฺมลาภี

ด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ในวันนั้น
นั่นเอง.

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประทับยืนอยู่ใกล้
พระเถระนั้น แล้วรับสั่งให้สร้างที่เก็บ
สรีระธาตุ. ชนทั้งหลายรับธาตุไปก่อน
พระเจดีย์บรรจุไว้.

ในครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลายประชุมกัน
ในโรงธรรม แล้วนั่งสนทนากันว่า
“น่าอัศจรรย์จริง พระโลกติสสเถระเป็น
ผู้มีบุญน้อย เป็นผู้มีลาภน้อยเห็นปานนี้
ได้อริยธรรมมาอย่างไร”. พระศาสดา
เสด็จไปที่โรงธรรมแล้วตรัสถามว่า “ภิกษุ
ทั้งหลาย บัดนี้พวกเธอนั่งสนทนาด้วย
เรื่องอะไรหนอ” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลายกราบพูลว่า “ด้วยเรื่องชื่อนี้
พระเจ้าข้า”.

พระศาสดาตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ภิกษุนี้ ได้กระทำซึ่งความที่ตนเป็นผู้
มีลาภน้อย และความเป็นผู้ได้อริยธรรม
ด้วยตนเองเทียว, ก็ในปางก่อนภิกษุนี้
ได้ทำอันตรายแก่ลามก ของชนเหล่าอื่น
จึงเกิดเป็นผู้มีลาภน้อย (แต่) เพราะผล

๑ อนุปาติเสส มีกรรมชรูปและวิบากชั้นอัน
กรรมกิเลสเข้าไปถือเอาเหลืออยู่ไม่มี.

ชาโต"ติ วตฺวา อตีติ อหริ.

ที่ตนประกอบในวิปัสสนาญาณว่า 'สังขาร
ทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยงเป็นทุกข์ ธรรม
ทั้งปวงไม่มีตัวตน' ดังนี้ จึงเป็นผู้ได้
อริยธรรม" ดังนี้ แล้วได้ทรงนำอดีต
(นิทาน) มา (ตรัสต่อไปว่า).

อตีเต กิร กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธ-
กาลเ อญฺญตโร ภิกฺขุ เอกํ กุญฺมพิกํ
นิสฺสาย คามกาวาเส วสฺติ ปกตฺตโต
สีลวา วิปสฺสนาย ยุตฺตปฺปยุตฺโต.

ได้ยินว่า ในอดีตกาล ในกาลแห่ง
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า
กัสสปะ ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งอาศัยกุฎมพี
คนหนึ่ง อยู่ในอวาสใกล้ ๆ หมู่บ้าน
เป็นผู้มีตนเป็นปกติดีมีศีล ทั้ง
ชวนชวายเป็นประกอบในวิปัสสนา.

อเถโก ชีณาสวตฺเถโร หิมวฺนฺเต^๑
วสฺมาโน อญฺฺพุเพน ตสฺส ภิกฺขุโน
อุปฺจจากุญฺมพิกสฺส วสฺนคามํ สมฺปตฺโต.
กุญฺมพิกโก เถรสฺส อิริยาปเถยว
ปสิทิตฺวา ปตฺติ อาทาย ฆริ
ปเวเสตฺวา สกุกจํ โภเชตฺวา โถกํ
ธมฺมกถํ สุตฺวา เถริ วฺนฺทิตฺวา "ภนฺเต
อมฺหากํ ฐวฺวิหารเมว คจฺฉถ, มย
สายนฺุสมเย คนฺฺตฺวา ปสฺสิสฺสามา"ติ
อาห.

ต่อมา มีพระเถระผู้เป็นชีณาสพรูปหนึ่ง
อยู่ในป่าหิมพานต์ได้มาถึงหมู่บ้าน ซึ่ง
เป็นที่อยู่ของกุฎมพี ผู้อุปัฏฐากภิกษุ
รูปนั้น โดยลำดับ. กุฎมพีเลื่อมใสใน
อิริยาบถของพระเถระนั้นเที่ยวรับบาตร
นิมนต์ให้เข้าไปเรือน นิมนต์ให้ฉัน
โดยเคารพ พึงธรรมกถาหน่อยหนึ่ง
ไหว้พระเถระแล้วกล่าวว่า "ข้าแต่ท่าน
ผู้เจริญ ท่านจงไปยังวิหารใกล้ (บ้าน)
ของข้าพเจ้าทั้งหลาย, พวกข้าพเจ้าจะไป
เยี่ยมในเวลาเย็น" ดังนี้.

^๑ ฉ. ๑/๒๕๔ สมวัตตวาลิ.

^๑ คือ มีสังวาสเสมอด้วยภิกษุทั้งหลาย คือ
เป็นผู้บริสุทธิ สมควรทำสังฆกรรมร่วมกับ
ภิกษุทั้งหลายได้.

เถโร วิหาริ คณุตวา เนวาสิกตเถริ
 วนุทิตวา อาปุจฺจิตวา เอกมณฺติ นิสฺสีทิ.

พระเถระไปยังวิหาร ไหว้พระเถระ
 เจ้าอาวาส ถามโดยเอื้อเฟื้อ แล้วจึงนั่ง
 ณ ที่สมควรข้างหนึ่ง.

โสปี เตน สหฺฐี ปฏิสฺนถาริ กตฺวา
 “ลทฺโธ เต อาวุโส ภิกฺขุหาโร”ติ ปุจฺจชิ.

ฝ่ายพระเถระเจ้าอาวาสนั้น ทำปฏิสันถาร
 กับท่านแล้ว จึงถามว่า “ท่านผู้มีอายุ
 ท่านได้ภิกษาหารแล้วหรือ”.

“อาม ลทฺโธ”ติ.

“ขอรับ ข้าพเจ้าได้แล้ว”.

“กหิ ลทฺโธ”ติ.

“ท่านได้ที่ไหน”.

“ตุมฺหากิ ฐรฺคาเม กุญฺมพิภมเว”ติ.

“ได้ในเรือนของกุญมพี ในหมู่บ้านใกล้เคียง
 ที่อยู่ของท่าน”.

เอวญฺจ ปน วตฺวา อตฺตโน เสนาสนํ
 ปุจฺจิตฺวา ปฏิชฺคิตฺวา ปตฺตจิวริ
 ปฏิสฺสามेतฺวา ฌานสุเขน ผลสุเขน
 วิดีนาเมนฺโต นิสฺสีทิ.

ก็แล ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว พระเถระ-
 ชีณาสพนั้น จึงถามถึงเสนาสนะเพื่อตน
 บัดควาดเก็บบาตรและจีวร แล้วนั่งให้
 เวลาว่างไปด้วยสุข อันเกิดจากการเข้า
 ฌานสมาบัติ และสุขอันเกิดจากการ
 บรรลุพระอรหัตผล.

โส กุญฺมพิโก สายญฺเห
 คณฺฐมาลญฺจ ปทีปเตลญฺจ^๑ คาหาเปตฺวา
 วิหาริ คณุตวา เนวาสิกตเถริ วนุทิตวา
 “ภานฺเต เอโก อาคณฺตฺกตฺเถโร อตฺถิ,
 อาคโต นุ โข”ติ ปุจฺจชิ.

ในเวลาเย็นกุญมพีนั้น ให้คนถือ
 ของหอม ดอกไม้ ประทีปและน้ำมัน
 แล้วไปสู่วิหาร ไหว้พระเถระเจ้าอาวาส
 แล้วถามว่า “ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ
 มีพระเถระอาคันตุกะรูปหนึ่ง ท่านมา
 แล้วหรือ”.

^๑ ฉ. ปทีเปยฺยญฺจ.

“อาม อาคโต”ติ.

“อิทานิ กหนุ”ติ.

“อสุกเสนาสเน นามา”ติ.

โส ตสฺส สนฺติกั คนฺตฺวา วนฺทิตฺวา
เอกมนฺตํ นิสินฺโน ฐมฺมกถํ สุตฺวา
สิตฺลเวลาย เจตฺยญฺจ โพรธิญฺจ
ปุเชตฺวา ทีเป ชาเลตฺวา อุโปปี ชเน
นิมนฺเตตฺวา คโต. เวนาสิกตฺเถโรปี
ไซ “อัยฺ กุฏุมฺพิกอ ปริภินฺโน, สจายํ
ภิกฺขุ อิมสฺมึ วิหารเ วสิสฺสตี, น มํ
เอส กิสฺมิญฺจ คณฺยิสฺสตี”ติ เถเร
อนตฺตมณฺตํ อาปชฺชิตฺวา “อิมสฺมึ วิหารเ
เอตสฺส อวสนากาโร มยา. กาทุ
วฏฺฐตี”ติ เตน อุฏฺฐานเวลาย
อาคเตน สทฺธิ กิณฺจ น กเถสิ.
ชีณาสวตฺเถโร ตสฺส อชฺฌมาสยํ
ชานิตฺวา “อัยฺ เถโร มม กุเล วา
คเณ วา อปฺลิตฺพุทฺธภาวํ น ชานาตี”ติ
อตฺตโน วสนญฺจานํ คนฺตฺวา ฌานสฺสฺเชน
ผลสฺสฺเชน วีตินาเมสิ.

เนवासิกอปี ปุณฺทิวเส นชฺปิฏฺฐเณ
คณฺฐี ปหริตฺวา นเชน ทฺวารํ

“เออ ท่านมาแล้ว”.

“เดี๋ยวนี้ พระเถระนั้นอยู่ที่ไหน”.

“ท่านอยู่ที่เสนาสนะนั้น” ดังนี้.

กุฏุมพีนัน ไปยังสำนักของท่าน ไหว้แล้ว
นั่งอยู่ ณ ที่สมควรข้างหนึ่ง ฟังธรรมกถา
ครั้นเวลาเย็น บูชาพระเจดีย์และต้นโพธิ์
ตามประทีปสว่างไสว แล้วอำลาพระ
แม่ทั้งสองรูปแล้วจึงกลับไป ฝ่ายพระเถระ
เจ้าอาวาสคิดว่า “กุฏุมพีนี คงถูกภิกษุ นั้น
ยู่ให้แตกกับเรา ถ้าว่าภิกษุรูปนี้จักอยู่ใน
วิหารนี้ไซ้, กุฏุมพีนีจักไม่เอื้อเพื่อเรา
ในที่ไหนๆ” ดังนี้แล้ว ถึงความไม่พอใจ
ในพระเถระ แล้วคิดต่อไปว่า “เราควร
แสดงอาการ ให้ภิกษุนี้อยู่ในวิหารไม่ได้”
ดังนี้ เมื่อท่านมาในเวลาบำรุงจึงไม่พูด
อะไร ๆ ด้วย. พระเถระผู้ชีณาสพฺทราบ
อัธยาศัยของพระเถระเจ้าอาวาสนั้นแล้ว
คิดว่า “พระเถระรูปนี้ ย่อมไม่ทราบว่
เราเป็นผู้มีใจไม่ติดอยู่ในตระกูล หรือว่า
ในหมู่คณะ” ดังนี้ กลับไปที่อยู่ของตน
ให้เวลาล่วงไป ด้วยสุขอันเกิดจากการ
เข้าฌานสมาบัติ และสุขอันเกิดจากการ
บรรลูประอรหัตผล.

ในวันรุ่งขึ้นฝ่ายพระเถระเจ้าอาวาส
ใช้หลังเล็บตีระฆัง ใช้เล็บเคาะประตูแล้ว

อาโกญฺหตุวา กุญฺมพิภุสฺส เคนฺหิ อคฺมาสิ. โส ตสฺส ปตฺตํ คฺเหตฺวา ปญฺญตฺตาสเน นิสีทาเปตฺวา “อาคฺนฺตฺกตฺเตโร กํ ภาณฺเต”ติ ปุจฺฉิ.

“นาหํ ตว กุญฺปภุสฺส ปวฺตฺตี ชานามิ, คณฺฐํ ปฺหรนฺโตปิ ทฺวารํ อาโกญฺหนฺโต ปโพรตฺตํ นาสกฺขี, หิยฺโย ตว เคนฺหิ ปณฺีตโกชนํ ภาณฺชิตฺวา ชีราเปตฺตํ อสฺสโกนฺโต อิทานิ นิทฺทํ โอกุณฺโตเยว ภวิสฺสตี, ตวํ ปสฺสีทมาโน เอวฺรุเปสฺสุเยว จาเนสฺสุ ปสฺสีทสฺสี”ติ อาท.

ชีณาสวตฺเตโรปิ อตฺตโน ภิกฺขุชาจรเวฬุ สลฺลลฺกเขตฺวา สรีริ ปฏฺิขคฺคิตฺวา ปตฺตจิวรมาทาย อากาเส อุปฺปตฺติตฺวา อญฺญตฺถ อคฺมาสิ.

โส กุญฺมพิโก เนวาสิกตฺเตโร สปริมฺตฺสขุขรามีสงฺขตํ ปายาสํ โภเชตฺวา ปตฺตํ คณฺฐจฺจนฺเณหิ อุกุพฺตเตตฺวา ปุณฺปุเรตฺวา “ภาณฺเต โส เถโร มคฺคกิลฺนฺโต ภวิสฺสตี, อิทมฺสฺส หรธา”ติ อทาสิ.

ได้ไปยังเรือนของกุญฺมพี. กุญฺมพีนั้น รับบาตรของท่านแล้ว นิมนต์ให้นั่งบนอาสนะที่ลาดปูไว้แล้วถามว่า “พระคุณเจ้าผู้เจริญ พระเถระผู้อัคั่นตุกะไปไหน.

พระเถระนั้นตอบว่า “อาตมาไม่ทราบความเป็นไปของพระเถระกุญฺปะกะของท่าน อาตมาตีระฆังเคาะประตู ก็ยังไม่อาจปลุกพระเถระนั้นให้ตื่นได้, พระเถระนั้นฉันโภชนะอันประณีตในเรือนของท่านแล้ว เมื่อวันวาน เมื่อไม่สามารถจะให้อาหารย่อยได้ คงจะนอนหลับสนิทอยู่จนเดี๋ยวนี้, ท่านจะเสียมใส (ทั้งที) ก็มาเสียมใสในฐานะเห็นปานนี้เอง”.

ฝ่ายพระเถระผู้ชีณาสพ กำหนดเวลา ภิกษุชาจรของตนแล้ว ปฏิบัติสรีระ ถือบาตรและจีวรเหาะขึ้นไปในอากาศ แล้วได้ไปในที่อื่น.

กุญฺมพีนั้น ให้พระเถระเจ้าอาวาสฉันข้าวปายาสที่ปรุงด้วยเนยใส น้ำผึ้ง และน้ำตาลกรวด อบรมาตรด้วยจฺจนเครื่องหอมบรรจฺบาตรให้เต็ม (ด้วยข้าวปายาส) แล้วเรียนว่า “ข้าแต่

๑ ภิกษุผู้เข้าไปสู่ตระกูล

อิตโร อปปฏิภุชิตตวาว คเหตุวา
 คจจณโต "สเจ โส ภิกขุ อิมิ
 ปายาสิ ลภิสฺสติ, คีวายิ คเหตุวา
 นิฏทตฺติมยาโนปิ น คมิสฺสติ, สเจ
 ปนาหิ อิมิ ปายาสิ มนุสฺสสฺส ทสฺสามิ,
 ปากฺกั เม กมฺมํ ภวิสฺสติ. สเจ
 อุทเท โอปิลลาเปสฺสามิ, อุททปิฏเจ สปิ
 ปญฺญาภิสฺสติ, สเจ ภูมียิ จชฺชทสฺสามิ,
 กากสนฺนิปาเตน ปญฺญาภิสฺสติ, กสมฺมิ
 นุ ไซ อิมิ จชฺชทชฺชยฺน"ติ อุปธาเรนโต
 เอกิ ฌามกฺเขตฺตํ ทิสฺวา องฺคาริ
 วิญฺหิตฺวา ตตฺถ ปกฺขิปิตฺวา อุปริ
 องฺคาเรหิ ปฏิจฺฉาเทตฺวา วิหาริ คโต.
 ตํ ภิกฺขุ อทิสฺวา จินฺตลสิ "อทฺธา โส
 ภิกฺขุ ชีณาสโว มม อชฺชฌาสยิ วิทิตฺวา
 อญฺญตฺถ คโต ภวิสฺสติ, อโห มยา
 อุทฺรเหตุ อญฺตฺตํ กตฺน"ติ. ตาวทเวสฺส
 มหนฺตํ โทมนสฺสํ อุทปาเท. ตโต
 ปฏฺฐาเยว มนุสฺสเปโต หุตฺวา
 นจิริสฺเสว กาลิ กตฺวา นิริเย นิพฺพตฺติ.

พระคุณเจ้าผู้เจริญ พระเถระนั้นคงจะ
 เหน็ดเหนื่อยในหนทาง, ท่านจงนำข้าว
 ปายาสนี้ไปเพื่อพระเถระนั้น ด้วยเถิด"
 ดังนี้ แล้วจึงได้ถวายไป.

พระเถระนอกนี้ ไม่ปฏิเสธเที่ยวรับแล้ว
 เดินไป ใครครวญว่า "ถ้าหากว่าภิกษุ
 รูปนั้นจักได้ข้าวปายาสนี้ไซ้ร้ แม้เมื่อเรา
 จับที่คอแล้วคร่าออกไป ก็จักไม่ไป,
 แต่ถ้าเราจักให้ข้าวปายาสนี้แก่มนุษย์ไซ้ร้,
 การกระทำของเราก็จักปรากฏขึ้น, ถ้าว่า
 เราจักทำให้ข้าวปายาสนี้ตกลงไปในน้ำไซ้ร้,
 เนยใสก็จักปรากฏบนหลังน้ำ, หากว่าเรา
 ทิ้งบนพื้นดินไซ้ร้, ข้าวปายาสนี้ก็จัก
 ปรากฏด้วยการชุมนุมกันแห่งกา, เราจัก
 ทิ้งข้าวปายาสนี้ที่ไหนหนอแล" ดังนี้
 เห็นนาที่ถูกไฟไหม้แห่งหนึ่ง คู้ยถ่านเพลิง
 ขึ้น เทข้าวปายาสลงในที่นั้น กลบ
 เบื้องบนด้วยถ่านเพลิง แล้วไปยังวิหาร.
 พระเถระเจ้าอาวาสไม่เห็นภิกษุนั้น จึง
 คิดว่า "ภิกษุนั้นจักเป็นผู้มีอาสวะ (กิเลส)
 ล้นแล้วเป็นแน่แท้ ทราบถึงอัธยาศัย
 ของเรา แล้วจึงไป (อยู่) ในที่อื่น, โอ
 เราทำกรรมที่ไม่สมควร เพราะเหตุเห็น
 แก่ปากแก่ท้อง". ในขณะนั้นเอง ความ
 เสียใจอย่างมากเกิดขึ้นแล้วแก่พระเถระนั้น.
 ตั้งแต่นั้นมา พระเถระนั้น ก็เป็น

โส พหุณี วสุสสตสทสุสานิ นิรये
ปจฺจิตฺวา ปกุกาเวเสเสน ปฏิปาฏิยา
ปญฺจ ชาติสตานี^๑ ยกุโข หุตฺวา
เอกทิวสฺสปี อุทฺรปฺปรี อหารี น ลภิ.
เอกทิวสมฺปน คพฺภมลฺลํ อุทฺรปฺปรี ลภิ.

ปฺปน ปญฺจ ชาติสตานิ สุนโข อโหสิ.
ตทาปี เอกทิวสฺสํ ภาตฺตวมนํ อุทฺรปฺปรี
ลภิ. เสสกาเล ปน เตเน อุทฺรปฺปโร
อาหาโร นาม น ลทฺธปฺพุโพ.

สุนขโยนิโต ปน จวิตฺวา กาสีรวฺจ
เอกสมฺมึ คาเม ทฺคฺคตฺกุลเ นินฺพตฺตติ.
ตสฺส นินฺพตฺตติโต ปฏฺจาย ตํ กุลํ
ปน ปรมทฺคฺคตเมว ชาตํ.

นาภิตो^๒ อุทฺธํ อุทฺทกณฺชิกามตฺตมฺปิ น
ลภิ. ตสฺส ปน มิตฺตวินฺทโกติ^๓ นามํ
อโหสิ. มาตาปิตโร ฉาตกทฺทกฺขํ

มนุษย์เปรต ไม่นานก็ทำกาลกิริยาไปเกิด
ในนรก.

เขาถูกไฟไหม้อยู่ในนรกหลายแสนปี
ด้วยเศษแห่งวิบาก จึงได้ (เกิด) เป็นยักษ์
๕๐๐ ชาติ ตามลำดับ ไม่เคยได้อาหาร
อิมท้องแม่สักวันเดียว, แต่ (ต่อมา)
วันหนึ่ง ยักษ์ตนนั้น ได้กรรมมลทิน
พออิมท้อง.

เธอเกิดเป็นสุนัขอีก ๕๐๐ ชาติ แม้ในกาล
นั้น สุนัขตัวนั้น ก็ได้ (กิน) อาหารที่เขา
อาเจียนออกมา พออิมท้องในวันเดียว
ส่วนในกาลที่เหลือ สุนัขตัวนั้น ไม่เคย
ได้อาหารอิมท้องเลย.

ครั้งจติจากกำเนิดของสุนัขแล้ว เขาก็
ไปเกิดในตระกูลของคนเข็ญใจ ในบ้าน
แห่งหนึ่งในแคว้นกาสิ. จำเดิมแต่เวลาที่
เขาเกิดแล้ว ตระกูลนั้นก็เกิดเข็ญใจยิ่งขึ้น
ทุกที.

เขาไม่ได้แม่สักว่าน้ำข้าว เปื่องบนแต่
สะดือขึ้นไป (ครึ่งท้อง) ก็ได้มีชื่อว่า
मितตวินทกะ. มารดาบิดา เมื่อไม่อาจ

^๑ จ. ปญจชาติสเสสุ, เอวมฺปรีปี.

^๒ จ. ชาติโต.

^๓ จ. มิตตวินทโก.

อธิวาเสตุ อสกุโกนุตา "คจฺจ ทนความลำบาก เพราะความหิวได้
กาฬกณฺณี"ติ ตํ ไปเถตุวา นี้หริสุ.

จึงกล่าวว่า "เจ้าเด็กกาลกณฺณีจะไป
เสียเถิด" ดังนี้แล้ว โบายดีเธอ แล้ว
ขับไล่ไปเสีย.

โส อปฺปฏิสรโณ วิจฺจรนฺโต พาราณสี
อคมาสี. ตทา โพธิสฺสโต พาราณสียํ
ทิสปาโมกฺโข อจฺริโย หุตฺวา
ปญฺจมาณวกสฺตานิ สิปฺปี วาเจสิ. ตทา
พาราณสีวาสิโน ทฺวคฺคตานิ ปริพฺพยุ
หตุวา สิปฺปี สิग्ฆาเปนฺติ. อยมฺปิ
มิตฺตวินฺทโก โพธิสฺสตุสฺส สฺนฺติเก สิปฺปี
สิग्ฆติ.

เขาไม่มีที่พึ่ง ได้เที่ยวเร่ร่อนไปถึงเมือง
พาราณสี. ในกาลนั้นพระโพธิสัตว์
เป็นอาจารย์ทิสปาโมกข์ อยู่ในกรุง
พาราณสี บอกศิลาปะให้แก่มาณพ ๕๐๐
คน. ในกาลนั้นชาวเมืองพาราณสี ได้ให้
เสบียง (ทุน) แก่มาณพผู้ยากจนทั้งหลาย
แล้วให้ศึกษาศิลาปะ. แม้มิตตวินทุขณะนี้
ก็ศึกษาศิลาปะในสำนักของพระโพธิสัตว์.

โส ผรุโส อโนวาทฺทขโม ตํ ตํ
ปฺหรนฺโต วิจฺรติ, โพธิสฺสตุเตน
โอวทียมาโนปี โอวาทํ น คณฺหาติ.
ตํ นิสฺสสาย อาโยปิสฺส มนฺโท ชาโต.

มิตตวินทุเท่านั้น เป็นเด็กดีอหยาบคาย
เที่ยวทุบตีมาณพนั้น ๆ แม้เมื่อพระ
โพธิสัตว์ว่ากล่าวอยู่ก็ไม่ยอมรับโอวาท.
เพราะอาศัยเหตุนั้น เมื่อเขาเจริญวัยขึ้น
จึงกลายเป็นคนโง่เขลา.

อถ โส มาณวเกหิ สทุธิ
ภณฺชิตฺวา โอวาทํ อคณฺหนฺโต
ตโต ปลายิตฺวา อาหิณฺฑนฺโต เอกํ
ปจฺจนฺตคามํ คณฺตุวา ภาตี กตุวา
ชีวติ. โส ตตฺถ เอกาย ทฺวคฺคติตฺถียา
สทุธิ สํวาสํ กปฺเปสิ.

ลำดับนั้น เขาทะเลาะกับมาณพ
ทั้งหลาย เมื่อไม่ยอมรับคำตักเตือน
จึงหนีไปจากที่นั้น เที่ยวไปถึงบ้าน
ชายแดนแห่งหนึ่ง แล้วทำงานรับจ้าง
เลี้ยงชีพ. เขาได้สำเร็จการอยู่ร่วมกับหญิง
เซ็งใจคนหนึ่งในที่นั้น.

สา ตํ นิสฺสสาย เทว ทารเก วิชಾಯิ.
คามวาสีโน "อมฺหากํ สุสฺสาสนํ ทฺสุสฺสาสนํ

เพราะอาศัยเขา นางจึงคลอดทารก
๒ คน พวกชาวบ้านกล่าวว่า "ท่าน

อาโรเจยฺยาสี"ติ มิตฺตวินฺทฺทุกฺสฺส ภตฺตี
ทตฺตฺวา ตํ คามทฺทฺวาเร กุฎฺฐิยา
วสาเปสฺสุ.

ตมฺปน มิตฺตวินฺทฺทุกํ นิสฺสํสา ย เต
ปจฺจันตคามวาสิโน สตฺตฺกฺขตฺตํ ราชทณฺฑํ
อคมํสฺส, สตฺตฺกฺขตฺตํ เตสํ เคนา น
ณายีสฺส, สตฺตฺกฺขตฺตํ ตฺพํ กํ ภิขฺชํ. เต
จินฺตยีสฺส "อมฺหากํ ปุพฺเพ อิมํสฺส
มิตฺตวินฺทฺทุกฺสฺส อนาคมนกาลเ อวรฺูป
นตฺถิ, อิทานิ ปนํสฺส อาคตฺกาลโต
ปฏฺจาย ปริหยา มาติ ตํ โปถตฺวา
นีหฺรีสฺส.

โส อตฺตโน ทารเก คเหตุว
อณฺุตฺถ คจฺจฺนโต เอกํ อมนุสฺส-
ปริคฺคหิตํ อฏฺวี ปาวิสิ. ตตฺถสฺส
อมนุสฺสา เทว ทารเก. จ ภริยณฺจ
มาเรตฺวา มํสํ ชาทิสฺส.

โส ตโต ปลายิตฺวา ตโต ตโต
อาหิณฺฑนฺโต เอกํ คมฺภีริ นาม
ปฏฺญานคามํ นาวาวิสฺสชฺชนทิวเสยว
ปตฺวา กมฺมกโร หุตฺวา นาวํ อภิวฺทิตฺ.

นาวา สมฺทฺทปฏฺจ สตฺตาหํ คนฺตฺวา
สตฺตเม ทิวเส สมฺทฺทมชฺชเม อาโกณฺฏตฺวา
จปีตา วิย อฏฺจาสิ.

พึ้งบอกข่าวดี (และ) ข่าวร้ายแก่พวกเรา"
ดังนี้ แล้วให้ค่าจ้างแก่มิตตวินทฺกะ
ให้เขาอยู่ในกระท่อมใกล้ประตูหมู่บ้าน.

ก็เพราะอาศัยมิตตวินทฺกะนั้น ชาวบ้าน
ชายแดนเหล่านั้น จึงได้ถูกการลง
ราชทัณฑ์ ๗ ครั้ง, เรือของพวกเรา
ถูกไฟไหม้ ๗ ครั้ง, อ่างน้ำพัง ๗ ครั้ง.
พวกเราคิดว่า "เมื่อครั้งก่อน ในเวลาที่
มิตตวินทฺกะนี้ยังไม่มา เหตุการณ์เช่นนี้
ไม่เคยมีแก่พวกเรามาก่อน, แต่เดี๋ยวนี้
จำเดิมแต่กาลที่เขามาแล้ว พวกเรา
เกิดความเสื่อมเสีย" ดังนี้แล้ว จึงพากัน
บอยตีขับไล่เขาออกไป.

มิตตวินทฺกะนั้น พาลูกทั้งสอง
ของตนไปในที่อื่น ได้เข้าไปยังดงที่
พวกอมนุษย์รักษาแห่งหนึ่ง. อมนุษย์
ทั้งหลายฆ่าลูก ๒ คน และภรรยา
ของเขาแล้ว กินเนื้อเสีย ณ ที่นั้น.

เขาจึงหนีออกไปจากดงนั้น เทียวไปแต่
ที่นั่น ๆ ไปถึงหมู่บ้านใกล้ท่าเรือแห่งหนึ่ง
ชื่อว่าคัมภีระ ในวันออกเรือนั่นเอง
เป็นกรรมกรแล้วขึ้นสู่เรือ.

เรือแล่นไปบนผิวพื้นทะเลได้ ๗ วัน ใน
วันที่ ๗ ได้ลอยลำหยุดอยู่กลางทะเล
ดูจประหนึ่งถูกใคร ๆ ตอกหลักตรึงไว้.

เต กาทักณณิสลากิ วิชาเรสุ.
สตุตทกขตตุ มิตตวินทุกุเสว ปาปฺถนิ.

มนุสฺสา ตสฺเสกั เวพฺพกลาปกั ทตฺวา
หตุเถ คเหตุวา สมฺมุตฺเต ชิปีสุ. ตสฺมี
ชิตตมตฺเต นาวา อคฺมาสิ. มิตตวินทุกุโก
เวพฺพกลาเป นิปฺชชิตฺวา สมฺมุตฺตปิฏฺเฐ
คจฺจนฺโต กสฺสปสมฺมาสมฺพุทฺธกาเล
รกฺขิตสีลสฺส ผลเน สมฺมุตฺตปิฏฺเฐ
เอกสฺมี ผลิกวิมานเ จตฺสฺโส เทวธิตโร
ปฏิลลิตฺวา ตาสั สนฺติเก สุขั
อนฺวามาโน สตุตฺตาหิ วสิ.

ตา ปน วิมานเปติโย สตุตฺตาหิ สุขั
อนฺวาวนฺติ, สตุตฺตาหิ ทุกุขั, สตุตฺตาหิ
ทุกุขั อนฺนวิตุ คจฺจนฺนา "ยาว มยั
อาคจฺจาม ตาว อิธเว โหหิ"ติ วตฺวา
อคมัสสุ.

มิตตวินทุกุโก ตาสั คตฺทกาเล
เวพฺพกลาเป นิปฺชชิตฺวา ปุโรโต คจฺจนฺโต
รชตวิมานเ อฏฺฐ เทวธิตโร ลภิ, ตโตปิ
อปรี คจฺจนฺโต มณิวิมานเ โสฬส,
กนฺกวิมานเ ทฺวตฺตีส เทวธิตโร ลภิ.

ชนเหล่านั้นแจกสลากกาลกรรณี. สลาก
ถึงแก่มิตตวินทุกะผู้เดียวถึง ๗ ครั้ง.

มนุษย์ทั้งหลาย ให้มัดไม้ไผ่แก่เขามัดหนึ่ง
จับมือทั้งสอง แล้วโยนลงไปในทะเล.
เมื่อเขาถูกโยนลงไปแล้ว เรือก็แล่นไปได้.
มิตตวินทุกะนอนบนมัดไม้ไผ่ (ลอย)
ล่องลอยบนผิวพื้นทะเลไป ด้วยผลแห่ง-
ศีล ที่ตนรักษาแล้ว ในกาลแห่งสมเด็จพระ
สัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า
กัสสปะ จึงได้เทพธิดา ๔ นางในวิมาน
แก้วผลึกแห่งหนึ่ง บนผิวพื้นทะเล
เสวยสุขอยู่ในสำนักของเทพธิดาเหล่านั้น
สิ้น ๗ วัน.

ก็เทพธิดาเหล่านั้น เป็นเปรตผู้มีวิมาน
เสวยสุขอยู่ ๗ วัน ทุกข์ ๗ วัน เมื่อ
จะไปเสวยทุกข์ ๗ วัน ได้กล่าวว่า
"ท่านจงอยู่ในที่นี้เท่านั้น จนกว่าพวกเรา
จะกลับมา" ดังนี้แล้ว จึงไป.

ในเวลาที่เทพธิดาเหล่านั้นไปแล้ว
มิตตวินทุกะ ก็ลงนอนบนมัดไม้ไผ่
ล่องลอยไปข้างหน้า ก็ได้เทพธิดา ๔ นาง
ในวิมานเงิน, เมื่อลอยต่อจากนั้นไปอีก
ก็ได้เทพธิดา ๑๖ นางในวิมานแก้วมณี,
(และ) ได้เทพธิดา ๓๒ นางในวิมานทอง.

ตาส์ปี วณฺเฑ อุตฺตวา ปุรโต^๑ คจฺจนฺโต
อนฺตรทีปเก เอกํ ยกฺขณฺครี อุตฺทส.

ตตฺถกกา ยกฺขินี อชฺรุเปณ วิจรติ.
มิตฺตวีนฺทุโก ตสฺสา ยกฺขินีภาวํ
อชานนฺโต “อชมนฺตี ขาทิสฺสามี”ติ ตํ
ปาเท อคฺคฺเขสิ.

สา ยกฺขานุกาเวณ ตํ อุกฺขิปีตฺวา ชิปี.
โส ตาย ชิตฺโต สมฺพุทฺทมตฺถเกณ
คนฺตฺวา พาราณสียํ ปริชาปิฏฺเจะ
เอกสฺมี กณฺฏกคฺคฺมพฺมตฺถเก ปตฺติตฺวา
ปวณฺณมาโน ภูมียํ ปตฺติฏฺจาสิ.

ตสฺมิญฺจ สมเย ตสฺมี ปริชาปิฏฺเจะ
รณฺโณ อชิกา จรมาณา โจรา หรณฺติ.

อชิกโคปกกา “โจเร คณฺหิสฺสามา”ติ
เอกมนฺตุํ นิสินา อฏฺจัสสุ.

มิตฺตวีนฺทุโก ปวตฺติตฺวา ภูมียํ จิตฺ
ตา อชิกา ทิสฺวา จินฺตฺสิ “อหิ สมฺพุทฺ
เอกสฺมี ทีปเก เอกํ ปาเท คเหตุวา
ตาย ชิตฺโต อธิ ปตฺติโต สเจ อิทานิ

มิตตวีนทุกะ ไม่ทำตามคำของเทพธิดา
แม่เหล่านั้นเลย ไปข้างหน้า ได้พบเมือง
ยักษ์เมืองหนึ่งในระหว่างเกาะ.

นางยักษ์ธิดาหนึ่งในเมืองนั้น แปลงกาย
เป็นแม่แพะเที่ยวไปอยู่, มิตตวีนทุกะไม่รู้
ว่าแม่แพะตัวนั้นเป็นนางยักษ์ธิดา คิดว่า
“เราจะกินเนื้อแพะ” ดังนี้ แล้วจึงจับ
ขาแพะนั้นไว้.

นางแพะนั้นก็ดีดมิตตวีนทุกะนั้นไป ด้วย
อานุภาพของยักษ์. เมื่อเขาถูกแม่แพะ
ตัวนั้นดีดไปสุดทะเล ก็ตกลงที่ยอดแห่ง
พุ่มไม้มีหนามแห่งหนึ่ง บนหลังคูเมือง
พาราณสี แล้วกลิ้งตกไปอยู่บนพื้นดิน.

ก็สมัยนั้น พวกโจรขโมยแม่แพะของ
พระราชชา กำลังเที่ยวไปบนหลังคูนั้น.

พวกคนเลี้ยงแพะ คิดว่า “พวกเราจัก
จับโจร” ดังนี้แล้ว จึงได้ยื่นแอบ ณ ที่สุด
ส่วนข้างหนึ่ง.

มิตตวีนทุกะ กลิ้งตกไปยืนอยู่ที่พื้นดิน
เห็นแม่แพะเหล่านั้น จึงคิดว่า “เราจับ
ขาแพะตัวหนึ่ง บนเกาะแห่งหนึ่งในทะเล
ถูกแม่แพะตัวนั้นดีดตกลง ณ ที่นี้, บัดนี้

^๑ ฉ. ปฺรโต.

เอกิ อชิกิ ปาเท คเหตุสสามิ สา มัง
ปรโต สมุทฺทปิฏฺเฐ วิมานเทวตานัง
สนฺติเก ชิปีสุสตี"ติ.

โส เอวํ อโยนิโส มนสิกริตฺวา อชิกิ
ปาเท คณฺหิ, สา คหิตมตฺตา วิริว.

อชิกโคปกกา อิตโต จิตฺโต จ อาคนฺตุวา
ตํ คเหตุวา "เอตฺตํ กาลัง ราชกุเล
อชิกาย ชาทโก เอส จโร"ติ ตํ
โกฏฺฐตฺวา พนฺธิตฺวา รมฺโถ สนฺติกํ
เนนฺติ.

ตสฺมี ขณฺเ พฺริสฺตฺโต
ปญฺจสฺตมาณวปริวฺโต นครา นิกฺขมฺม
นฺหายิตฺตุ คจฺจนฺโต มิตฺตวินฺทุกํ ทิสฺวา
สญฺชานิตฺวา เต มนุสฺเส อาห "ตาตา
อัย อมฺหากํ อนฺตฺวาสิโก กสฺมา นัง
คณฺหธา"ติ.

"อชิกจโรโก อยฺย เอกิ อชิกิ ปาเท
คณฺหิ, ตสฺมา คหิตฺ"ติ.

"เตนเหตํ อมฺหากํ ทาสํ กตฺวา เทถ,
อมฺเห นิสฺสาย ชีวฺสุสตี"ติ.

หากว่า เราจักจับขาแพะตัวหนึ่งไשרู้.
มันจักดีดเราต่อไปในสำนัก ของเหล่า
เทวดาผู้มีวิมานบนผิวพื้นทะเล".

เขาตริตรองโดยไม่แยบคายอย่างนี้แล้ว
จึงจับขาแม่แพะ, แม่แพะนั้นพอลูกเขา
จับเท่านั้น ก็ร้องขึ้น.

พวกคนเลี้ยงแพะมาแล้ว จากข้างโน้น
และข้างนี้ จับเขาแล้วกล่าววว่า "เจ้านี้เอง
เป็นจโร ขโมยแพะในราชตระกูลฆ่ากิน
ตลอดกาลมีประมาณเท่านี้" ดังนี้ ช่วย
กันทุบเขาแล้วมัดนำไปยังราชสำนัก.

ในขณะนั้น พระโพธิสัตว์ผู้มีมาณพ
๕๐๐ คนแวดล้อมแล้วออกจากเมืองไป
เพื่อจะอาบน้ำ เห็นมิตตวินทุกะ จำได้
จึงกล่าวกับมนุษย์เหล่านั้นว่า "ดูกรพ่อ
ทั้งหลาย มิตตวินทุกะนี้เป็นอันตฺวาสิก
ของเรา พวกท่านจับเขาทำไม".

"ข้าแต่ นาย ผู้นี้เป็นคนขโมยแพะจับ
ขาแพะตัวหนึ่ง, เพราะเหตุนั้น พวกเรา
จึงจับเขา".

"ถ้าอย่างนั้น พวกท่านจงทำผู้นี้ให้เป็น
ทาสของพวกเรา, เขาจักอาศัยพวกเรา
เลี้ยงชีพ" ดังนี้.

โอรชชมาโนติ มุทุเกน หิตจิตเตน
โอรชชมาโน .

น กโรติ สาสนนุติ อนุสิฏฺจี^๑ น
กโรติ ทุพฺพโจ.

มิตฺตโก วีย โสจตีติ ยถา อัย
มิตฺตวินฺทโก อชิกาย ปาทำ คเหตุวา
โสจติ กิลมตี, เอวํ นิจฺจุกาลํ โสจตีติ
อิมาย คาถาย โพรสิสตฺโต ธมฺมํ เทเสสิ.

เอวํ เตน เถเรน เอตฺตเก
อทฺธานเ ตีสุเขว อตฺตภาเวสุ กุจฺฉิปฺโป
ลทฺธปฺพุโ, ยกุเขน หุตฺวา เอกทิวสํ
คพฺพมลํ ลทฺธํ, สุนเขน หุตฺวา
เอกทิวสํ ภาตฺตวมนํ, ปรีนิพฺพานทิวเส
ธมฺมเสนาปติสุสาณฺหาเวเน จตฺมธฺวํ ลทฺธํ,
เอวํ ปฺรสุส ลากฺนฺตรายกรณํ นาม
“มหาโทสนฺ”ติ เวทิตพฺพ.

ตสฺมี ปน กाले โสปี อจฺจริโย
มิตฺตวินฺทโกปี ยถากมฺมํ คโต.

บทว่า โอรชชมาโน อธิบายว่า อันเขา
ตักเตือนอยู่ด้วยใจเอื้อเฟื้ออ่อนโยน.

สองบทว่า น กโรติ สาสนํ ความว่า
เป็นคนว่ายาก ไม่ทำตามคำสั่งสอน.

ในพระคาถานี้ว่า มิตฺตโก วีย โสจติ
พระโพธิสัตว์แสดงธรรมว่า นายมิตต-
ทุกะนี้ จับขาของแม่แพะแล้วย่อม
เส้รำไคก คือล่าปากฉันใด, บุคคลนั้น
ย่อมเส้รำไคกตลอดกาลเป็นนิตย์ฉันนั้น.

พระเถระนั้นเคยได้ (ฉัน) อาหาร
อิ่มเต็มท้องในอัฐภาพทั้ง ๓ นั้นเที่ยว
ในกาลอันแสนนาน มีประมาณเท่านั้น
ด้วยอาการอย่างนี้ คือ (ครั้ง) เป็นยักษ์
ได้ (กิน) กรรมมล (รก) (อิ่ม) วันเดียว
เป็นสุนัขได้ (กิน) อาเจียน (อิ่ม) วันเดียว
ในวันปรีนิพพานได้ (ฉัน) ของหวาน ๔
อย่างด้วยอานุภาพของพระธรรมเสนาบดี
ชื่อว่า การกระทำการขัดลามของคนอื่น
บัดนี้ตักเตือนว่า “มีโทษมาก” อย่างนี้.

ก็ในกาลนั้น ทั้งพระโพธิสัตว์ผู้เป็น
อาจารย์นั้น ทั้งมิตตวินทูกก็ได้ไปตาม
ยถากกรรม.

^๑ อ. ๑/๒๕๘ อนุสิฏฺจี.

สตถา "เอวํ ภิกขเว อตฺตโน
 อปฺปลาภิกาวญฺจ อริยธมฺมลาภิกาวญฺจ
 สยเมว เอโส อกาสิ"ติ อิมํ ธมฺมเทสนํ
 อahrtฺวา อนุสนฺธิ ฆญฺจตุวา ชาตกํ
 สโมธานสิ "ตทา มิตฺตวินฺทโก
 โลกติสฺสเถโร อโหสิ, ทิสปาโมกฺโข
 อาจริโย ปน อหเมวา"ติ.

โลกชาตกวรรณนา ปจมา.

พระศาสดา ทรงนำพระธรรม
 เทศนານี้มาด้วยพระดำรัสว่า "ภิกษุ
 ทั้งหลาย โลกติสสเถระนั้น ได้กระทำ
 ซึ่งความที่ตนเป็นผู้มีลาภน้อย และความ
 เป็นผู้ได้อริยธรรมด้วยตนเองเทียวอย่างนี้"
 ดังนี้แล้ว ทรงสืบอนุสนธิประชุมชาดกว่า
 "มิตตวินทุกะในกาลนั้น ได้เป็นพระ
 โลกติสสเถระในกาลบัดนี้, ส่วนอาจารย์
 ทิศปาโมกข์ คือเราตถาคตนั้นเอง
 ในกาลนี้" ดังนี้.

พรรณนาโลกชาดก ที่ ๑ จบ.

๒. กโปตกษาทกถุณณา (๔๒)

โย อุตถกามสุสาติ อิทํ สตุถา
เซตวเน วิหระนุโต อณฺเฏตรํ โลลภิกุขุ
อารพุก กเถสิ.

ตสุส โลลภาโว นวณิปาเต
กาทกษาทเก อาวิภวิสสุตติ. ตทา ปน
ตํ ภิกขุ อຍံ ภานุเต ภิกขุ โลโลติ
สตุถุ อาโรเจสุ.

อถ นํ สตุถา สจจํ กิร ตวํ
ภิกขุ โลโลสีติ ปุจฺฉิ. "อาม ภานุเต"ติ.
สตุถา ปุพเพปิ ตวํ ภิกขุ โลโล
โลลการณา ชีวิตกฺขยํ ปตุโต ปณฺฑิตาปิ
ตํ นิสฺสาย อุตฺตโน วสนฺนุจํจนา
ปริหีนา"ติ วตุวา อตีตํ อาหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหุมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพรสิสตุโต ปาราวตโยนิยํ
นิพฺพตฺติ. ตทา พาราณสีวาสิโน
ปฺปณฺณกามตาย ตสฺมี ตสฺมี จาเน
สกุณฺณํ สุขวสนตฺถาย ฤสฺปจฺฉิโย

๒. พรธนากโปตกษาทก (๔๒)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้ละโมบ
รูปใครรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
โย อุตถกามสุส ดังนี้ เป็นต้น.

ความที่ภิกษุนั้นเป็นผู้ละโมบ จัก
มีแจ้งในกาตกษาท ในนวกนินบาต.
ก็ในกาลนั้น ภิกษุทั้งหลาย กราบทูล
ภิกษุนั้นแต่พระศาสดาว่า "ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ ภิกษุนี้เป็นผู้ละโมบ".

ครั้งนั้น พระศาสดาตรัสถามเธอว่า
"ดูกรภิกษุ ได้ยินว่าเธอเป็นผู้ละโมบ
จริงหรือ". ภิกษุนั้นกราบทูลว่า "ข้าแต่
พระองค์ผู้เจริญ จริงพระเจ้าข้า". พระ
ศาสดาตรัสว่า "ดูกรภิกษุ ถึงแม้ใน
กาลก่อน เธอก็เป็นผู้ละโมบถึงความ
สิ้นชีวิต เพราะเหตุแห่งความละโมบ,
แม้บัณฑิตทั้งหลาย ก็เสื่อมแล้วจาก
ที่อยู่ของตน เพราะอาศัยเธอ" ดังนี้แล้ว
ทรงนำอดีตนิทานมาตรัสเล่า.

ในอดีตกาล ครั้งเมื่อพระเจ้า
พรหมทัตครองราชสมบัติ ณ กรุง
พาราณสี พระโพธิสัตว์เกิดในกำเนิด
นกพิราบ. ครั้งนั้น ชาวเมืองพาราณสี
ต่างพากันแขวนกระเช้าแกลบ เพื่อ

โอลมพุนฺตี.

ตทา พาราณสีเสฏฺฐิโนปี ภาตฺตการโก
 อตฺตโน มหानเส เอกํ ฤสฺปะจฺฉี
 โอลมฺเพตฺวา จเปสิ, โพิสฺตฺโต ตตฺถ
 วาสํ กปะเปสิ. ไส ปาโตว นิภฺขมิตฺวา
 โคจร จริตฺวา สายํ อาคนฺตฺวา ตตฺถ
 วสนฺโต กาลํ เขเปสิ .

อถกทิวสํ เอโก กาโก มหานสมตฺถเกน
 คจฺจนฺโต อมฺพิลานมฺพิลมจฺจมนํสํ
 ฐปนฺวาสํ ฆายิตฺวา โลกํ อุปฺปาเทตฺวา
 “กํ ญฺ โข นิสุสฺสาย อิมํ มจฺจมนํสํ
 ลภิสฺสามิ”ติ อวิหฺวเร นิสฺสีทิตฺวา
 ปรีคฺคณฺหฺนฺโต สายํ โพิสฺตฺตํ
 อาคนฺตฺวา มหานสํ ปวิสนฺตํ ทิสฺวา
 “อิมํ ปาราวตํ นิสุสฺสาย มจฺจมนํสํ
 ลภิสฺสามิ”ติ ปฺนทิวเส ปาโตว
 อาคนฺตฺวา โพิสฺตฺตฺตฺสฺส นิภฺขมิตฺวา
 โคจรคฺคณฺตฺถาย คมนกาเล ปิฏฺฐิโต
 ปิฏฺฐิโต อคฺมาสิ .

อถ นํ โพิสฺตฺโต “กสฺมา ตวํ สมฺม
 อมฺเหหิ สทฺธี จรฺสี”ติ อาห.

ต้องการให้หนักทั้งหลายอยู่สบายในที่นั้น ๆ
 เพราะอยากได้บุญ.

ครั้งนั้น พ่อครัว แม่ของเศรษฐีเมือง
 พาราณสีก็ชวนกระเช้าแกลบไว้อันหนึ่ง
 ที่โรงครัวใหญ่ของตน, พระโพิสฺตฺว์
 สำเร็จการอยู่อาศัยที่กระเช้าแกลบนั้น.
 พระโพิสฺตฺว์นั้นออกไปแต่เช้าตรู่ทีเดียว.
 เทียวไปหากิน กลับมาในเวลาเย็นอยู่ที่
 กระเช้าแกลบนั้น ยังกาลเวลาให้ลึกลงไป.

ครั้งวันหนึ่ง มีกาดัวหนึ่งบินอยู่เหนือ
 โรงครัวใหญ่ ได้สูดดมกลิ่นอบอวลของ
 ปลาและเนื้อทั้งเค็มและจืด ก็เกิดความ
 ละโมบคิดว่า “เราจักอาศัยใครหนอแล
 จึงจักได้ปลาและเนื้อนี้” จึงเกาะอยู่ที่
 ไม่ไกล คอยจดจ้องอยู่ เห็นพระโพิสฺตฺว์
 มาในเวลาเย็น กำลังเข้าไปยังโรงครัว
 ใหญ่ จึงคิดว่า “เราจักอาศัยนกพิราบนี้
 แล้วจักได้ปลาและเนื้อ” ดังนี้แล้ว ใน
 วันรุ่งขึ้นจึงมาแต่เช้าตรู่ทีเดียว เมื่อ
 เวลาที่พระโพิสฺตฺว์บินไปเพื่อหาอาหารกิน
 จึงได้บินตามหลังไปติด ๆ.

ครั้งนั้น พระโพิสฺตฺว์ก็กล่าวกับกานันท์ว่า
 “ดูกรเพื่อน เพราะเหตุไรท่านจึงได้
 เทียวไปกับเราจะนี้เล่า”.

“สามิ ตุมหากิ กิริยา มยหิ รุจจติ.
อิตโต ปฏุจาย ตุมเมห อุปฏุจหิสสามิ”ติ.

“สมุม ตุมเมห อญญโคจรา, มย
อญญโคจรา ตุมเมหิ อมหากิ อุปฏุจัน
ทุกกรนฺติ. “สามิ ตุมหากิ โคจริ
คตกาเล อหฺมปิ โคจริ คเหตุวา
ตุมเมหิ สหฺฐีเยว คมิสสามิ”ติ.

“สาธุ เกวลํ เต อปฺปมตฺเตน
ภวิตพฺพนฺ”ติ เอวํ โภสิสตุโต กากิ
โอวทิตฺวา โคจริ จรฺนฺโต ตินพิชาทีน
ชาทติ.

โภสิสตุตฺตสฺส ปน โคจรคณฺถกาเล
กาโก คนฺตุวา โคมยฺปิณฺฑํ อปเนตฺวา
ปาณเก ชาทิตฺวา อุทริ ปุเรตฺวา
โภสิสตุตฺตสฺส สนฺติกํ อาคนฺตุวา “สามิ
ตุมเมห อติเวลํ จรธ อติพฺพนฺทฺเชน นาม
ภวิตุํ น วฏฺฏตี”ติวตฺวา โภสิสตุเตน โคจริ
คเหตุวา สายํ อาคจฺจนฺเตน
สหฺฐีเยว มหฺนสํ ปาวิสิ.

ภตฺตการโก “อมหากิ กโปโต อญฺญปิ
คเหตุวา อาคโต”ติ วตฺวา กากสฺสาปิ

“ข้าแต่ นาย ข้าพเจ้าชอบใจกิริยาของ
ท่าน. จำเดิมแต่จะไป ข้าพเจ้าจัก
ปรนนิบัติท่าน”.

“ดูกรเพื่อน ท่านมีอาหารอย่างหนึ่ง,
เรามีอาหารอย่างหนึ่ง, การที่ท่านจะ
ปรนนิบัติเรา เป็นสิ่งที่ทำได้ยาก”.
“ข้าแต่ นาย ในเวลาที่ท่านไปหากิน
แม้ข้าพเจ้าก็จักไปหากินพร้อมกันกับท่าน
เหมือนกัน”.

พระโภสิสฺตฺริกล่าวว่่า “ดีละ, ขอ
อย่างเดียว ท่านพึงเป็นผู้ไม่ประมาท”
ครั้นกล่าวสอนกาอย่างนี้แล้ว ก็เที่ยวไป
หาอาหาร กินหญ้าและพืชเป็นต้น.

ก็ในเวลาทีพระโภสิสฺตฺริหาอาหารกิน กา
ก็ไปคู้ยเขี่ยก้อนโคมัยออก แล้วจิกกิน
สฺตฺริมีชีวิต จนอิมท้อง แล้วก็บินมายัง
สำนักของพระโภสิสฺตฺริ พูตว่่า “ข้าแต่
นาย ท่านเที่ยวไปกินเวลา, ธรรมดา
ของสฺตฺริไม่ควรจะกินอาหารให้มากนัก”
ดังนี้แล้ว บินเข้าไปสู่โรงครัวพร้อมกับ
พระโภสิสฺตฺริ ผู้หาอาหารกินแล้วกลับมา
ในเวลาเย็น.

พ่อครัวพูดว่่า “นกพิราบของเราพานก
แม่ตัวอื่นมาแล้ว” ก็แขวนกระเช้าไว้เพื่อ

ปจฉี จเปสิ. ตโต ปฏุสสาย เทว ชนา
วสนนติ.

อถกทิวส์ เสฎฐิสฺส พหุ มจจมัส
อาหริสฺส, ตํ อาทาย ภาตตการโก
มหานเส ตตฺถ ตตฺถ โอลคฺเคสิ.^๑

กาโก ตํ ทิสฺวา โลกํ อุปฺปาเทตฺวา
เสว โคจรรวมิ อคนฺตฺวา มยา อิทเมว
ชาทิตพฺพนฺติ รตฺตี นิตฺถุนฺนโต นิปฺชฺชติ.

ปุณทิวเส โพรสิตฺตโต โคจราย คจฺจนฺโต
“เอหิ สฺมม กากา”ติ อาห. “สํมิ
ตุเมห คจฺจณฺ มยฺหิ กุจฺฉิโรโค อตฺถิ”ติ.

“สมฺม กากานํ กุจฺฉิโรโค นาม
น กทาจิ ภูตฺปุพฺโพ, รตฺตี ตีสุ
ยามเสฺยฺ อถกทิวสฺมิ ยามเ มุจฺฉิตา
โหนฺติ, ทิปวฏฺฐิกิลิตกาเล ปน เตสํ
มุหุตฺตํ ติตฺติ โหติ, ตฺวํ อิมํ มจฺจมัส
ชาทิตฺกามา ภวิสฺสสิ, เอหิ มนุสฺสปรินฺโณโค
นาม ตุมฺหากํ อปริภฺวฺชฺชโย,^๒ มา
เอวรูปิ อกาสิ มยา สทฺธิเยว โคจราย

กาบ้าง. จำเดิมแต่นั้นมา นกพิราบและ
กาที่อยู่ร่วมกัน.

อยู่มาวันหนึ่ง คนทั้งหลายนำปลา
และเนื้อเป็นอันมาก มาให้ท่านเศรษฐี,
พ่อครัวเอาปลาและเนื้อนั้นมาแขวนไว้ที่
โรงครัวในที่นั้น ๆ .

กาเห็นปลาและเนื้อนั้น เกิดความอยาก
ได้ จึงคิดว่า “พวกรุ่นนี้เราไม่ไปอยู่ที่หากิน
พึ่งกินปลาและเนื้อนี้แหละ” นอนทอด
ถอนใจอยู่ตลอดคืน.

ในวันรุ่งขึ้น พระโพธิสัตว์เมื่อไปหาอาหาร
กล่าวว่า “เพื่อนกา มาเถิดท่าน”. กา
พูดว่า “ข้าแต่นาย ท่านจงไปเถิด,
ข้าพเจ้าปวดท้อง”.

พระโพธิสัตว์ (รู้ทัน) จึงกล่าวว่า “ดูกร
เพื่อน ธรรมดาว่าโรคปวดท้องของกา
ทั้งหลาย ไม่เคยมีในกาลไหน ๆ, ใน
บรรดายามทั้ง ๓ ทุก ๆ ยาม กาจะเป็น
ผู้สยบ (หิว) ตลอดราตรีได้, แต่ในเวลา
ที่กากลิ้นกินได้ประทีปแล้ว กาเหล่านั้น
จะมีความอึดอยู่ชั่วครู่ ท่านเป็นผู้
ต้องการกินปลาและเนื้อนี้, มาเถิดท่าน

^๑ ฉ. ๑ / ๒๖๐ โอลมฺเพสิ.

^๒ ฉ. ๑ / ๒๖๐ ทฺปุปริภฺวฺชฺชโย.

คจฺฉาหี”ติ.

“น สกุโกมิ สามี”ติ. “เตนหิ
ปญฺญาธิสฺสสฺสิ สเคน กมฺเมน, โลกาวสํ
อคนฺตุวา อปฺปมตฺโต โหหี”ติ ตํ
โอยทิตฺวา โพิสฺสตฺโต โคจฺราย คโต.

ภตฺตการโก นานปฺปการํ มจฺจ-
มํสฺวิกิตํ สมฺปาเทตฺวา อุสมํ นิพฺพापนตฺถํ
ภาชนานิ โถกํ วิวริตฺวา รสปริยฺสวาน-
กโรฎฺฐิ ภาชนมตฺถเก จเปตฺวา พหิ
นิกฺขมิตฺวา เสทํ ปุณฺณมาโน อฏฺฐาสฺสิ.

ตสฺมี ขณฺเ กากิ ปจฺฉิตฺโต สีสํ
อุกฺขิปิตฺวา ภตฺตเคหํ โยโลเกนฺโต ตสฺส
นิกฺขนฺตภาวํ ฅตฺวา “อญฺหนานิ มยฺหิ
มโนรตํ ปุเรตฺวา มंसํ ขาทิตฺถุ กาลิ,
กินฺนุ โข มหามंसํ ขาทามิ อุทฺทา
จฺณณฺณิกํ มंसฺนุ”ติ จินฺเตตฺวา “จฺณณฺณิก-
มंसฺเน นาม ชิปปิ กุจฺฉิ ปุเรตฺถุ น
สกุกา มหนฺตํ มंसฺชนฺทํ อหริตฺวา

ธรรมดาว่า อาหารเครื่องบริโภค สำหรับ
มนุษย์ท่านไม่ควรจะบริโภค, ท่านอย่า
ได้ทำกรรมเห็นปานนี้เลย, ท่านจง
เที่ยวไปหากินพร้อมกับเราเถิด”.

กากล่าวตอบว่า “ข้าแต่ นาย
ข้าพเจ้าไม่สามารถ (จะไปได้)”. พระ
โพธิสัตว์จึงกล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้นท่านจัก
ปรากฏด้วยกรรมของท่านเอง, ท่านจง
อย่าล่ออำนาจของความโลภ จงเป็นผู้ไม่
ประมาทเถิด”. ครั้นกล่าวสอนกันนั้นแล้ว
ก็บินไปหาอาหาร.

พ่อครัว จัดแจงชนิดแห่งปลาและ
เนื้อ มีหลายชนิด เรียบร้อยแล้วเปิด
ภาชนะทั้งหลายไว้หน้อยหนึ่ง เพื่อให้
ไอระเหยไป วางกระซอนไว้เบื้องบน
ภาชนะ แล้วได้ออกไปข้างนอกยื่น
เช็ดเหงื่ออยู่.

ในขณะนั้น กาชะเง้อศีรชะขึ้นจาก
กระเช้า ตรวจดูโรงครัว รู้ว่าพ่อครัวนั้น
ออกไปแล้วคิดว่า “เดี๋ยวนี้แหละ เป็น
เวลาที่เราจะได้อินเนื้อสมมโนรตของเร,
เราจะกินเนื้อชิ้นโต หรือว่าเนื้อชิ้นเล็ก
ดีหนอ” แล้วคิดว่า “ธรรมดาว่าเนื้อ
ชิ้นเล็ก ๆ ไม่สามารถทำท้องให้อิ่มได้
ฉบับล้น, เราจักนำก้อนเนื้อชิ้นใหญ่

ปัจฉิม นิกุชิปัตตวา ขาตมาโน
นิปชฺชิสฺสามิ"ติ ปจฺฉิโต อุปฺปัตตวา
รสกโรภฺยํ นิสฺсий.

สา "กิริ"ติ สทฺทหมกาลิ. ภตฺตการโก ตํ
สทฺทํ สุตฺวา กิณฺณุ โข เอตฺนฺติ
ปวิญฺโจะ กากํ ทิสฺวา อยํ ทฺวญฺจกาโก
มหาเสฏฺฐจिโน ปกฺกมํสํ ขาติตฺตกาโม, อหํ
โข ปน เสฏฺฐจिํ นิสฺสํสา ยํวามิ,
น อิมํ พาลํ, กิ เม อิมินา"ติ ทฺวารํ
ปีธาย กากํ คเหตุวา สกฺลสฺรีเร ปตฺตานิ
ลฺล
โกญฺญตฺตวา อมฺพิลตฺตฺกเกน อาโลเพตฺตวา
เตนสฺส สกฺลสฺรีรํ มกฺขเหตุวา ตํ กากํ
ปจฺฉิมํ ชิปี, โส อธิมตฺตเวทนา ยากิญฺโตะ
นิตฺตุนนฺโต นิปชฺชติ.

โพธิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
พฺยสนปฺปตฺตํ ทิสฺวา "โลลฺลกา ก มม
วจฺนํ อกฺตฺวา ตว โลกํ นิสฺสํสา
มหาทฺทกฺขิ ปตฺโตสฺสี"ติ วตฺตวา อิมํ
คาถมาห

๔๒. "โย อตฺตกามสฺส หิตานุกมฺปิโน
โอวชฺชมาโน น กโรติ สาสนํ

มาเก็บไว้ในกระเช้า จักนอนจิกกิน" ดังนี้
แล้วโผบินขึ้นจากกระเช้าแอบเกาะอยู่ที่
กระชอน.

กระชอนเกิดเสียงดัง "กริก". พ่อครัว
ได้ยินเสียงนั้นคิดว่า "นั่นอะไรหนอแล"
เข้าไปแล้วเห็นภาคคิดอีกว่า "เจ้ากาชั่วช้า
นี้ ต้องการจะจิกกินเนื้อที่เราทำให้สุก
เพื่อท่านมหาเศรษฐี, ส่วนเราแลอาศัย
ท่านเศรษฐียอมดำรงชีพอยู่, มิใช่อาศัย
กาผู้พาลนี้ดำรงชีพอยู่, กาดังนี้จะมี
ประโยชน์อะไรแก่เรา" ปิดประตูเสีย
แล้วจับกาถอนขนหมดทั้งตัว ไหลก
พริกสดกับเกลือและพริกไทย ผสมกับ
เปรี้ยวเปรี้ยวแล้วเอาเปรี้ยว นั้น ทากานั้น
ให้ทั่วตัว แล้วโยนกานั้นลงในกระเช้า,
กานั้นถูกเวทนาอันมีประมาถยิ่งครอบงำ
นอนทอดถอนใจอยู่.

พระโพธิสัตว์ กลับมาในเวลาเย็น
เห็นกานั้นได้รับความพินาศ จึงกล่าวว่า
"ดูกรกาผู้ละโมบ เจ้าไม่ทำตามถ้อยคำ
ของเรา อาศัยความละโมบของเจ้า
จึงถึงความทุกข์อย่างใหญ่หลวง" ดังนี้
แล้ว กล่าวคาถานี้ว่า

๔๒. "บุคคลใด เมื่อท่านผู้ใคร่ต่อ
ประโยชน์ มีความเอ็นดู จะ

กโปตกสฺส วจฺนํ อกตฺวา
อมิตฺตหตฺตตฺถคโตว เสตี”ติ.

เมื่อถูกกล่าวสอนอยู่ มิได้กระทำ
ตามคำสั่งสอน บุคคลนั้นจะต้อง
นอนระทม เหมือนนกไม่กระทำตาม
ถ้อยคำของนกพิราบ ตกไปในเงื้อม
มือของศัตรู นอนโศกเศร้าอยู่
ฉะนั้น” ดังนี้.

ตตฺถ กโปตกสฺส วจฺนํ อกตฺวาติ
ปาราวตสฺส นิตานุสาสนี วจฺนํ อกตฺวา.

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถา
ว่า กโปตกสฺส วจฺนํ อกตฺวา ความว่า
กา ไม่ทำตามคำสั่งสอนที่มีประโยชน์
เมื่อถูก ของนกพิราบ.

อมิตฺตหตฺตตฺถคโตว เสตีติ อมิตฺตานํ
อนตฺถการกานํ ทุกฺขุปฺปาทกปฺคฺคฺลนํ
หตฺตตฺถํ หตฺตปถํ คโต อยํ กากิ วีย
โส ปฺคฺคฺโล มหนฺตํ พยฺสนํ ปตฺวา
อนุโสจฺมาโน เสตีติ.

บทพระคาถาว่า อมิตฺตหตฺตตฺถคโตว
เสตี อธิบายว่า บุคคลนั้นถึงความพินาศ
ใหญ่หลวง นอนระทมอยู่เหมือนกาตัวนี้
ตกไปสู่เงื้อมมือ คือกำมือของศัตรู คือ
ผู้ที่จะทำความฉิบหายให้ ได้แก่ บุคคล
ผู้ก่อทุกข์ให้ฉะนั้น.

โพธิสฺสโต อิมํ คาคํ วตฺวา
”อิทานิ มยาปิ อิมสฺมี จาเน น สกฺกา
วสิตฺนุ”ติ อญฺญตฺถ คโต.

พระโพธิสัตว์ครั้งกล่าวคาถานี้แล้ว
คิดว่า “ในบัดนี้ ถึงเราก็คงไม่อาจจะอยู่ใน
ที่นี่ได้” ดังนี้ แล้วจึงไปในที่อื่น.

กาคิปี ตตฺถเวว ชีวิตฺทฺขยํ ปตฺโต.
อถ นํ ภตฺตการโก สทฺธี ปจฺฉิยา
คเหตุวา สงฺการฐฺจาเน อหฺมุเสสิ.

ฝ่ายกาก็ถึงความสิ้นชีวิตในกระเช้า
นั่นเอง ครั้งนั้น พ่อครัวจับกานั้นไป
พร้อมทั้งกระเช้าทิ้งลงที่กองหยากเยื่อ.

สตุฏฺทาปี ”น ตฺวํ ภิกฺขุ อิทาเนว
โลโล ปุพฺพเปปี โลโลเยว ตณฺจ ปน

แม้พระศาสดา ตรัสว่า “ดูกรภิกษุ
เธอเป็นผู้ละโมบในกาลนี้เท่านั้นก็หาไม่ได้,

เต โลลย์ นิสฺสหาย ปณฺชิตาปี
 สกฺมฺหา อาวาสา ปรีหีนา”ติ อิมิ
 รมฺมเทสนํ อหริตฺวา สจฺจานิ ปกาเสสิ

ถึงแม้ในกาลก่อน เธอก็เป็นผู้ละโมภ
 เหมือนกัน, ก็แล เพราะอาศัยความ
 เป็นผู้ละโมภของเธอ แม้บัณฑิตก็เสื่อม
 จากที่อยู่อาศัยของตน” ดังนี้ ทรงนำ
 พระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศ
 สัจจะทั้งหลาย.

สจฺจปริโยसानเ โส ภิกฺขุ อนาคามิผลํ
 ปตฺโต. สตุถา อุนฺสนฺธิ สมฺมุตฺวา ชาตํ
 สโมธานฺสิ “ตทา กาโก โลลภิกฺขุ
 อโหสิ, ปาราวโต อหเมวา”ติ.

ในเวลาจบสัจจะ ภิกษุนั้นบรรลु
 อนาคามีผล. พระศาสดา ทรงสืบต่อ
 อุนสนธิ ประชุมชาดกว่า “กาในกาลนั้น
 ได้มาเป็นภิกษุ ผู้ละโมภในกาลนี้,
 นกพิราบ ได้แก่ เราเองแล”.

กไปตกชาตกวรรณนา ทุตฺติยา.

พรรณนากไปตกชาดก ที่ ๒ จบ.

๓. เวฬุกษัตก (๔๓)

๔๓. "โย อตฺถกามสฺส หิตานุกมฺปิโน
โอรชฺชมาโน น กโรติ สาสนํ
เอวํ โส นินโต เสติ
เวฬุกสฺส ยถา ปีตา"ติ.

เวฬุกษัตกํ ตติยํ.

๓. เวฬุกษัตก (๔๓)

๔๓. "บุคคลใด เมื่อท่านผู้ปรารถนา
ประโยชน์ มีปรกติอนุเคราะห์ด้วย
ประโยชน์เกื้อกูล กล่าวสอนอยู่
มิได้กระทำตามคำสั่งสอน บุคคล
นั้นถูกความวิบัติกำจัดเสีย นอน
ตายอยู่ เหมือนบิดาของอสรพิษ
เวฬุกะ นอนตาย ฉะนั้น".

เวฬุกษัตก ที่ ๓.

๓. เวฬุกษัตริย์ (๔๓)

โย อุตถกามสุสชาติ อิทํ สตุถา
 เขตวเน วิหรนโต อญุตตริ ทุพพจํ
 ภิกขุ อารพุก กเถสิ.

ตี หิ ภควา "สจจํ กิร
 ตวั ภิกขุ ทุพพโจสี"ติ ปุจจิตฺวา
 "สจจํ ฆนฺเต"ติ วุตฺเต "น ตวั
 ภิกขุ อิทาเนว ทุพพโจ, ปุพฺเพปี
 ทุพพโจเยว, ทุพพจตุตาเยว จ
 ปญฺชิตานํ วจฺนํ อกตฺวา สปุปฺมุเข
 ซีวิตกฺขยํ ปตฺโตสี"ติ วุตฺวา อตีตํ
 อานริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหมทตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต โพรสิตฺโต กาสีรฏฺเฐ
 มหาโกคฺกุเล นิพฺพตฺโต วิญฺญุตํ
 ปตฺวา กามेषฺ อาทินฺว เนกฺขมฺเม จ
 อานิสฺสํ ทิสฺวา กามे ปหาย หิมวนต์
 ปวิสิตฺวา อีสิปฺพชฺชํ ปพฺพชิตฺวา
 กสิณฺปริกมฺมํ กตฺวา ปญฺจาภินฺญา
 อฏฺฐ สฺมาปตฺติโย จ อุปฺปาเทตฺวา

๓. พรรณนาเวฬุกษัตริย์ (๔๓)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
 พระเชตวันวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
 ผู้ว่ายากรูปหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนา
 ว่า โย อุตถกามสุส ดังนี้ เป็นต้น.

ความพิสดารว่า พระผู้มีพระภาค
 ตรัสถามภิกษุนั้นว่า "ดูกรภิกษุ ได้ยินว่า
 เธอเป็นผู้ว่ายาก เป็นความจริงหรือ"
 เมื่อภิกษุนั้นกราบทูลว่า "เป็นความจริง
 พระเจ้าข้า" จึงตรัสว่า "ดูกรภิกษุ เธอ
 เป็นผู้ว่ายาก ในบัดนี้เท่านั้น หามิได้,
 ถึงแม้ในกาลก่อน เธอก็เป็นผู้ว่ายาก
 เหมือนกัน, และเธอไม่ทำตามคำสอน
 ของบัณฑิตทั้งหลาย เพราะความที่ตน
 เป็นผู้ว่ายากนั้นแล จึงถึงความสิ้นชีวิต
 ในปากของงู" ดังนี้แล้วทรงนำอดีตนิทาน
 มาตรัสเล่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 ครองราชสมบัติ ณ กรุงพาราณสี
 พระโพรสิตร์ บังเกิดในตระกูลมี
 โภคทรัพย์มาก ในแคว้นกาสิ ครั้นถึง
 ความเป็นผู้รู้เดียงสาแล้วพิจารณาเห็นโทษ
 ในกามทั้งหลาย และอานิสฺสในกาม
 ออกบวช จึงละกามทั้งหลาย เข้าไป
 สูป่าหิมพานต์ บวชเป็นฤาษี ทำปริกรรม

ฌมานสุเชน วีตินาเมตวา^๑ อปรภาเค
มหาปริวารโร ปญฺหิ ตาปสสเทหิ
ปริวุโต คณสตุถา หุตฺวา วิหาลิ.

อเถโก อาสีวิสโปตโก อตฺตโน
ธมฺมตาย จรฺนุโต อญฺญตรสฺส
ตาปสฺส อสฺสมปทึ ปตฺโต. ตาปโส
ตสฺมี ปุตฺตสิเนหิ อฺปฺปาเทตฺวา ตํ
เอกสฺมี เวฬุปฺพุเพ สยาเปตฺวา
ปฺริชฺคฺคตี.

ตสฺส เวฬุปฺพุเพ สยฺนโต "เวฬุโก"เตว
นามํ อภิสุ.

ตํ ปุตฺตสิเนเหฺน ปฺริชฺคฺคนฺโต ตาปสฺส
"เวฬุกปิตา"เตว นามํ อภิสุ.

ตทา โภธิสฺสโต "เอโก กิร
ตาปโส อาสีวิสํ ปฺริชฺคฺคตี"ติ สุตฺวา
ตํ ปกฺโกสิตฺวา "สจฺจํ กิร ตฺวํ
อาสีวิสํ ปฺริชฺคฺคสี"ติ ปุจฺฉิตฺวา

ในกสิณ ทำอภิญญา ๕ และสมาบัติ ๘
ให้เกิดขึ้นแล้ว ยังกาลเวลาให้น้อมล่องไป
ด้วยความสุขอันเกิดแต่ฌมาน ในเวลา
ต่อมามีปริวารเป็นอันมาก มีดาบส
ประมาณ ๕๐๐ แวดล้อม อยู่เป็นศาสดา
ของหมู่.

ครั้งนั้น ลูกอสรพิษตัวหนึ่งเลื้อยไปตาม
ธรรมดาของตน ไปถึงอาศรมของดาบส
ตนหนึ่ง. ดาบสบังเกิดความรักมัน
เหมือนบุตร จึงจับมันเลี้ยงไว้ให้นอน
ในกระบอกไม้ไผ่ปล้องหนึ่ง.

เพราะลูกอสรพิษนั้น นอนอยู่ในปล้อง
ไม้ไผ่ พวกดาบสจึงตั้งชื่อว่า "เวฬุกะ"
นั่นแล.

เพราะเหตุที่ดาบสนั้น เลี้ยงดูมันด้วย
ความรักเพียงดังบุตร พวกดาบสจึง
ตั้งชื่อดาบส (นั้น) ว่า "เวฬุกปิตา"
เช่นเดียวกัน.

ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์ทราบ
"ได้ยินว่า ดาบสตนหนึ่งเลี้ยงดูอสรพิษ
ตัวหนึ่ง" จึงเรียกดาบสนั้นมาถามว่า
"ได้ยินว่า เธอเลี้ยงดูอสรพิษตัวหนึ่ง

^๑ ฉ. วีตินาเมนฺโต.

"สัจจนุ"ติ วุตเต อาสีวิเสน สหุธิ
วิสุสาไส นาม นตฺถิ มา เอตํ
ปฏิชคฺคาหิ"ติ อาห.

"โส เม อาจริย ปุตฺโต, นานํ เตน
วินา วตฺติตุํ สกฺขิสฺสามิ"ติ.

"เตนหิ เอตฺสเสว สนฺติกา ชีวิตฺกฺขยํ
ปาปฺปนฺนสฺสสึติ. ตาปโส โภธิสฺตตฺส
วจฺนํ น คณฺหิ, อาสีวิสฺปิ ฉชฺชิตฺตุ
นาสกฺขิ.

ตโต กติปาหจฺเจเนว สพฺเพ ตาปสา
ผลาผลตฺถาย คนฺตฺวา คตฺถฺจาเน
ผลาผลสฺส สฺลภฺภาวํ ทิสฺวา เทว ตโย
ทิวเส ตตฺถเว วสฺสิ. เวฬุกฺปิตาปิ เตหิ
สหุธิ คจฺจนฺโต อาสีวิสํ เวฬุปฺพุเพเว
สยาเปตฺวา ปิหิตฺวา คโต.

โส ปฺน ตาปเสหิ สหุธิ ทฺวิหตีหจฺเจเน
อาคณฺตฺวา "เวฬุกฺสฺส โคจํ ทสฺสามิ"ติ
เวฬุปฺพุพิ อคฺขมาเตตฺวา "เอหิ ปุตฺต
ฉาตโกสิ"ติ หตฺถํ ปสาเรสิ. อาสีวิโส
ทฺวิหํ ตีหํ นิราหารตาย กุชฺฌิตฺวา
ปฺสาริตหตฺถํ ทํสิตฺวา ตาปสํ ตตฺถเว

จริงหรือ" เมื่อดาบสนั้นตอบว่า "เป็น
ความจริง" จึงกล่าวสอนว่า "ขึ้นชื่อว่า
ความเชื่องกับอสรพิษหามีไม่, เธอจง
อย่าเลี้ยงดูอสรพิษนั้น".

"ข้าแต่อาจารย์ ลูกอสรพิษนั้น เป็น
เหมือนลูกของข้าพเจ้า, ข้าพเจ้าไม่
สามารถอยู่โดยปราศจากมันได้".

"ถ้าเช่นนั้น เธอจักถึงความสิ้นชีวิตเพราะ
ใกล้ชิดลูกอสรพิษนั้นนั่นเอง". ดาบส
ไม่เชื่อฟังคำสอนของพระโพธิสัตว์, ทั้ง
เธอไม่อาจจะทิ้งอสรพิษได้.

จากนั้นเมื่อล่วงไป สองสามวันเท่านั้น
ดาบสทั้งหมดพากันไปหาผลไม้ใหญ่น้อย
ครั้งเห็นว่าผลไม้ใหญ่น้อยพอหาได้ง่าย
ในที่ไปแล้ว จึงพากันอยู่ในที่นั้นนั่นเอง
สิ้นสองสามวัน. ฝ่ายบิดาของอสรพิษ
เวฬุกะเมื่อจะไปกับดาบสเหล่านั้น ได้ให้
อสรพิษนอนอยู่ในปล้องไม้ไผ่ตนเอง ปิด
(ปากกระบอก) ไว้ แล้วจึงไป.

ครั้งล่วงไปสองสามวัน เธอกลับมา
พร้อมกับดาบสทั้งหลาย คิดว่า "เราจะ
ให้เหยื่อแก่เวฬุกะ" เปิดกระบอกไม้ไผ่
แล้วยื่นมือเข้าไป พลังพุดว่า "มาเถิด
ลูก เจ้าคงหิวมาก". อสรพิษโกรธ
เพราะอดอาหารตั้งสองสามวัน ฉกมือ

ชีวิตกุขย์ ปาเปตฺวา อรณฺณํ ปาวิสฺสิ.

ที่ดาบสนั้นยื่นเข้าไป ทำให้ดาบสถึงความสิ้นชีวิตในที่นั้นนั่นเอง แล้วเลื้อยเข้าป่าไป.

ตาปสา ตํ ทิสฺวา โภธิสตุตฺตสฺส
อาโรเจสฺสุ โภธิสตุโต ตสฺส สริริกิจฺจํ
กาเรตฺวา อิสฺสิดณฺสฺส มชฺฌเณ นิสฺสีทิตฺวา
อิสฺสินํ โอิวาทวเสน อิมํ คาถมาห

ดาบสทั้งหลายเห็นเหตุนั้นแล้ว ก็แจ้งแก่พระโพธิสัตว์. พระโพธิสัตว์จึงให้เฝ้าศพของดาบสนั้นแล้ว นั่งในท่ามกลางหมู่ฤาษี กล่าวคาถานี้สอนฤาษีทั้งหลายว่า

๔๓ "โย อุตถกามสฺส หิตานุกมฺปิโน
โอิวชฺชมาโน น กโรติ สาสนํ
เอวํ โส นิหโต เสติ
เวฬุกสฺส ยถา ปีตา"ติ.

๔๓. "บุคคลใด เมื่อท่านผู้ปรารถนาประโยชน์ มีปรกติอนุเคราะห์ด้วยประโยชน์เกื้อกูล กล่าวสอนอยู่มิได้กระทำตามคำสั่งสอน บุคคลนั้นถูกความวิบัติกำจัดเสีย นอนตายอยู่ เหมือนบิดาของอสรพิษ เวฬุเกะ นอนตาย ฉะนั้น"ดังนี้.

ตตฺถ เอวํ โส นิหโต เสตีติ
โย หิ อีสฺสินํ โอิวาทํ น คณฺหาติ,
โส ยถา เอส ตาปโส อาสีวิสมฺมุเข
ปฺปติภาวํ ปตฺตฺวา นิหโต สยติ, เอวํ
มหาวินาสํ ปตฺตฺวา นิหโต เสตีติ
อตุโถ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถาว่า เอวํ โส นิหโต เสติ ความว่า ก็บุคคลใด ไม่เชื่อฟังโอวาทของฤาษีทั้งหลาย, บุคคลนั้นย่อมถึงความพินาศใหญ่ ถูกความวิบัติกำจัด นอนตายอยู่เหมือนดาบสนี้ ถูกความวิบัติกำจัดถึงความเป็นผู้เฒ่าเปื่อย นอนตายคาปากอสรพิษอยู่ ฉะนั้น.

เอวํ โภธิสตุโต อีสฺสิดณฺ์ โอิวิทิตฺวา
จตฺตฺวาโร พุรฺหมวิหาเร ภาเวตฺวา
อายุหปริโยसानเ พุรฺหมโลกเ อฺปปชฺชชฺ.

พระโพธิสัตว์ ครั้นกล่าวสอนหมู่ฤาษีอย่างนี้แล้ว เจริญพรหมวิหาร ๔ เวลาสิ้นสุดอายุ ไปบังเกิดแล้วในพรหมโลก.

สตถาปิ "น ตูมิ ภิกขุ
อิทาเนว ทุพฺพโจ, ปุพฺเพปิ ทุพฺพโจเยว,
ทุพฺพจาเวเนว จ อาสีวิสมฺมุเข ปุติภาวํ
ปตฺโตสี"ติ อิมิ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
อนุสนฺธิ ฆญฺจตฺวา ชาตกํ สโมธาเนสิ
"ตทา เวฬุกปีตา ทุพฺพจภิกขุ อโหสิ,
เสสปริสา พุทฺธปริสา, คนฺธสตฺถา ปน
อหเมวา"ติ.

แม่สมเด็จพระศาสดา ตรัสว่า
"ดูกรภิกษุ เธอเป็นผู้ว่ายากในบัดนี้
เท่านั้นหามิได้, ถึงแม้ในกาลก่อนเธอ
ก็เป็นผู้ว่ายากเหมือนกัน, และเพราะความ
ที่เธอเป็นผู้ว่ายาก เธอจึงถึงความเป็นผู้
เฒ่าเปื่อยในปากของอสรพิษ" ดังนี้ แล้ว
ทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาสั่งต่ออนุสนธิ
ทรงประชุมชาดกว่า "บิดาของอสรพิษ
เวฬุกะ ในกาลนั้น ได้มาเป็นภิกษุ
ผู้ว่ายากในกาลนี้, บริษัทที่เหลือได้มา
เป็นพุทธบริษัท, ส่วนศาสดาแห่งหมู่
ได้แก่เราเอง" ดังนี้.

เวฬุชาตกถาอนุสนนา ตติยา.

พรรณนาเวฬุชาดก ที่ ๓ จบ.

๔. มกสชาตก (๔๔)

๔๔. “เสยโย อมิตโต มติยา อุเปโต
น เตวว มิตฺโต มติวิปปหีนโน
‘มกสํ วิริสฺสนฺ’ติ หิ เอฬฺมุโค
ปฺตุโต ปิตฺ อพฺภิทา อุตฺตมฺงฺคนฺ”ติ.

มกสชาตกํ จตุตฺถํ.

๔. มกสชาตก (๔๔)

๔๔. “ศัตรูผู้มีความรู้ประเสริฐกว่า มิตร
ผู้ปราศจากความรู้ ไม่ประเสริฐ
เลย เพราะลูกชาย (ช่างไม้)
ผู้โง่เขลา คิดว่า ‘จักฆ่าลุง’ ได้กลับ
ฝ่าหัวของพ่อเสีย” ดังนี้.

มกสชาตก ที่ ๔.

๔. มกษชาตกถุณนา (๔๔)

เสยโย อมิตโตติ อิทํ สตุถา
มคธสุ จาริกํ จรมาโน อญฺญตรสุมี
คามเก พาลคามิกมนุสฺเส อารพุก
กเถสิ.

ตถาคโต กิร เอกสุมี สมเย
สาวตฺติโต มคธรรุจํ คนฺตฺวา ตตฺถ
จาริกํ จรมาโน อญฺญตรํ คามํ
สมฺปาปฺปนิ.

โสปี คามโก เยภุญฺเยน. อนฺธพาล-
มนุสฺเสหิเยว อฺสุสนฺโน. อถกทิวสํ เต
อนฺธพาลมนุสฺสา สนฺนิปตฺติววา "โภ
อเมห อรณฺถํ ปวิสิตฺวา กมฺมํ
กโรนฺเต มกสา ขาทนฺติ, ตปฺปจฺจยา
อมฺหากํ กมฺมจฺเจโท โหติ, สพฺเพว
ธฺนฺนิ เจว อวฺธฺยานิ ๑ อาทาย
คนฺตฺวา มกเสหิ สทฺธิ ๑ ยฺชฺฉณฺติววา
สพฺเพ มกเส วิชฺฉณฺติววา ฉินฺทิตฺววา
มาเรสุสํมา"ติ มนฺตยิตฺวา อรณฺถํ
คนฺตฺวา "มกเส วิชฺฉณฺติสํมา"ติ
อญฺญมณฺถํ วิชฺฉณฺติววา ๑ ปหริตฺวา ๑
ทฺทฺชปฺปตฺตา อาคนฺตฺวา อนฺโตคาเม ๑
คามมชฺชเณ ๑ คามทฺวาเร ๑ นิปชฺชิสฺสุ.

๔. พรรณนามกษชาดก (๔๕)

พระศาสดา เมื่อเสด็จจาริกไปใน
หมู่ชนชาวมคธ ทรงปรารภมนุษย์
ชาวบ้านที่โง่เขลา ในหมู่บ้านตำบลหนึ่ง
ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า **เสยโย
อมิตโต** ดังนี้ เป็นต้น.

ดังได้สดับมา ในสมัยหนึ่ง พระ
ตถาคตเจ้า เสด็จจากกรุงสาวัตถีไปสู่
แคว้นมคธ เสด็จจาริกในแคว้นมคธนั้น
ทรงถึงบ้านตำบลหนึ่ง.

บ้านตำบลเมื่อนั้น ส่วนมากหนาแน่น
ไปด้วยพวกคนโง่เขลา. ต่อมาวันหนึ่ง
พวกคนโง่เขลาเหล่านั้นประชุมปรึกษากัน
ว่า "ผู้เจริญทั้งหลาย พวกขุมมันจุมกัถ
พวกเราขณะที่เข้าไปทำกรางงานในป่า,
เพราะอาศัยขุมมันนั้นเป็นเหตุ พวกเราจึง
ขาดกรางงานไป, พวกเราทุกคนจักถือธนู
และอาวุธ พวกมันไปรบกับพวกขุม ยิง
และฟันพวกขุม ฆ่าเสียให้ตายทั้งหมด"
ดังนี้ แล้วพากันไปป่า คิดว่า "พวกเรา
จักแทงขุม" กลับทิ่มแทงประหารซึ่งกัน
และกัน พากันได้รับความทุกข์แล้ว
กลับมาอนอยู่ภายในบ้านก็มี ที่
กลางบ้านก็มี ที่ประตูบ้านก็มี.

๕ - ๖ - ๗ - ๘ - ๙ - ๑๐ - ๑๑ - ๑๒ - ๑๓ - ๑๔ - ๑๕ - ๑๖ - ๑๗ - ๑๘ - ๑๙ - ๒๐ - ๒๑ - ๒๒ - ๒๓ - ๒๔ - ๒๕ - ๒๖ - ๒๗ - ๒๘ - ๒๙ - ๓๐ - ๓๑ - ๓๒ - ๓๓ - ๓๔ - ๓๕ - ๓๖ - ๓๗ - ๓๘ - ๓๙ - ๔๐ - ๔๑ - ๔๒ - ๔๓ - ๔๔ - ๔๕ - ๔๖ - ๔๗ - ๔๘ - ๔๙ - ๕๐

สตุถา ภิกขุสงฆปริวโต ตํ
 คามํ ปิณฑาย ปาวิสิ. อวเสสา
 ปณฺฑิตมนุสฺสา ภควนฺตํ ทิสฺวา
 คามทฺวาเร มนุชฺพี กาเรตฺวา
 พุทฺธปฺปมุขสฺส ภิกขุสงฆสฺส มหาทานํ
 ทตฺวา สตุถารํ วนฺทิตฺวา นิสีทิสฺสุ.

สตุถา ตสฺมี ตสฺมี จาเน ปติเต
 มนุสฺเส ทิสฺวา เต อุปาสเก ปุจฺฉิ
 "พหู อิเม คิลานมนุสฺสา, กิ เอเตหิ
 กตฺนุ"ติ.

"ภนฺเต เอเต มนุสฺสา 'มกสยฺหุํ
 กริสฺสามา'ติ คนฺตฺวา อญฺญมญฺญํ
 วิชฺฐิตฺวา สยํ คิลานา ชาตา"ติ.

สตุถา "น อิทาเนว อนฺธพาลมนุสฺสา
 'มกเส ปหริสฺสามา'ติ อตฺตานํ
 ปหฺรณฺติ, ปุพฺเพปิ 'มกสํ ปหริสฺสามา'ติ
 ปรี ปหฺรณกมนุสฺสา อหฺลฺยฺเววา"ติ
 วตฺวา ตฺถนฺทึ อโหสิ, เตหิ มนุสฺเสหิ
 ยาจิตฺ อตีตํ อหฺริ.

พระศาสดา ทรงมีหมู่ภิกษุ
 แวดล้อม เสด็จเข้าไปสู่บ้านนั้น เพื่อ
 บิณฑบาต. หมู่คนที่เป็นบัณฑิตที่เหลือ
 เห็นพระผู้มีพระภาคแล้ว พวกกันสร้าง
 มณฑปที่ประตูบ้าน ถวายมหาทาน
 แต่พระภิกษุสงฆ์ ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็น
 ประมุข ถวายบังคมพระศาสดาแล้ว
 นั่งอยู่.

พระศาสดา ทอดพระเนตรเห็นหมู่คน
 ล้มลงในสถานที่นี่ ๆ จึงตรัสถามพวก
 อุบาสกเหล่านั้นว่า "คนเจ็บป่วยเหล่านี้
 มีจำนวนมากมาย, คนเหล่านี้ทำ
 อะไรมา".

"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คนเหล่านั้น
 คิดว่า 'พวกเราจักทำการรบกับยุง'
 พวกกันไปทิ่มแทงกันและกัน กลายเป็น
 คนเจ็บป่วยเอง".

พระศาสดาตรัสว่า "พวกคนโง่เขลา
 คิดว่า 'พวกเราจักประหารยุงทั้งหลาย'
 แล้วกลับไปประหารตนเองในกาลบัดนี้
 เท่านั้นก็หาไม่ได้, ถึงแม้ในกาลก่อน
 มนุษย์เหล่านี้ ต่างก็คิดว่า 'พวกเรา
 จักประหารยุง' แล้วได้ประหารผู้อื่น
 เหมือนกัน". ดังนี้แล้ว ทรงดูษณิภาพออยู่,

อดีตเต พาราณสียี พุรหมทตเต
 รชชี่ กาเรนเต โพิสตุโต วณิซุชชาย
 ซี่วิกิ กปุเปสิ. ตทา กาสีรฎุเจ
 เอกสุมี ปจจนตคาเม พนุ วฑุฒกึ
 วสนุติ.

ตตุเถโก ขลลตวฑุฒกึ^๑ รุกขี่ ตจจติ,
 อดสุส เอโก มกโส ตมพโลหถาลก-
 ปฎุจิสทิสเส สีสเส นิสี่ทิตวา สตุติยา
 ปหรนุโต วยี สีสี่ มุขตุนุทเทณ วิชุณิ.

โส อตุตโน สนุติเก นิสินุณิ ปตุตตี
 อาห "ตาด มยหี่ สีสี่ มกโส สตุติยา
 ปหรนุโต วยี วิชุณติ, มาเรหิ"^๒ นนุ"ติ.

"ตาด อริวาเสหิ เอกปุปหาเรเนว ตี
 มาเรสุสามี"ติ.

ตสุมี สมเย โพิสตุโตปิ อตุตโน
 ภณุชี่ ปรีเยสมานอ ตี คามี่ ปตุวา
 ตสุสา วฑุฒกึสาลาเย นิสินุโน โหติ.

ผู้อันหมุ่นคนเหล่านั้น พากันทูลอาราธนา
 แล้ว จึงทรงนำอดีตนิทานมาตรัสเล่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 ครองราชสมบัติ ณ กรุงพาราณสี
 พระโพธิสัตว์สำเร็จการเลี้ยงชีวิต ด้วย
 การค้าขาย. ครั้งนั้น พวกช่างไม้เป็น
 จำนวนมากพากันอาศัยอยู่ที่บ้านชายแดน
 ตำบลหนึ่งในแคว้นกาสิ.

ในหมู่บ้านนั้น มีช่างไม้ศึระะล้านคนหนึ่ง
 กำลังถากไม้อยู่, ขณะนั้นยุงตัวหนึ่งบิน
 มาจับที่ศึระะ ซึ่งคล้ายกับกะโหลก
 ทองแดงคว่ำ กัดศึระะด้วยจะงอยปาก
 เหมือนแทงอยู่ด้วยหอก.

ช่างไม้ผู้นั้น จึงพูดกับบุตรผู้นั่งอยู่ใกล้ตน
 ว่า "ลูกพ่อ ยุงกัดศึระะเข้าเหมือนแทง
 ด้วยหอก, เจ้าจงฆ่ามันเสีย".

"พ่อ พ่อจงอยู่นิ่ง ๆ, ฉันจักฆ่ามันให้ตาย
 ด้วยการประหารที่เดียวเท่านั้น".

สมัยนั้นพระโพธิสัตว์ หาซื้อสินค้า
 ของตนถึงบ้านตำบลนั้น จึงนั่งที่โรงงาน
 ของช่างไม้ผู้นั้น. ขณะนั้น ช่างไม้ผู้นั้น

^๑ ฉ. ขลิตวฑุฒกึ, ส. ปลิตวฑุฒกึ, อ. ผลิตวฑุฒกึ.

^๒ ฉ. วาเรหิ.

อถ โส วฑุฌกั ปุตฺตํ อาน "ตาด อิมํ มกฺกํ วาเรหิ"ติ.

โส "วาเรสุสามิ ตาดตา"ติ ติชิณฺมหาพรสุํ อุกฺขิปิตฺวา ปิตุ ปิฏฺฐิปลฺลเส จตฺตฺวา "มกฺกํ ปหริสุสามิ"ติ ปิตุ มตฺตกํ ทฺวิธา ภินฺนํ, วฑุฌกั ตตฺถเวว ชีวิตฺกฺขยํ ปตฺโต.

โพธิสฺสโต ตสฺส ตํ กมฺมํ ทิสฺวา "ปจฺจามิตฺโตปิ ปณฺชิตฺโต เสยฺโย, โส หิ ทณฺฑทฺถเยนปี น มนุสฺเส มาเรสุสตี"ติ จินฺตเตตฺตฺวา อิมํ คาถมาห

๔๔. "เสยฺโย อมิตฺโต มติยา อุเปโต น เตว มิตฺโต มติวิปฺปหิโน 'มกฺกํ วริสุสนฺ'ติ หิ เอฬฺมุโค ปุตฺโต ปิตุ อพฺภิตา อุตฺตมฺกนฺ"ติ.

ตตฺถ เสยฺโยติ ปวโร อุตฺตโม.

มติยา อุเปโตติ ปญฺญา ยสมนฺนาคโต.

เอฬฺมุโคติ ลาลามุโข พาลो.

บอกลูกชายว่า "ลูกพ่อ เจ้าจงไต่ยุงตัวนี้".

เขาพูดว่า "พ่อ ฉันจักไต่ละ" พลายเงี้ยวขวานเล่มใหญ่อันคมกริบขึ้น ยืนอยู่ข้างหลังของบิดา ตั้งใจว่า "จักประหารยุง" จึงจามศีรษะบิดาออกเป็น ๒ เลี้ยว, ช่างไม่ถึงความสิ้นชีวิตอยู่ตรงนั้นนั่นเอง.

พระโพธิสัตว์ เห็นการกระทำนั้นของบุตรช่างไม้แล้วคิดว่า "บัณฑิตถึงแม้จะเป็นปัจเจกมิตร ก็ยังดีกว่า. เพราะว่าเขายังเกรงอาญาแผ่นดิน ไม่ถึงกับฆ่ามนุษย์ได้" แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

๔๔. "ศັตรูผู้มีความรู้ประเสริฐกว่า มิตรผู้ปราศจากความรู้ไม่ประเสริฐเลย เพราะลูกชาย (ช่างไม้) ผู้โง่เขลา คิดว่า "จักฆ่ายุง" ได้กลับฆ่าหัวของพ่อเสีย" ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เสยฺโย ความว่า ประเสริฐ ได้แก่วิเศษ.

สองบทว่า มติยา อุเปโต ความว่า ประกอบด้วยปัญญา.

บทว่า เอฬฺมุโค ความว่า ผู้ทั้งหนวกทั้งใบ คือผู้โง่เขลา.

ปุตโต ปิตุ อพภิทา อุตตมงคนฺติ
 อตฺตโน พาลตาย ปุตโตปิ หุตฺวา
 ปิตุ อุตตมงคํ มตฺถกํ “มกฺสํ
 มาเรสุสํมา”ติ ทฺวิธา ภินฺนํ. ตสฺมา
 พาลมิตฺตโต ปณฺชิตตอมิตฺตโตว เสยฺโยติ
 อิมํ คาคํ วตฺวา โพิสฺสโต อญฺจาย
 ยถากมฺมํ คโต. วทฺธมกิสฺสปี ฅาตฺกกา
 สรรีริกฺจํ อภิสุ.

สตฺถา “เอวํ อฺปาสกา ปุพฺเพปิ
 ‘มกฺสํ ปหริสุสํมา’ติ ปรี ปหฺรณก-
 มนุสฺสา อหฺสุเยวา”ติ อิมํ ฐมฺมเทสนํ
 อหฺริตฺวา อนุสนฺนํ ฆณฺฑิตฺวา ชาตกํ
 สโมธาเนสิ “ตทา คาคํ วตฺวา ปกฺกนฺโต
 ปณฺชิตตวาณิไซ ปน อหฺเมว อโหสิ”ติ.

มกษชาตกวรรณนา จตฺตฺถา.

บาทพระคาถาว่า ปุตโต ปิตุ อพภิทา
 อุตตมงคํ ความว่า เขาถึงเป็นบุตร
 เพราะค่าที่ตนเป็นคนโง่เขลา จึงผ่า
 กระหม่อมคืออกะโหลกศีรษะ ของบิดา
 ออกเป็น ๒ เสี่ยง ด้วยคิดว่า “เราจัก
 ฆ่ายุ้งให้ตาย”. เพราะเหตุนี้ คัศฺรฺที่
 เป็นบัณฑิตก็ยิ่งประเสริฐกว่ามิตรผู้โง่เขลา
 พระโพธิสัตว์ ครั้นกล่าวคาถานี้แล้ว
 ก็ลุกขึ้นไปตามยถากรรม. พวกญาติ
 ของช่างไม้ได้ทำสรริกจ (เผาศพ) แล้ว.

พระศาสดาตรัสว่า “ดูกรอุบาสก
 ทั้งหลาย แม้ในกาลก่อน ก็ได้เคยมี
 มนุษย์ที่คิดว่า ‘เราจักประหารยุ้ง’
 แต่กลับประหารคนอื่นแล้วเหมือนกัน”
 ครั้งทรงนำพระธรรมเทศานี้มาประกาศ
 แล้ว ทรงสืบนุสนธิประชุมชาดกว่า
 “ก็พ่อค้าผู้เป็นบัณฑิต กล่าวคาถาแล้ว
 หลีกไปในกาลนั้น ได้มาเป็นเรตถาคต”
 ดังนี้แล.

พรรณนามกษชาดก ที่ ๔ จบ.

๕. โรหิณีชาตก (๔๕)

๔๕. "เสยโย อมิตโต เมธาวิ
ยญเจ พาลา'นุกมฺปกโ
ปสุตส โรหิณิกํ ชมฺมี
มาตริ หนตุวาน ไสจตี"ติ.

โรหิณีชาตกํ ปญจมํ.

๕. โรหิณีชาตก (๔๕)

๔๓. "คัตถุ เป็นคนมีปัญญาดีกว่า
คนผู้นุเคราะห์ แต่เป็นคนใจ
ไม่ประเสริฐเลย ท่านจงดูสาวใช้
ชื่อโรหิณีผู้โง่เขลา ชำมารดา
ตายแล้ว เศร้าโศกอยู่".

โรหิณีชาตก ที่ ๕.

๕. โรหิณีชาตกถา (๔๕)

เสยโย อมิตโตติ อิทํ สตุธา
เซตวเน วิหรนฺโต เอกํ อนาถปิณฑิก-
เสฏฺฐิโน ทาสี อารพฺภ กเถสิ.

อนาถปิณฑิกสุส กิร เอกา
โรหิณี นาม ทาสี อโหสิ. ตสุสา
วีหิพหรณฺภูจฺจาเน อาคนฺตุวา มหฺลลิกา
มาตา นิปชฺชติ, ตํ มกฺขิกา
สมฺปริวาเรตฺวา สุจฺจยา วิชฺฌมียมานา
วีย ชาทฺหนฺติ.

สา ธีตรํ อาท "อมฺม มกฺขิกา มํ
ชาทฺหนฺติ, เอตา วาเรหี"ติ. सा
"วาเรสฺสามิ อมฺมา"ติ มุสฺลํ อุกฺขิปิตฺวา
"มาตุ สรีเร มกฺขิกา มาเรตฺวา วินาสํ
ปาเปสฺสามิ"ติ มาตริ มุสฺเลน ปหริตฺวา
ชีวิทฺกฺขยํ ปาเปสิ.

ตํ ทิสฺวา "มาตา เม มตา"ติ
โรหิตุํ อารภิ. ตํ ปวตฺตี เสฏฺฐิสฺส
อาโรเจสฺสุ.

เสฏฺฐี ตสุสา สรีริกฺจจํ กาเรตฺวา
วิหารํ คนฺตุวา สพฺพํ ปวตฺตี สตุถุ
อาโรเจสิ.

๕. พรรณนาโรหิณีชาดก (๔๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันวิหาร ทรงปรารภนางทาสี
คนหนึ่งของอนาถปิณฑิกเศรษฐี ตรัส
พระธรรมเทศนานี้ว่า เสยโย อมิตโต
ดังนี้ เป็นต้น.

ดังได้สดับมา อนาถปิณฑิกเศรษฐี
มีนางทาสีคนหนึ่ง ชื่อโรหิณี. มารดาของ
นางเป็นคนชรา มาณอนในที่เขาดำข้าว
(โรงกระเดื่อง), ผูกแมลงวันบินมารุม
ตอมกัดมารดานั้น (เจ็บ) เหมือนถูกแทง
ด้วยเข็ม.

นางพูดกับลูกสาวว่า "แม่หนู แมลงวัน
รุมกัดแม่, เจ้าจงไล่มันไป". นางโรหิณี
กล่าวว่า "จะแม่ ฉันจะไล่มันไป" แล้ว
เงื้อสากขึ้น คิดว่า "เราจักฆ่าแมลงวัน
ที่รุมตอมตัวของแม่ให้ตาย ให้ถึงความ
พินาศ" ดังนี้ แล้วเอาสากตีมารดาจนถึง
สิ้นชีวิต.

นางเห็นแม่ตายแล้ว เริ่มร้องไห้รำพันว่า
"แม่ของเราตายเสียแล้ว". คนทั้งหลาย
บอกเรื่องราวนี้แก่เศรษฐี.

ท่านเศรษฐี ให้จัดการสรีริกศพ
หญิงแก่นั้นแล้วไปยังวิหาร กราบพูล
เรื่องราวทั้งปวงแด่พระศาสดา.

สตถา "น โข คหปติ เอสา 'มาตุ
สรีเร มกุชิกา มาเรสุสามี'ติ อิทาเนว
มุสเลน ปหริตฺวา มาตริ มาเรสิ,
ปฺพุเพปิ มาเรสิเยวา"ติ วตฺวา เตน
ยาจิตฺ อตฺตํ อหาริ.

อติเต พาราณสียํ พุรุมหุตเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพริสตฺโต เสฏฺฐิคุเล
นิพฺพุตฺติตฺวา ปิตฺ อจฺเจเนน เสฏฺฐิภูจฺานํ
สมฺปาปฺณิ.

ตสฺสาปิ โรหิณีเยว นาม ทาสี อโหสิ.

สาปิ อตฺตโน วิหิพฺรณฺภูจฺานํ
อาคนฺตฺวา นิปนฺนํ มาตริ "มกุชิกา
เม อมฺม วาเรหิ"ติ วุตฺตา เอวเมว
มุสเลน ปหริตฺวา มาตริ ชิวิตฺกฺุขยํ
ปาเปตฺวา โรหิตฺุ อารภิ.

โพริสตฺโต ตํ ปวตฺติ สฺตฺวา "อมิตฺโตปิ
หิ อิมสฺมี โลกํ ปณฺหิตฺว เสยฺโย"ติ

พระศาสดา ตรัสว่า "ดูกรคฤหบดี
นางโรหิณีทาสีนี้คิดว่า 'เราจักฆ่า
แมลงวันที่ร่างกายของมารดา' ดังนี้
แล้วตีด้วยสากยังมารดาให้ตาย มีไข่
มีแต่ในกาลนี้เท่านั้นแล, ถึงแม้ใน
กาลก่อนเธอก็ได้ยังมารดาให้ตายแล้ว
เหมือนกัน" ผู้อันอนาถบิดนทิกเศรษฐีนั้น
ทูลอาราธนาแล้ว ทรงนำอดีตนิทานมา
ตรัสเล่า (ว่า).

ในอดีตกาล ครั้งพระเจ้าพรหมทัต
ครองราชสมบัติ ณ กรุงพาราณสี
พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลเศรษฐี เมื่อ
บิดาวายชนม์ไปแล้ว ก็ได้รับตำแหน่ง
เศรษฐี.

แม้พระโพธิสัตว์นั้น ก็มีทาสีคนหนึ่ง ชื่อ
โรหิณีเหมือนกัน.

เมื่อนางทาสีชื่อโรหิณีนั้น เมื่อมารดา
กล่าวว่า "เจ้าจงไล่แมลงวันให้แม่
ด้วยเถิด" ก็ใช้สากตีมารดาของตน
ผู้มานอนยังที่ตำข้าว ยังมารดาให้ถึง
ความสิ้นชีวิตอย่างนั้นเหมือนกัน แล้ว
ก็เริ่มจะร้องไห้.

พระโพธิสัตว์ ได้ฟังเรื่องนั้นแล้ว คิดว่า
"เป็นความจริง แม้ศัตรูผู้เป็นบิดนทิต

จิณฺเหตุตฺวา อิมํ คาทมาห

นั่นแล ในโลกนี้ยังประเสริฐกว่า" ดังนี้ แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

๔๕. "เสยฺโย อมิตฺโต เมธาวิ
ยญฺเจ พาลา'นุกมฺปกโ
ปสฺสส โรหิณิกํ ชมฺมํ
มาตริ หนฺตฺวาน โสจตี"ติ.

๔๓. "ศัฏฐุ เป็นคนมีปัญญาดีกว่า
คนผู้อ่อนแอรหะห์ แต่เป็นคนโง่
ไม่ประเสริฐเลย ท่านจงดูสาวใช้
ชื่อโรหิณีผู้โง่เขลา ข้ามารดา
ตายแล้ว เศร้าโศกอยู่" ดังนี้.

ตตฺถ เมธาวิตฺติ ปณฺทิตฺโต ฌาณิ
วิภาวี.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า เมธาวิ
แปลว่า ผู้เป็นบัณฑิตคือผู้มีความรู้
ผู้มีปรีชา.

ยญฺเจ พาลา'นุกมฺปกโติ เอตฺถ
ยญฺติ ลิงฺควิปฺลลาโส กโต,

ศัพท์ว่า ยํ ในบาทพระคาถาว่า ยญฺเจ
พาลา'นุกมฺปกโ นี้ ท่านทำให้เป็น
ลิงควิปลาส,

เจติ นามตฺถ นินฺปาโต.

ศัพท์ว่า เจ เป็นนินบาตใช้ในอรรถว่าชื่อ.

โย นาม พาลโ อนุกมฺปกโ, ตโต
สฺตคฺคณฺน สหสฺสคฺคณฺน ปณฺทิตฺโต
อมิตฺโต โหนฺโตปิ เสยฺโยเยวาทิ อตฺถโ.

อธิบายว่า บัณฑิตแม้เป็นอมิตร ก็ยัง
ประเสริฐกว่าคนผู้อ่อนแอรหะห์ แต่เป็น
คนโง่เขลานั้นตั้งร้อยเท่าพันเท่าทีเดียว.

อถฺวา ยญฺติ ปฏฺิเสธฺนตฺถ นินฺปาโต,
โน เจ พาลานุกมฺปกโติ อตฺถโ.

อีกอย่างหนึ่ง ศัพท์ว่า ยํ เป็นนินบาต
ใช้ในอรรถปฏิเสธ, อธิบายว่า คนผู้อ่อน
แอรหะห์แต่เป็นคนโง่ ไม่ประเสริฐเลย.

ชฺมฺมินฺนฺติ ลามิกํ หนฺนํ.

บทว่า ชฺมฺมํ แปลว่า ผู้เลวทราม คือ
โง่เขลา.

มาตริ หนุตวาน โสจตีติ "มกุชิกา
มาเรสุสามี"ติ มาตริ หนุตวา อิทานิ
อัย พาลา สยเมว โรหติ ปริเทวติ.

อิมินา การณน อิมสมิ โลก
อมิตโตปิ ปณฺหิตโต เสยฺโยติ โพรหิตโต
ปณฺหิตโต ปสฺสนฺโต อิมาย คาถาย
ธมฺมํ เทเสสิ.

สตถา "น ไซ คหปติ เอสา
อิทาเนว 'มกุชิกา มาเรสุสามี'ติ มาตริ
ฆาเตสิ, ปุพฺเพปิ ฆาเตสิเยวา"ติ อิมิ
ธมฺมเทสนํ อahrtุวา อนุสนฺธิ ฆมฺมุตฺวา
ชาตกํ สโมธานสิ "ตทา มาตาเยว
มาตา อโหสิ, ธีตาเยว จ ธีตา,
มหาเสฏฺฐี ปน อหเมว อโหสิ"ติ.

โรหิณีชาตกวรรณนา ปญฺจมา.

บาทพระคาถาว่า มาตริ หนุตวาน
โสจติ ความว่า โรหิณีทาสีผู้โง่เขลา
นี้ ฆามาเรดาเสีย ด้วยคิดว่า "เราจักฆา
แมลงวันให้ตาย" ตนเองนั้นแลร้องให้
คร่ำครวญอยู่ในบัดนี้.

พระโพธิสัตว์ เมื่อจะสรรเสริญบัณฑิต
จึงแสดงธรรมด้วยคาถานี้ว่า ในโลกนี้
แม้ศัตรูผู้เป็นบัณฑิต ก็ยังประเสริฐกว่า
ด้วยเหตุนี้.

พระศาสดาตรัสว่า "ดูกรคฤหบดี
นางทาสีนี้ ฆามาเรดาเสียด้วยตั้งใจว่า
'จักฆาแมลงวันให้ตาย' ดังนี้ ในกาลนี้
เท่านั้นก็หามิได้, แม้ในกาลก่อน นางก็ฆา
(มารดา) แล้วเหมือนกัน" ครั้นทรงนำ
พระธรรมเทศนานี้มา (ตรัส) แล้ว ทรงสืบ
อนุสนธิ ประชุมชาดกว่า "มารดา
นั้นเทียว ในกาลนั้น ได้มาเป็นมารดา
ในกาลนี้, และธิดานั้นเทียวได้มาเป็น
ธิดา, ส่วนมหาเศรษฐีได้แก่เราตถาคต
เอง" ดังนี้แล.

พรรณนาโรหิณีชาดก ที ๕ จบ

๖. อารามทูลสักขัตกถา

(๕๖)

น เว อนตถกถุสเสนาติ อิทํ
สตุถา (เซตเวเน วิหรนุโต) อนุถตฺรสุมี
โกสฺลคามาเก อุตฺตยานทูลสํ อารพฺภ
กเถสิ.

สตุถา กิร โกสฺลเสฏฺฐ จาริกญฺจ
มาโน อนุถตฺรํ คามกํ สมฺปาปฺณิ.
ตตฺเถโก กุฏุมฺพิกโก ตถาคตฺตํ นิมนฺเตตฺตวา
อตฺตโน อุตฺตยานเน นิสฺสีทาเปตฺตวา
พฺพุทฺธปฺปมฺขสฺสุส ภิกฺขุสฺสงฺฆสฺสุส มหาทานํ
ทตฺตวา "ภนฺเต ยถารุจฺฉิยา อิมสฺสุมี
อุตฺตยานเน วิจฺจรธา"ติ อาห.

ภิกฺขุ อญฺจาย อุตฺตยานปาลํ คเหตุวา
อุตฺตยานเน วิจฺจรนฺตวา เอกํ องฺคณญฺจานํ
ทิสฺสุวา อุตฺตยานปาลํ ปุจฺฉิสฺสุ "อุปาสก
อิมํ อุตฺตยานํ อนุถตฺตถ สนฺททฺจายํ"^๑
อิมสฺสุมี ปน จานเน โภจฺจิ รุกฺโข วา
คจฺจโฉ วา นตฺถิ, กิ นฺน โข
การณฺน"^๑ติ.

๖. พรรณนาอารามทูลสักขัตก

(๕๖)

พระศาสดา ทรงปรารภบุคคล
ผู้ประทุษร้ายสวณ ในบ้านโกสลคามา
ตำบลหนึ่ง ตรัสพระธรรมเทศนาว่า
น เว อนตถกถุสเสน ดั่งนี้เป็นต้น.

ดังได้สดับมา พระศาสดาเสด็จ
เที่ยวจาริกไปในแคว้นโกสล เสด็จถึง
หมู่บ้านตำบลหนึ่ง. กุฏุมพิกคนหนึ่ง
ในหมู่บ้านนั้น เชิญเสด็จพระตถาคตเจ้า
ให้ประทับนั่งในสวณของตน ถวาย
มหาทานแต่พระภิกษุสงฆ์ มีพระพุทธเจ้า
เป็นประธานแล้วเผด็จว่า "ข้าแต่
พระคุณเจ้าผู้เจริญ ขอพระคุณเจ้า
จงเที่ยวไปในอุททยานนี้ ตามความพอใจ
เถิด".

ภิกษุทั้งหลายลุกขึ้น แล้วพาคนเฝ้า
อุททยานไปเดินเที่ยวในอุททยาน มองเห็น
ที่โล่งเตียนแห่งหนึ่ง จึงถามคนเฝ้า
อุททยานว่า "ดูกรอุปาสก อุททยานนี้ในที่อื่น
มีร่มเงาหนาที่บ, แต่ในที่นี้ต้นไม้หรือ
กอไม้อะไร ๆ ไม่มี, เหตุเป็นอย่างไร
หนอแล".

^๑ ๑. สนฺททฺจายํ.

"ภนุเต อิมสฺส อุตฺตยานสฺส โรปนกาลเอ
เอโก คามทารโก อุกกั สิญฺจนฺโต
อิมสฺมี จาเน รุกฺขโปตเก อุตฺตมฺมูล^๑
กตฺวา มฺลปฺปมาเถเนน อุกกั สิญฺจิจิ, เต
รุกฺขโปตกา มิลายิตฺวา มตา, อิมินา
การเถเนน อิทํ จานํ อญฺคณฺ์ ชาตณฺ์"ติ.

ภิกฺขุ สตฺถารํ อฺปสงฺกมิตฺวา เอตมตฺถํ
อาโรเจสฺสุ. สตฺถา "น ภิกฺขเว โส
คามทารโก อิทาเนว อารามทูลศก,
ปฺพุเพปิ อารามทูลศโกเยวา"ติ วตฺวา
อติตํ อาหริ.

อติเต พาราณสียํ พุรหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต พาราณสียํ นกฺขตฺตํ
โฆสยีสฺสุ. นกฺขตฺตเกวิสททสฺสวณกาลโต
ปฺภุจาย สกนนครวาสิโน นกฺขตฺต-
นิสฺสิตกา หุตฺวา วิจฺรณฺติ.

ตทา รณฺโถ อุตฺตยานเน พนฺุ มกฺกฏา
วสนฺติ. อุตฺตยานปาโล จินฺเตสิ "นคเร
นกฺขตฺตํ สงฺฆมฺมจฺจํ, อิเม วานเร 'อุกกั

"ข้าแต่พระคุณเจ้าผู้เจริญ เมื่อเวลา
บำรุงอุทยานนี้ เด็กชาวบ้านคนหนึ่ง
เมื่อจะรดน้ำต้นไม้ ได้ถอนต้นไม้ที่
เพิ่งปลูกในที่นี้ให้รากพันดินเสียก่อนแล้ว
จึงรดน้ำตามประมาณ, ต้นไม้ปลูกใหม่
เหล่านั้นก็เหี่ยวแห้งตาย, ด้วยเหตุนี้
ที่นี้จึงกลายเป็นที่โล่งเตียนไป".

ภิกษุทั้งหลายพากันเข้าไปเฝ้าพระศาสดา
กราบทูลเนื้อความนั้น. พระศาสดา
ตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย เด็กชาวบ้าน
คนนั้นเป็นผู้ประทุษร้ายสวณ ในกาลนี้
เท่านั้นก็หามิได้. แม้ในกาลก่อน ก็เป็น
ผู้ประทุษร้ายสวณแล้วเหมือนกัน" ดังนี้
แล้วทรงนำอดีตนิทานมาตรัสเล่า (ว่า).

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ครองราชสมบัติ ณ กรุงพาราณสี พวก
ชาวเมืองปาวรั้องการเล่นนักชัตฤกษ์ ใน
กรุงพาราณสี. พวกชาวเมืองถ้วนหน้า
ก็พากันเที่ยวเล่นการนักชัตฤกษ์ จำเดิม
แต่เวลาที่ไต่ยิบเสียงกลองประโคม ใน
การนักชัตฤกษ์.

ในครั้งนั้น มีลิงเป็นจำนวนมากอาศัย
อยู่ในพระราชอุทยาน. คนเฝ้าอุทยาน
คิดว่า "นักชัตฤกษ์มีเสียงก็ก้องใน

^๑ ฉ. น. ทิสฺสติ.

สิญจถาติ วตฺวา อหิ นฺกฺขตฺติ
กีฬิสฺสามิ”ติ.

เชฏฺจกฺวานริ อฺปฺสงฺกมิตฺวา “สมฺม
วานฺรเชฏฺจก ‘อิหิ อฺยฺยานํ ตฺมฺหากมฺปิ
พฺหุปการิ, ตฺเมหฺ เอตฺถ ปฺปฺผลปฺลฺลวฺวานิ
ชาทถ, นคเร นฺกฺขตฺติ สงฺฆฺภูจฺ, อหิ
นฺกฺขตฺติ กีฬิสฺสามิ. ยาวาหิ นํ
อาคจฺฉามิ, ตาว อิมฺสฺมี อฺยฺยานเ
รฺกฺขไปตเกสฺ อฺทกํ สิญฺจิตฺ
สฺกฺขิสฺสธธา”ติ ปุจฺฉิ.

“สาธุ สิญฺจิสฺสามา”ติ. “เตนหิ
อฺปฺปมตฺตา โหธธา”ติ อฺทกสิญฺจนตฺถาย
เตสฺ จมฺมกฺกุญฺ เจว ทารฺกฺกุญฺ จ
ทตฺวา คโต. วานฺรา จมฺมกฺกุญฺ เจว
ทารฺกฺกุญฺ จ คเหตุวฺวา รฺกฺขไปตเกสฺ
อฺทกํ สิญฺจนฺติ.

อถ เเน วานฺรเชฏฺจโก เอวมาท
“โกนฺโต วานฺรา อฺทกํ นาม
รฺกฺขิตพฺพิ, ตฺเมหฺ รฺกฺขไปตเกสฺ อฺทกํ
สิญฺจนฺตา อฺปฺปาญฺตฺวา อฺปฺปาญฺตฺวา
มุลฺ โอลิเกตฺวา คมฺภีรคเตสฺ มุเลสฺ
พฺพิ อฺทกํ สิญฺจถ, อคฺมฺภีรฺกฺจฺจาเนสฺ

พระนคร, เราจักบอกพวกวานรเหล่านี้ว่า
‘จงช่วยกันรดน้ำ (ต้นไม้)’ ดังนี้แล้วจักเล่น
นักษัตรฤกษ์”.

จึงเข้าไปหาวานรตัวจำฝูง ถามว่า “แน่
วานรจำฝูงผู้สหาย พระราชอุทยานนี้
มีอุปการะเป็นอันมาก แม้แก่พวกเจ้า,
พวกเจ้าพากันขบเคี้ยวดอกผลและใบอ่อน
อยู่ในพระราชอุทยานนี้, นักษัตรฤกษ์
ได้ก็กักองแล้วในพระนคร, เราจักเล่น
การนักษัตรฤกษ์. พวกเจ้าจักรดน้ำต้นไม้
ปลูกใหม่ในพระราชอุทยานนี้ ตลอดเวลา
ที่เรายังไม่กลับมาได้หรือไม่”.

วานรจำฝูงรับคำว่า “ได้ซิ เราจักรดน้ำ
ให้”. คนเฝ้าพระราชอุทยานก็กำชับว่า
“ถ้าเช่นนั้น พวกเจ้าจงอย่าประมาท”
ให้กระออมหนังและกระออมไม้สำหรับ
รดน้ำแก่พวกวานรเหล่านั้นแล้วก็ไป.
พวกวานรพากันถือกระออมหนัง และ
กระออมไม้ จะรดน้ำต้นไม้ที่ปลูกใหม่.

ครั้งนั้น วานรจำฝูง จึงพูดกับพวกมัน
อย่างนี้ว่า “วานรผู้เจริญทั้งหลาย
ธรรมดาคำนี้ เป็นของที่พวกเรา
ควรถนอม, พวกท่านเมื่อจะรดน้ำต้นไม้
ที่ปลูกใหม่ จงพากันถนอมต้นไม้ขึ้น ๆ
แล้วตรวจดูราก เมื่อรากหยั่งลงลึกจง

อนตุถกุสเลนชาติ อนตุเถ อนายตเน
กุสเลน, อตุเถ อายตเน การณ
อกุสเลน วาติ อตุโถ.

บทว่า อนตุถกุสเลนชาติ ความว่า
โดยบุคคลผู้ฉลาดในทางอันมิใช่ประโยชน์
คือ ในการอันมิใช่ปอเกิดแห่งประโยชน์,
อีกนัยหนึ่ง บุคคลผู้ไม่ฉลาดในประโยชน์
คือในปอเกิด ได้แก่ เหตุ.

อตุถจริยาติ วุฑฺฒิมิกริยา.

บทว่า อตุถจริยา ได้แก่ การทำความ
เจริญ.

สุขาวหาติ เอวรูปเน อนตุถกุสเลน
กายิกเจตสิกสุขสงฺขาทสฺส อตุถสฺส จริยาน
น สุขาวหา น สกฺกา อาวหิตฺตุนฺติ
อตุโถ.

บทว่า สุขาวหา ความว่า การประพฤติ
ประโยชน์ กล่าวคือ ความสุขทางกาย
และทางใจ โดยบุคคลผู้ฉลาดในสิ่งอัน
มิใช่ประโยชน์เห็นปานนี้ ไม่นำความสุข
มาให้, คือจะไม่อาจนำความสุขมาให้ได้.

ก็การณา ?

ถามว่า เพราะเหตุไร ?

เอกนฺเตเนว หิ หาเปติ อตุถํ
ทุมฺเมโรติ พาลปฺคุโล "อตุถํ
กริสฺสามี"ติ อตุถํ หาเปตฺวา อนตุถเมว
กโรติ.

ตอบว่า เพราะเหตุว่า ผู้มีปัญญาทรม
ย่อมทำประโยชน์ให้เสื่อมโดยส่วนเดียว
เท่านั้น, (อธิบายว่า) คนโง่คิดว่า "จักทำ
ประโยชน์" แต่กลับทำประโยชน์ให้เสียไป
ทำแต่การอันมิใช่ประโยชน์เท่านั้น.

กปิ อารามิโก ยถาติ ยถา อาราม
นิยฺตุโต อารามรฺกฺชนโก มกฺกนฺโฏ "อตุถํ
กริสฺสามี"ติ อนตุถเมว กโรติ, เอวํ
โย โกจิ อนตุถกุสโล, เตน น สกฺกา
อตุถจริยํ อาวหิตฺตํ, โส เอกํเสน อตุถํ
หาเปติเยวาติ.

บาทคาถาว่า กปิ อารามิโก ยถา
ความว่า ถึงเฝ้าสวณผู้ที่เขาสั่งให้ทำการ
ในสวณคิดว่า "จักทำประโยชน์" ก็ทำ
ได้แต่การอันมิใช่ประโยชน์เท่านั้นฉันใด,
บุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง ไม่ฉลาดในประโยชน์ก็
ฉันนั้น, เขาไม่อาจนำความประพฤติ

เอวี่ โส ปณฺฑิตปุริโส อิมาย คากาย
วานรเชฎฺฐกัំ วิครหิตฺวา อตฺตโน ปริสฺสั
อาทาย อุชฺฌยานา นิรุชฺฌมิ.

สตฺถาปี "น ภิกฺขเว เอส
คามทารโก อิทาเนว อารามทูลสกโก,
ปุพฺพเพปิ อารามทูลสกโกเยวา"ติ อิมั
ธมฺมเทสนัំ อาหริตฺวา ออนุสนฺธุ
สมฺภุตฺวา ชาตกัំ สโมธานะสิ "ตทา
วานรเชฎฺฐกโก อารามทูลสกคามทารโก
อโหสิ, ปณฺฑิตปุริโส ปน อหเมวา"ติ.

อารามทูลสกชาดกวรรณนา ฉฎฺฐา.

ประโยชน์มาให้ได้, เขาได้แต่ยังประโยชน์
ให้เสื่อมไป โดยส่วนเดียวเท่านั้น.

บุรุษบัณฑิตนั้น ติเตียนวานรจำฝูง
ด้วยคานานี้แล้วก็พาบริษัทของตนออกจาก
สวนไป ด้วยประการฉะนี้.

แม้พระศาสดา ตรัสย้าว่า "ดูกร
ภิกษุทั้งหลาย เด็กชาวบ้านคนนี้มีไข้
จะพึงประทุษร้ายสวนในบัดนี้เท่านั้น,
แม้ในกาลก่อน ก็ได้ประทุษร้ายสวน
มาแล้วเหมือนกัน" ทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มา (ตรัส) แล้วทรงสืบต่ออนุสนธิ
ประชุมชาดกว่า "วานรจำฝูงในครั้งนั้น
มาเป็นเด็ก ชาวบ้านผู้ประทุษร้ายสวน
ในบัดนี้, ส่วนบุรุษบัณฑิตได้มาเป็นเรา
ตถาคตแล".

พรรณนาอารามทูลสกชาดก ที่ ๖ จบ.

๗. วารุณิบทุสกะชาตก (๔๗)

๔๗. "น เว อนตถกุสเลน
 อตตจริยา สุขาวหา
 หาเปติ อตถํ ทุมเมโธ
 โกณฑญญเณ วารุณึ ยถา"ติ.

วารุณิบทุสกะชาตกํ สุตตมํ.

๗. วารุณิบทุสกะชาตก (๔๗)

๔๗. "การบำเพ็ญประโยชน์ โดยชน
 ผู้ฉลาดแต่ในทางไม่เป็นประโยชน์
 จะเป็นการนำมา ซึ่งความสุข
 โดยแท้ ก็หามิได้ เพราะชนผู้มี
 ปัญญาทราวม ย่อมทำประโยชน์
 ให้เสื่อม เหมือนคนใช้ชื่อว่า
 โกณฑัญญะ ทำให้เหล่าเสียไป
 ฉะนั้น".

วารุณิบทุสกะชาตก ที่ ๗.

๗. วารุณิหุสกาตกถวณณา
(๔๗)

น เว อนตถกุสเลนาติ อิทิ
สตุตา เขตวเน วิหรนุโต วารุณิหุสกา
อารพุก กเถสิ.

อนาถปิณฺฑิกิสฺส กิร สหาโย
เอโก วารุณิวาณิโซ ติชิณฺโณ วารุณิ
โยเชตฺวา หิรณฺญสฺวณฺณาทีนึ คเหตุวา
วิกุกิณฺณโต มหาชนเณ สนนฺิปตีเต "ตาต
ตุวิ ทาทพฺพมุลฺลํ คเหตุวา วารุณิ
เทหิ"ติ อนุเตวาสิกา อานาเปตฺวา
สยํ นุหยาตีตุํ อคมาสิ.

อนุเตวาสิโก มหาชนสฺส วารุณิ เทนฺโต
มนุสฺสเส อนฺตรนฺตรธา โลณสฺกขธา
อาหฺราเปตฺวา ขาทนฺเต ทิสฺวา "อโย
สุธา อโลณิกา ภวิสฺสตี, โลณเมตฺถ
ปฺกฺขิปิสฺสามิ"ติ สุธาจาญฺยํ นาพิมตฺตํ
โลณํ ปฺกฺขิปิตฺวา เตสํ สุริ อทาสิ.

เต มุขํ ปุเรตฺวา จฑฺเทตฺวา "กินฺเต
กตฺนุ"ติ ปฺจฺจิสฺสุ. "ตุเมหฺ สุริ ปิวิตฺวา
โลณํ อาหฺราเปนฺเต ทิสฺวา โลณเณ

๗. พรรณनावารุณิหุสกาตก
(๔๗)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภถึง
บุคคลผู้ทำเหล่าเสีย ตรัสชาดกเรื่องนี้
มีคำว่ น เว อนตถกุสเลน ดังนี้
เป็นต้น.

ได้ยืมว่า เพื่อนของอนาถปิณฺฑิก-
เศรษฐีคนหนึ่ง เป็นพ่อค้าเหล่า ปรุงเหล่า
รสเข้มขายได้รับเงินและทองเป็นต้น เมื่อ
มหาชนชุมนุมกัน เขาสั่งกำชับคนใช้ว่า
"นี่แน่ะพ่อ เจ้าจงรับทรัพย์ตามราคาที
เขาซื้อเอาไว้ก่อนแล้ว จึ่งตวงเหล่าให้"
ดังนี้แล้วตนเองได้ไปอาบน้ำ.

คนใช้เมื่อตวงเหล่าขายแก่มหาชน เห็น
พวกมนุษย์ ให้นำก้อนเกลือมากิน
แกล็มเหล่าทุกครั้ง ก็คิดว่า "เหล่านี
คงจะไม่เค็ม, เราจักใส่เกลือลงในเหล่านี"
ดังนี้ แล้วใส่เกลือประมาณหนึ่งทะนาน
ลงในตุ่มเหล่าแล้วจึ่งขายเหล่าให้แก่ชน
เหล่านั้น.

พวกเขาดื่มเหล่าเต็มปากแล้วบ้วนทิ้ง
ถามว่า "ท่านทำอย่างไร". คนใช้คนนั้น
ตอบว่า "ข้าพเจ้าเห็นพวกท่าน เมื่อ

โยเชสิญฺ”ติ.

“เอวรูปี นาม มนาปี วารุณี นาสสิ พาลา”ติ ตํ ครหิตฺวา อฏฺฐายฺยฏฺฐาย ปกฺกมฺนฺติ.

วารุณิวาณิโซ อาคนฺตุวา เอกมฺปิ อทิสฺวา “วารุณีปายกา กหํ คตา”ติ ปุจฺฉิ. โส ตมตฺถํ อารุเจสิ.

อถ นํ อจฺริโย “พาล เอวรูปา นาม วารุณี เต นาสิตา”ติ ครหิตฺวา อิมํ การณํ อนาถปิณฺฑทิกสุส อารุเจสิ.

อนาถปิณฺฑทิกโก “อตุถิทานิ เม อิหํ กถาปาภตฺนุ”ติ เชตฺวนํ คนฺตุวา สตุถารํ วนฺทิตฺวา เอตมตฺถํ อารุเจสิ.

สตุถา “น เอส คหปติ อิทาเนว วารุณิทฺสโก, ปุพฺเพปิ วารุณิทฺสโกเยวา”ติ วตฺวา เตน ยาจิโต อตีตํ อหริ.

จะตีมเหล่าก็ให้นำเกลือมา (แก้ม) จึงเอาเกลือผสมเหล่า” ดังนี้.

ชนเหล่านั้นตำหนิเขาว่า “นี่แน่ะ เจ้า คนโง่ เจ้า (ทำ) ให้เหล่าที่น่าพอใจเห็น ปานนี้ เสียหาย” ดังนี้ แล้วต่างพากัน ลูกขึ้นหลีกไป.

พ่อค้าเหล่ากลับมา ไม่เห็นคนตีมเหล่า แม้แต่คนเดียว จึงถามว่า “พวกนักตีม ไปไหน”. เขาจึงได้บอกความเรื่องนั้นแล้ว.

ลำดับนั้นอาจารย์ (พ่อค้าเหล่า) ตำหนิ เขาว่า “นี่แน่ะเจ้าคนโง่ เจ้า (ทำ) ให้ เหล่าดีเห็นปานนี้ ต้องเสียหาย” ดังนี้ แล้วแจ้งเหตุนี้แก่อนาถปิณฺฑทิกเศรษฐี.

ท่านอนาถปิณฺฑทิกเศรษฐี คิดว่า “บัดนี้ เรามีเรื่องจะนำไปกราบทูล” ดังนี้แล้ว ไปยังพระวิหารเชตวัน ถวายบังคม พระศาสดาแล้ว กราบทูลเรื่องนี้.

พระศาสดาตรัสว่า “ท่านคฤหบดี คนใช้ ผู้นี้จะเป็นผู้ทำเหล่าเสีย (เฉพาะ) ในกาล บัดนี้เท่านั้นหามิได้, แม้ในกาลก่อนเขาก็เป็นผู้ทำเหล่าเสียเช่นกัน” ดังนี้ เมื่อ ท่านอนาถปิณฺฑทิกเศรษฐีนั้นทูลอาราธนา จึงทรงนำอดีตนิทานมา (ตรัสว่า).

อตีเต พาราณสีย์ พุรหุมทตเต
รชชฺชํ กาเรนุเต โพธิสตุโต พาราณสี-
เสฏฺฐี อโหสิ.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ อยู่ในเมืองพาราณสี
พระโพธิสัตว์ได้เป็นเศรษฐี ชาวเมือง
พาราณสี.

ตํ อุนิสฺสสาย เอโก วารุณิวนิโช
ชีวติ. โส ติชิณฺณํ สุรํ โยเชตฺวา "อิมํ
วิกฺกิตฺวาหี"ติ อนฺนเตวาสิกํ วตฺวา
นุหายิตุํ คโต.

พ่อค้าเหล่านั้น อาศัยท่านเศรษฐีนั้น
เลี้ยงชีพ. เขาปรุงเหล่ารสข้ม กล่าวกับ
คนใช้ว่า "เจ้าจงขายเหล่านี้" แล้วไป
อาบนํ้า.

อนฺนเตวาสิกो ตสมी คตมตเตเยว
สุราย โลณํ ปกฺขิปิตฺวา อิมินาว
นเยน สุรํ วินาเสสิ.

พอพ่อค้าเหล่านั้นไปแล้วเท่านั้น คนใช้ (ก็)
ใส่เกลือลงในเหล้า แล้ว (ทำ) เหล้า
ให้เสียโดยนัยนี้เหมือนกัน.

อถสฺส อัจฉริโย อาคนฺตฺวา ตํ การณํ
ถตฺวา เสฏฺฐิสฺส อโหเจสิ.

ลำดับนั้น อาจารย์ (พ่อค้า) ของเขา
กลับมา ทราบเหตุนั้น แล้วจึงแจ้ง
แก่เศรษฐี.

เสฏฺฐี "อนตฺถกฺกุสลา นาม พาลา 'อตุถํ
กริสฺสสามา'ติ อนตฺถเมว กรโณติ"ติ
วตฺวา อิมํ คาถมาห

เศรษฐีกล่าวว่า "คนโง่ทั้งหลาย ชื่อว่า
ผู้ฉลาด แต่ในทางที่ไม่เป็นประโยชน์
คิดว่า 'เราจักทำประโยชน์' แต่กลับ
ทำสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์นั่นเอง" ดังนี้
แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

๔๗. "น เว อนตฺถกฺกุสเลน
อตุถจฺฉริยา สุขาวหา
หาเปติ อตุถํ พุมฺเมโห
โกณฺฆณฺโณว วารุณิ ยถา"ติ.

๔๗. "การบำเพ็ญประโยชน์ โดยชน
ผู้ฉลาดแต่ในทางที่ไม่เป็นประโยชน์
จะเป็นการนำมา ซึ่งความสุข
โดยแท้ ก็หาไม่ได้ เพราะชนผู้มี
ปัญญาทราวม ย่อมทำประโยชน์

ให้เสื่อมเสีย เหมือนคนไข้ ชื่อว่า โทณทัตถุญะ ที่ทำให้เหล่าเสียไป ฉะนั้น" ดังนี้.

ตตถ โทณทัตถุญ โวรุณี ยถาติ ยถา อัย โทณทัตถุญนามโก อนุเตวาสิโก "อตถั กิริสฺสามิ"ติ โลณั ปกฺขิปปิตฺวา วรุณี หาเปสิ ปริหาเปสิ วินาเสสิ, เอวํ สพุโพปิ อนตฺตกุสโล อตถั หาเปตีติ. โพริสตฺโต อิมาย คาถาย รมมํ เทเสสิ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทพระคาถา ว่า โทณทัตถุญ โวรุณี ยถา อธิบายว่า คนไข้ผู้มีชื่อว่า โทณทัตถุญะ นี้ คิดว่า "เราจักทำประโยชน์" ดังนี้ แล้วใส่เกลือลง (ในเหล่า) จึงทำเหล่า (ดี) ให้เสีย คือว่าให้เสื่อม ให้พินาศฉันใด, บุคคลผู้ฉลาดแต่ในทางไม่เป็นประโยชน์แม้ ทั้งปวง ก็ยอมทำประโยชน์ให้เสื่อมเสีย ไปฉนั้น. พระโพธิสัตว์แสดงธรรม ด้วยคาถานี้.

สตฺตาปิ "น เอโส คหปติ อิทาเนว วรุณิหุสโก, ปุพฺเพปิ วรุณิหุสโกเยวา"ติ วตฺวา อนุสนฺธิ ฆฏฺฐตฺวา ชาตกํ สโมธาเนสิ "ตทา วรุณิหุสโก อิทานิปี วรุณิหุสโกว อโหสิ, พาราณสีเสฏฺฐี ปน อหเมวา"ติ.

แม้พระศาสดาตรัสว่า "ดูกร คฤหบดี คนไข้คนนี้เป็นผู้ทำเหล่าให้เสีย เฉพาะในกาลบัดนี้เท่านั้นหามิได้, แม้ ในกาลก่อน เขาก็เป็นผู้ทำเหล่าให้เสีย เช่นกัน" ดังนี้ ทรงสืบอนุสนธิประมวล ชาดกว่า "คนไข้ผู้ทำเหล่าให้เสียในกาล นั้น ได้เป็นลูกจ้างผู้ทำเหล่าให้เสีย ในบัดนี้แหละ, ส่วนเศรษฐีชาวเมือง พาราณสีในกาลนั้น ได้เป็นเรือดกาคตนั่นเอง" ดังนี้.

วารุณิหุสกาชดัถกถาณณนา สตฺตมา.

พรวรณนาวารุณิหุสกาชดัถก ที่ ๗ จบ.

๘. เวทพพชาตก (๔๘)

๔๘. "อนุปาเยน โย อตถิ
อิจฺจติ โส วิหฺนฺยติ
เจตา หนิสุ เวทพพ^๑
สพฺเพ เต พุยฺสนมฺมุคฺคฺนุ"^๒ติ.

เวทพพชาตกั อฏฺฐมํ.

๘. เวทพพชาตก (๔๘)

๔๘. "บุคคลใด ปรารถนาประโยชน์โดย
หาอุบายมิได้ บุคคลนั้นย่อม
เดือดร้อน พวกโจรชาวแคว้นเจติ
ฆ่าพราหมณ์ ชื่อว่า เวทัพพะ โจร
เหล่านั้นทั้งหมด ก็พากันถึงซึ่ง
ความวอดวาย".

เวทพพชาตก ที่ ๘.

^๑ ส. อ. เวทพพ.

^๒ ฉ. พุยฺสนมฺมุคฺคฺนุ.

๔. เวทพพชฅาตกวางุณณา (๔๔)

อนุปาเยน โย อตถนติ อิทํ สตุถา เซตวเน วิหรนุโต ทุพพจกิกขุํ อารพุก กเถสิ.

ตถุหิ กิกขุํ สตุถา "น ตวํ กิกขุ อิทาเนว ทุพพใจ, ปุพเพปิ ทุพพใจเยว, เตเนว จ การณน ปณฺชิตานํ วจันํ อกตฺวา ติเณหน อสิณา ทฺวิธา กตฺวา จินฺโน หุตฺวา มคฺเค นิปตฺติตฺถ, ตถุจ เอกกํ นิสฺสาย ปุริสสทฺสฺสํ ซีวิตกฺขยํ ปตฺตฺนุ"ติ วตฺวา อตีตํ อาหริ.

อตีเต พาราณสิยํ พุรหุมทตฺเต รชฺชํ กาเรนฺเด เอกสุมี คามเก อถฺยตโร พุราหฺมเณ เวทพฺพํ นาม มนฺตํ ชานาติ.

โส กิร มนฺโต อนคฺไซม มหารโห. นกฺขตฺตโยเค ลทฺเธ ตํ มนฺตํ ปริวตฺเตตฺวา อากาเส อุลฺโลกิเต อากาสโต สตุตฺรตฺนวสฺสํ วสฺสติ. ตทา

๕. พรรณนาเวทพพชฅาก (๔๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้ว่ายาก จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ มีคำว่่า อนุปาเยน โย อตถํ ดังนี้ เป็นต้น.

ก็พระศาสดา ตรัสกับภิกษุรูปนั้น ว่่า "ดูกรภิกษุ เธอเป็นผู้ว่ายากเฉพาะ ในกาลบัดนี้เท่านั้นหามิได้, แม้ในกาลก่อน เธอก็เป็นผู้ว่ายากเช่นกัน, เพราะเหตุนั้นนั่นแหละ เธอเป็นบุคคลไม่ทำ ตามคำของบัณฑิตทั้งหลาย จึงถูกพัน ด้วยดาบอันคมขาด ๒ ท่อน ล้มกลิ้งอยู่ที่หนทาง, อนึ่ง เพราะอาศัยเธอผู้เดียว จึงทำให้บุรุษ ๑,๐๐๐ คน ถึงความสิ้นชีวิต" ดังนี้ แล้วทรงนำอดีต (นิทาน) มา (ตรัสเล่าว่่า) .

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต เสดยราชสมบัติอยู่ ณ กรุงพาราณสี พราหฺมณคนหนึ่ง ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง รู้มนต์ชื่อว่าเวทพพะ.

ได้ยินว่่า มนต์นั้นเป็นมนต์ที่หาค่าเปรียบปานมิได้ ควรแก่ค่ามาก. เมื่อได้เวลาประจวบกับฤกษ์แล้ว เจ้าของมนต์ ร่ำยมนต์นั้น แล้วแหงนดูอากาศ.

โพธิสโต ตสฺส พุราหมณฺสฺส สนฺติเก
สิปฺปี อุกฺคณฺหาติ.

อถกทิวสฺสํ พุราหมโณ โพธิสโต อาทาย
เกนจิเทว กรณียเณน อตุตฺตโน คามา
นิกฺขมิตฺวา เจตฺตริภูจฺฉิ^๑ อคมาสิ,
อนฺตรามคฺเค จ เอกสฺมี อรณฺญญฺจาเน
ปญฺจสตา เปสฺนกโจรา นาม ปนฺถฆาตํ
กโรนฺติ.

เต โพธิสฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
คณฺหีสุ.

กสฺมา ปเนเต “เปสฺนกโจรา”ติ วุจฺจฺนฺติ.

เต กิร เทว ชเน คเหตุวา เอกํ
ธนาทรณฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
เปสฺนฺติ, ตสฺมา
“เปสฺนกโจรา”เตว วุจฺจฺนฺติ.

เตปิ จ เอกสฺมี อรณฺญญฺจาเน จิตา
ปีตาปฺตฺเต คเหตุวา ปีตริ “ตฺวํ
อมฺหากํ ธนํ อหริตฺวา ปฺตฺตํ คเหตุวา
ยาหี”ติ วทฺนฺติ. เอเตนฺอุปายเณ

ฝนแก้ว ๗ ประการ ย่อมตกลงมา
จากอากาศ. ในกาลนั้น พระโพธิสัตว์
เรียนศิลปะอยู่ในสำนักของพราหมณ์นั้น.

ต่อมาวันหนึ่ง พราหมณ์พาพระโพธิสัตว์
ออกจากบ้านของตน ด้วยกรณียกิจ
บางอย่างได้ไปถึงแคว้นเจติ, ก็ในที่
ที่เป็นป่าแห่งหนึ่ง ในระหว่างทางพวก
เปสฺนกโจร ๕๐๐ (โจรเรียกค่าไถ่ ใน
กฎหมายเก่า ท่านแปลว่า โจรผู้ส่ง)
คอยทำการดักปล้นตามทางอยู่.

โจรเหล่านั้น จับทั้งพระโพธิสัตว์ ทั้ง
เวทัพพพราหมณ์.

ถามว่า ก็เพราะเหตุไร เขาจึงเรียกโจร
เหล่านั้นว่า “เปสฺนกโจร”.

ตอบว่า ได้ยินว่า โจรเหล่านั้น จับชน
สองคนแล้วส่งให้กลับไปคนหนึ่ง เพื่อ
ต้องการให้นำทรัพย์มาไถ่, เพราะเหตุนั้น
ชนทั้งหลาย จึงเรียกกันว่า “เปสฺนกโจร”
(โจรเรียกค่าไถ่).

ก็โจรแม้เหล่านั้น ดักอยู่ในที่เป็นป่า
แห่งหนึ่ง จับบิดาและบุตรได้ แล้วกล่าว
กับบิดาว่า “ท่านจงไปนำทรัพย์มาให้
พวกเรา แล้วมารับเอาบุตรไป” ดังนี้.

^๑ จ. เจตฺตริภูจฺฉิ, ส. อ. เจตฺตริภูจฺฉิ.

มาตารีตีโร คเหตุวา มาตรึ วิสฺสขุเชนฺติ,
 เขฎฺฐกนิฏฺเฐ คเหตุวา เขฎฺฐภาติกั
 วิสฺสขุเชนฺติ, อัจฉริยญฺเตวาลิเก คเหตุวา
 อนุเตวาลิกั วิสฺสขุเชนฺติ. เต ตสมึปิ
 กालเ เวทพฺพพฺราหมณั คเหตุวา
 โพรสิตตํ วิสฺสขุเชลฺลํ.

โพรสิตฺตโต อัจฉริยั วนฺทิตฺวา "อหิ
 เอกาหทฺวิหฺจฺเยน อาคมิสฺสามิ, ตฺเมห
 มา ภายิตฺถ, อปิจฺ โข ปน มม วจฺนั
 กโรถ, อชฺช ฐนฺวสฺสาปนกนฺกขตฺตโยโค
 ภวิสฺสติ, มา โข ตฺเมห ทฺกขั
 อสหนฺตฺตา มนฺตํ ปริวตฺเตตฺวา ฐนั
 วสฺสาปยิตฺถ, สเจ วสฺสาเปสฺสธ ตฺเมห
 จ วินาสั ปาปฺณิสฺสธ, อิเม จ
 ปญฺจสฺตา จีรฺวา"ติ เอวํ อัจฉริยั
 โอวทิตฺวา ฐนฺตฺถาย อคฺมาสิ.

จีรฺวาปิ สุริเย อตฺถงฺคเต พฺราหมณั
 พนฺทิตฺวา นิปชฺชาเปลฺลํ. ตัขณฺณเฏว
 ปาจันโลกธาตฺโต ปรีปฺณฺณจฺนฺทมนฺทลั
 อฏฺฐหิ.

พฺราหมณเ นกฺขตฺตํ โอลิเกนฺโต
 "ฐนฺวสฺสาปนกนฺกขตฺตโยโค ลทฺโร, ก็

จับมารดาและธิดาได้แล้วก็ปล่อยมารดา
 กลับไป จับพี่ชายและน้องชายได้แล้ว
 ก็ปล่อยพี่ชายกลับไป, จับอาจารย์และ
 ลูกศิษย์ได้แล้วก็ปล่อยลูกศิษย์กลับไป
 โดยวิธีนั้น. แม้ในกาลนั้น โจรเหล่านั้น
 จับพราหมณ์ ชื่อว่าเวทัพพะไว้แล้ว
 ก็ปล่อยพระโพรสิตฺตฺว์กลับไป.

พระโพรสิตฺตฺว์กราบอาจารย์ แล้ว
 กล่าวเตือนอาจารย์อย่างนี้ว่า "ขอให้รอสักวันหนึ่ง หรือสองวัน ข้าพเจ้าจักกลับมา ท่านอย่ากลัวเลย, ก็อีกอย่างหนึ่ง ท่านจงทำตามคำของข้าพเจ้า, วันนี้จักเป็นวันประจวบฤกษ์ที่จะยังฝนทรัพย์ให้ตกได้, ท่านถึงจะไม่อาจอดกลั้นความลำบากได้ ก็อย่าได้รำยมนต์ยังฝนทรัพย์ให้ตกลงมา, ถ้าแม้ท่านจักยังฝนทรัพย์ให้ตกไซ้, ท่านก็จักถึงความพินาศ, ด้วยว่าพวกนี้เป็นโจร ๕๐๐" ดังนี้แล้ว ก็ได้จากไป เพื่อแสวงหาทรัพย์.

ฝ่ายโจรทั้งหลาย เมื่อดวงอาทิตย์ตกดิน ได้ผูกมัดพราหมณ์ไว้ให้นอน. ในขณะนั้นนั่นเอง ดวงจันทร์เต็มดวงได้โคจรขึ้นมาจากโลกธาตุด้านทิศปราจัน.

พราหมณ์ เมื่อมองเห็นนักขัตฤกษ์จึงคิดว่า "ได้เวลาประจวบฤกษ์ทำฝนทรัพย์

เม ทุกเขน อนุภูเตน, มนุตํ
 ปริวตเตตฺวา รตนวสุลํ วสุสาเปตฺวา
 โจรานํ ฐนํ ทตฺวา ยถาสุขํ
 คมิตฺสูสามิ”ติ จินฺนเตตฺวา โจเร
 อามนฺเตสิ ”โฆนฺโต โจรา ตฺเมห มํ
 กิมตฺถาย คณฺหธา”ติ.

“ธนฺตฺถาย อาจริยา”ติ.

“สเจ โว ฐเนน อตฺถโก, ชิปปิ มํ
 พนฺธนา โมเจตฺวา สีสํ นฺหาเปตฺวา
 อหตฺตฺถานิ อจฺจาทาเปตฺวา คนฺเธหิ
 วิลิมฺปาเปตฺวา นฺปฺผานิ ปิลนฺธาเปตฺวา
 จเปธา”ติ. โจรา ตสฺส กถํ สุตฺวา
 ตธา อภิสุ.

พฺราหฺมณเณ นกฺขตฺตโยคํ ฅตฺวา
 มนุตํ ปริวตเตตฺวา อากาสํ อุลฺโลเกสิ,
 ตาวเทว อากาสา รตนานิ ปตีสุ.
 โจรา ฐนํ สงฺกทฺตฺมิตฺวา อุตฺตราสงฺเคสุ
 ภณฺฑิกํ กตฺวา ปายีสุ. พฺราหฺมณเณปิ
 เตสํ ปจฺจโตว อคฺมาสิ.

อถ เต โจเร อญฺเษ ปญฺจสตา โจรา
 คณฺหีสุ. “กิมตฺถํ อเมห คณฺหธา”ติ
 จ วุตฺเต ”ธนฺตฺถายา”ติ อาหํสุ.

ให้ตกลงมา, เราจะทนทุกข์ทรมานอยู่
 ทำไม, เราจักร่ายมนต์ให้ฝนแก้วตก
 ลงมา จักให้ทรัพย์แก่ใจทั้งหลาย แล้ว
 ก็จะได้ไปตามสบาย” ดังนี้ จึงเรียก
 พวกโจรมาถามว่า “โจรผู้เจริญทั้งหลาย
 พวกท่านจับเรามาเพื่อต้องการอะไร”.

“ท่านอาจารย์ เราต้องการทรัพย์”.

“ถ้าพวกท่านต้องการทรัพย์แล้วไซ้, พวก
 ท่านจงแก้เรา ออกจากเครื่องจองจำ
 เร็วพลันเถิด แล้วหาน้ำมาชำระเกล้าให้
 เรา หาผ้าใหม่มาให้ห่มห่ม ให้ลูบไล้ด้วย
 เครื่องหอม ให้ประดับดอกไม้ แล้วจงให้
 เราอยู่ตามที่เกิด”. โจรทั้งหลาย ได้ฟัง
 ถ้อยคำของพราหมณ์นั้น แล้วได้กระทำ
 เหมือนอย่างนั้น.

พราหมณ์ ครั้นทราบว่าได้เวลา
 ประจวบแห่งนักษัตร จึงร่ายมนต์แล้ว
 แห้งนคูอากาศ, ในทันใดนั้นเอง แก้ว
 ทั้งหลายได้ตกลงมาจากอากาศ. พวกโจร
 ก็รวบรวมทรัพย์ห่อไว้ในผ้าห่ม แล้วก็
 พากันไป. ฝ่ายพราหมณ์ก็ได้เดินตามไป
 ข้างหลังของโจรเหล่านั้นนั่นเอง.

ต่อมาโจร ๕๐๐ อีกพวกหนึ่งได้จับโจร
 เหล่านั้นไว้. เมื่อโจรเรียกค่าไถ่เหล่านั้น
 กล่าวว่า “พวกท่านจับเราทั้งหลายเพื่อ

“ยทิ โว ธเนนตฺโต, เอตํ พุราหุมนํ
คณฺหถ, เอโส อากาสํ อุลฺโลกेतฺวา
ธนํ วสุสาเปสฺสิ, อมุหาก็ เจตํ เอเตเนว
ทินฺนุนฺ”ติ.

โจรา โจเร วิสุตฺตฺเชตฺวา “อมุหากมฺปิ
ธนํ เทหิ”ติ พุราหุมนํ คณฺหิสฺสุ.

พุราหุมนฺโต “อหํ ตมุหากํ ธนํ ทเพยฺยํ,
ธนวสุสาปนกนฺกุชตฺตโยโค ปน อิตฺโต
สํวจฺจรมตฺตเก ภาวิสุตฺติ, ยทิ โว ธเนน
อตฺโต, อธิวาเสถ, ตทา ธนวสุสํ
วสุสาเปสฺสामी”ติ อาห.

โจรา กุชฺฌิตฺวา “อมฺโห ทฺภุชพุราหุมน
อญฺเฒสํ อิทาเนว ธนํ วสุสาเปตฺวา
อเมห อญฺญํ สํวจฺจริ อธิวาสาเปสฺสิ”ติ
ติเณฺหน อสินา พุราหุมนํ ทฺวิธา
ฉินฺนิตฺวา มคฺเค ฉชฺุชฺเชตฺวา เวเคน
อนฺุพฺนฺธิตฺวา เตหิ โจเรหิ สทฺธิ
ยฺุชฺฌิตฺวา เต สทฺุเพปิ มาเรตฺวา ธนํ

อะไร” โจรพวกนั้นก็ตอบว่า “เพื่อต้องการ
ทรัพย์”.

โจรเหล่านั้นก็กล่าวว่า “คิดว่า พวกท่าน
ต้องการทรัพย์ใช่ไหม, พวกท่านจงจับ
พราหมณ์คนนี้, พราหมณ์นี้แหงนดู
อากาศแล้วบันดาลทรัพย์ให้ตกลงมาได้,
ก็พราหมณ์คนนี้แหละ ได้ให้ทรัพย์นี้
แก่พวกเรา” ดังนี้.

โจรทั้งหลายปล่อยพวกโจร แล้วจับ
พราหมณ์ไว้ด้วยกล่าวว่า “ท่านจงให้
ทรัพย์แก่พวกเราบ้าง”.

พราหมณ์กล่าวว่า “เราจะให้ทรัพย์แก่
พวกท่าน, แต่ว่าเวลาประจวบแห่ง
นักขัตฤกษ์เพื่อบันดาลฝนทรัพย์ให้ตก
ลงมา จักมีเมื่อสิ้นสุคติไป, ถ้าพวกท่าน
ต้องการทรัพย์ ก็จงรอไปก่อน, เมื่อถึง
เวลานั้น เราจะบันดาลฝนทรัพย์ให้ตก
ลงมา”.

โจรทั้งหลายโกรธแล้วกล่าวว่า “เฮ้ย
เจ้าพราหมณ์ชั่ว เมื่อครั้งนี้เอง ได้ทำ
ให้ทรัพย์ตกลงมาเพื่อโจรเหล่าอื่น แต่
สำหรับพวกเราให้รอไปปีอื่น” ดังนี้แล้ว
จึงฟันพราหมณ์ขาด ๒ ท่อน ด้วยดาบ
อันคมทิงไว้ข้างทาง แล้วติดตามไป
โดยเร็ว สู้รบกับโจรเหล่านั้น ฆ่าโจร

อาทาย ปุณ เทว โภจนาสา นุตวา
 อญญมณฺณํ ยุชฺฌิตฺวา อชฺฌมเตยฺยานิ
 ปุริสสทานิ ฆาเตตฺวา เอเตนุปาเยน
 ยาว เทว ชนา อวสิฏฺฐา อหฺลํ
 ตาว อญญมณฺณํ ฆาตยีสฺสุ. เอวณฺตํ
 ปุริสสหฺลํ วินาสํ ปตฺตํ.

เต ปน เทว ชนา อุปาเยน
 ตํ ฐนํ อาหริตฺวา เอกสฺมึ คามสฺมึเป
 คหณฺญาเน ฐนํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา เอก
 ชคฺคํ คเหตุวา รกฺขณฺโต นิสฺสีทิ, เอก
 ตณฺฑุเล คเหตุวา ภาตฺตํ ปจาเปตฺ
 คามํ ปาวิสฺสิ.

โลโก จ นามโส วินาสมฺลเมวาทิ
 ธนฺสนฺตฺเก นิสฺสินฺโน จินฺุเตสิ "ตสฺมึ
 อาคเต อิทํ ฐนํ เทวโภจนาสา
 ภวิสฺสตี, ยนฺนุนาหํ ตํ อาคตมตฺตเมว
 ชคฺคเณ ปหริตฺวา ฆาเตยฺยณฺ"ติ. โส
 ชคฺคํ สนฺนยฺหิตฺวา ตสฺส อาคมณฺ
 โอโลเกนฺโต นิสฺสีทิ.

อิตโรปิ จินฺุเตสิ "ตํ ฐนํ เทว โภจนาสา
 ภวิสฺสตี, ยนฺนุนาหํ ภาตฺเต วิสฺ
 ปกฺขิปิตฺวา ตํ ปุริสํ โภเชตฺวา ชีวิตกฺขยํ
 ปาเปตฺวา เอกโกว ฐนํ คณฺุเหยยฺยณฺ"ติ.

เหล่านั้นเสียทั้งหมด ถือเอาทรัพย์แล้ว
 แดกกันไป ๒ ส่วนอีก ผู้รับซึ่งกันและกัน
 แล้วฆ่าโจรตายสิ้น ๒๕๐ คน ได้ฆ่าซึ่งกัน
 และกันโดยทำนองนี้ จนกระทั่งเหลือโจร
 อยู่เพียง ๒ คน. บุรุษ ๑,๐๐๐ คนนั้น
 ได้ถึงความพินาศด้วยประการฉะนี้.

ก็โจร ๒ คนนั้น นำทรัพย์นั้น
 มาด้วยอุบายของตน แล้วซ่อนทรัพย์ไว้
 ในที่รกชัฏใกล้หมู่บ้านแห่งหนึ่ง โจร
 คนหนึ่งถือดาบนั่งเฝ้าอยู่, (อีก) คนหนึ่ง
 ถือข้าวสารเข้าไปสู่หมู่บ้านเพื่อหุงข้าว.

ก็ขึ้นชื่อว่าความโลภนี้ เป็นต้นเหตุแห่ง
 ความพินาศเท่านั้น เหตุนั้น โจรที่นั่ง
 อยู่ในที่ใกล้ทรัพย์ คิดว่า "เมื่อมันกลับมา
 ทรัพย์นี้จักถูกแบ่งเป็น ๒ ส่วน, อย่า
 กระนั้นเลย ทันทที่มันกลับมาถึง เราพึง
 เอาดาบฟันมันเสียให้ตาย". โจรคนนั้น
 จึงผูกสอดดาบแล้วนั่งคอยดูโจรคนนั้น
 กลับมา.

ฝ่ายโจรอีกคนหนึ่งก็คิดว่า "ทรัพย์นั้นจัก
 (ถูกแบ่ง) เป็น ๒ ส่วน, อย่างกระนั้นเลย
 เราควรใส่ยาพิษลงในข้าว ให้บุรุษคนนั้น
 กินให้ถึงความสิ้นชีวิต แล้วถือเอาทรัพย์
 ไว้แต่ผู้เดียว".

โส นิภูจिते गतुते सं भुञ्जित्वा
 सेसगे विसं पकुषिपित्वा तं आहाय
 तत्तुत्त उक्त्वासी.

तं गतुत्तं โธตาเรत्तวา จิต्तमतฺตमेव
 อิตโร ขคฺเคน ทูริสา จินฺนิตฺตวา ตं
 ปฏิจฺจนฺนุจฺจาเน อทุทฺเตตฺตวา ตं गतुत्तं
 भुञ्जित्वा संभुปี तत्तुत्तเว ชีวितฺตขยं
 ปาปฺปนิ. เอวံ ตं ธนं นิสฺสาय สพฺเพ
 วินาสं ปาปฺปณีสु.

โพธิสตุโตปิ โข เอกาทหุวิหจฺเยน
 ธนं आहाय आकटो तस्मिं ज्ञाने
 आचरिं अतिसुवा विप्रकिण्ठं पन् धनं
 तिसुवा आचरियेन मम वज्जं अकत्तวา
 धनं वस्सुสาपित्तिं गविसฺสत्ति สพฺเพ
 विनाสं ปत्तเตहि गवित्तपฺพन्ตติ महम्मคฺเค
 ปายาสि.

คจฺจนฺโต อาจริยं महम्मคฺเค ทูริสา
 จินฺนํ ทิสฺวา "มม วจฺจํ อกตฺวา
 มโต"ติ ทารุณี อทุทฺธิตฺตวา จิตฺกํ กตฺวา
 อาจริยं ฉมาเปตฺตวา วนปฺปฺเพหิ ปุชฺเชตฺตวา
 ปุโรโต คจฺจนฺโต ชีวิตฺตขยं ปत्ตเต
 ปญฺจสเต, ปุโรโต อทุทฺตเตยฺยสเตติ
 อนุกฺกเมน อวสาเน เทว ชเน
 ชีวิตฺตขยं ปत्ตเต ทิสฺวา จินฺนเตสิ "อิมํ

เมื่ออาหารเสร็จแล้ว เขาก็บริโภคเสียเอง
 ก่อนแล้วใส่ยาพิษในอาหารที่เหลือ จึงได้
 นำอาหารนั้นไปในที่นั้น.

ทันทีที่เขาวางอาหารลงเท่านั้น โจรนอกนี้
 ก็ได้ฟันเขาด้วยดาบขาด ๒ ท่อน แล้ว
 ทิ้งศพไว้ในที่ปกปิด แล้วจึงบริโภค
 อาหารนั้น แม้ตนเองก็ถึงความสิ้นชีวิต
 ไปในที่นั้นเช่นเดียวกัน. เพราะอาศัย
 ทรัพย์นั้น โจรทั้งหมดถึงความพินาศแล้ว
 ด้วยประการฉะนี้.

ครั้นกาลล่วงไป วันสองวัน
 พระโพธิสัตว์ก็ถือทรัพย์มาถึง ไม่เห็น
 อาจารย์ในที่นั้น เห็นทรัพย์เกลื่อนกลาด
 อยู่ จึงคิดว่า "อาจารย์จักไม่ทำตามคำ
 ของเรา บันดาลฝนทรัพย์ให้ตกลงมา
 คนทั้งหมดจึงถึงความพินาศ" ดังนี้
 แล้วได้เดินไปในหนทางใหญ่.

พระโพธิสัตว์ เมื่อเดินไปก็พบศพ
 อาจารย์ถูกฟันขาด ๒ ท่อนในหนทางใหญ่
 จึงรำพึงว่า "เพราะไม่ทำตามคำของเรา
 อาจารย์จึงตาย" ดังนี้แล้วกองไม้ฟันทำ
 เป็นเชิงตะกอนเผาศพอาจารย์ แล้วบูชา
 ด้วยดอกไม้ป่า เมื่อเดินไปข้างหน้าก็
 พบโจร ๕๐๐ คน ถึงความสิ้นชีวิต
 เมื่อไปข้างหน้า ก็พบศพโจรอีก ๒๕๐

ทิวีหิ โอนํ ปุริสสหุสฺสํ วินาสํ ปตฺตํ,
 อญฺเญหิ ทิวีเหว โจเรหิ ภวิตพฺพํ,
 เตปิ สฺนุณฺณมฺหิตุํ น สกฺขิสฺสฺนฺติ, กหํ
 นุ โข เต คตา"ติ คจฺจนฺโต
 เตสมฺปิ ตํ ธนํ อาทาย คหณฺญจानํ
 ปวิฏฺฐมคฺคํ ทิสฺวา คจฺจนฺโต
 ภณฺฑิกพฺพนฺธสฺส ธนสฺส ราสี ทิสฺวา
 เอกํ ภตฺตปาฏี อวตฺถริตฺวา มตํ อทุทส.

ตโต "อิทํ นาม เตหิ กตํ ภวิสฺสตี"ติ
 สพฺพํ ฅตฺวา "กหํ นุ โข โส
 ปุริโส"ติ วิจินฺนฺโต ตมฺปิ ปวิฏฺฐนฺนญ-
 จานเ อปวิทุธํ ทิสฺวา "อมฺหากํ
 อจฺริโย มม วจฺนํ อกตฺวา อกตฺโน
 ทพฺพจภาเวน อกตฺตนาปิ วินาสํ ปตฺโต,
 อปรีปิ เตน ปุริสสหุสฺสํ วินาสิตํ,
 อนฺุปาเยน วต อการณฺน อกตฺโน
 วฑฺฒี ปตฺถยมานา อมฺหากํ อจฺริโย
 วिय มหาวินาสเมว ปาปฺพนิสฺสฺนฺตี"ติ
 จินฺเตตฺวา อิมํ คาถมาห

ในที่สุดพบโจร ๒ คน ถึงความสิ้นชีวิต
 โดยลำดับ ด้วยประการฉะนี้ จึงคิดว่า
 "บุรุษ ๙๙๘ คนนี้ ถึงแล้วซึ่งความพินาศ
 คงจะมีโจรเหลืออีก ๒ คน, ถึงโจร ๒
 คนนั้น จักไม่อาจรักษาชีวิตรอดอยู่ได้,
 โจรเหล่านั้น ไปไหนหนอแล" ดังนี้
 เมื่อเดินไปก็พบทางที่โจรทั้งสองนั้นถือเอา
 ทรัพย์นั้นแล้วได้เข้าไปสู่ที่รกชัฏ เมื่อ
 เดินต่อไป ก็พบกองทรัพย์ที่เขาผูกห่อไว้
 ได้พบศพโจรคนหนึ่ง นอนตายทับ
 ซามข้าวอยู่.

แต่นั้นพระโพธิสัตว์ จึงรู้เรื่องทั้งหมดว่า
 "ชนเหล่านั้น จักทำกรรมนี้" ดังนี้ เมื่อ
 ค้นหาดูว่า "บุรุษนั้นอยู่ที่ไหนหนอแล"
 ดังนี้ ก็เห็นศพบุรุษนั้นถูกทิ้งไว้ในที่รก
 จึงคิดว่า "อาจารย์ของเรา เพราะตน
 เป็นคนร่าเริง ไม่ทำตามคำของเรา แม้
 ตนเองจึงถึงความพินาศ, ทั้งท่านยังทำ
 ให้บุรุษ ๑,๐๐๐ คน แม้อื่นอีกพินาศไป
 ด้วย, ชนทั้งหลาย เมื่อปรารภนา
 ความเจริญแก่ตน โดยหาอุบายมิได้
 โดยมิใช่เหตุ จักถึงซึ่งความพินาศ
 อันใหญ่หลวงทีเดียว ดูจอาจารย์ของเรา
 ฉะนั้น" ดังนี้ แล้วจึงกล่าวคาถานี้ว่า

๐
๑
๒
๓
๔
๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐
๓๑
๓๒
๓๓
๓๔
๓๕
๓๖
๓๗
๓๘
๓๙
๔๐
๔๑
๔๒
๔๓
๔๔
๔๕
๔๖
๔๗
๔๘
๔๙
๕๐
๕๑
๕๒
๕๓
๕๔
๕๕
๕๖
๕๗
๕๘
๕๙
๖๐
๖๑
๖๒
๖๓
๖๔
๖๕
๖๖
๖๗
๖๘
๖๙
๗๐
๗๑
๗๒
๗๓
๗๔
๗๕
๗๖
๗๗
๗๘
๗๙
๘๐
๘๑
๘๒
๘๓
๘๔
๘๕
๘๖
๘๗
๘๘
๘๙
๙๐
๙๑
๙๒
๙๓
๙๔
๙๕
๙๖
๙๗
๙๘
๙๙
๑๐๐

๔๘. “อนุปาเยน โย อตุถิ
 อิจฺจติ โส วิหฺนฺวติ
 เจตา หนิสฺสุ เวทพฺพํ
 สพุเพ เต พุยสนมฺชฺฌคฺคฺนุ”ติ.

ตตุถ โส วิหฺนฺวติติ โส
 อนุปาเยน “อตุถโน อตุถิ วุฑฺฒิ สฺขิ
 อิจฺจามิ”ติ อกาเล วายามิ กโรนฺโต
 ปุคฺคฺโล วิหฺนฺวติ กิลมติ มหาวินาสํ
 ปาปฺณาติ.

เจตาติ เจติริฎฺฐวาสิโน โจรา.

หนิสฺสุ เวทพฺพนฺติ เวทพฺพมนฺตวเสน
 “เวทพฺพโ”ติ ลทฺธนามิ พุราหฺมณํ หนิสฺสุ.

สพุเพ เต พุยสนมฺชฺฌคฺคฺนุติ เตปิ จ
 อนวเสสา อญฺญมณฺณํ ฆาตยมาณา
 พุยสนํ อธิคฺจฺฉิสฺสุ ปฏฺิลภิสฺสุ.

๔๘. “บุคคลใด ปรารถนาประโยชน์โดย
 หาอุบายมิได้ บุคคลนั้นย่อม
 เตือดร้อน พวกโจรชาวแคว้นเจติ
 ฆ่าพราหมณ์ ชื่อว่า เวทัพพะ โจร
 เหล่านั้นทั้งหมด ก็พากันถึงซึ่ง
 ความวอดวาย” ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น สองบทว่า
 โส วิหฺนฺวติ อธิบายว่า บุคคลนั้น
 คือผู้ที่ทำความพยายามในกาลไม่ควร
 ด้วยคิดว่า “เราปรารถนาประโยชน์คือ
 ความเจริญ ความสุขเพื่อตน” ดังนี้
 โดยหาอุบายมิได้ ย่อมเตือดร้อนคือว่า
 ย่อมลำบาก ย่อมถึงซึ่งความพินาศใหญ่.

คำว่า เจตา ได้แก่ พวกโจรผู้มีปกติ
 อาศัยอยู่ในแคว้นเจติ.

สองบทว่า หนิสฺสุ เวทพฺพํ ความว่า โจร
 เหล่านั้น ฆ่าแล้วซึ่งพราหมณ์ผู้ได้ชื่อว่า
 “เวทัพพะ” ด้วยอำนาจเป็นผู้รู้มนต์
 เวทัพพะ.

บาทพระคาถาว่า สพุเพ เต พุยสน-
 มฺชฺฌคฺคฺ ความว่า ก็โจรแม้เหล่านั้น
 ฆ่ากันและกันไม่มีส่วนเหลือ ถึงแล้ว
 คือว่า ได้รับแล้วซึ่งความวอดวาย.

เอวํ โภริสตุโต “ยถา อมฺหากํ
 อัจฉริโย อนุปาเยน อญฺ्ञาเน ปรรกุกมํ
 กโรนฺโต ธนํ วสุสาเปตฺวา อุตฺตนาปิ
 ซีวิตกฺขยํ ปตฺโต, อญฺเณสญฺจ
 ปญฺจนนฺมปิ ชนสฺตานํ วนาสปจฺจโย
 ชาโต, เอวเมว โย อญฺโณปิ
 อนุปาเยน อุตฺตโน อตฺถํ อิจฺฉนฺโต
 วายามํ กริสฺสตี, สพุโพ โส อุตฺตนา
 จ วนิสฺสิสฺสตี, ปเรสญฺจ วนาสปจฺจโย
 ภวิสฺสตี”ติ วณํ อุนฺนาเทตฺวา เทวตาสุ
 สาธุการํ ททมานาสุ อิมาย คาถาย
 ธมฺมํ เทเสตฺวา ตํ ธนํ อุนฺนาเยน
 อุตฺตโน เคนํ อหริตฺวา ทานาทีนึ
 ปญฺญานึ กตฺวา ยาวตายุกํ จตฺวา
 ซีวิตปริโยसाने สคฺคปถํ ปุรยมาโน
 อคฺมาสิ.

สตุถาปิ “น ตฺวํ ภิกฺขุ อิทาเนว
 ทุพฺพโจ, ปุพฺเพปิ ทุพฺพโจ,
 ทุพฺพจตฺตา ปน มหาวินาสํ ปตฺโต”ติ
 อิมํ ธมฺมเทสนํ อหริตฺวา อุนฺสนฺธิ
 ฆญฺจตฺวา ชาตกํ สโมธาเนสิ “ตทา
 เวทพฺพพฺราหฺมโณ ทุพฺพจภิกฺขุ อโหสิ
 อุนฺเตวาลึโก ปน อหเมว”ติ.

เมื่อเป็นอย่างนี้ พระโพธิสัตว์
 เปล่งเสียงดังก้องป่าว่า “อาจารย์ของเรา
 เมื่อทำความพากเพียรในฐานะไม่ควร
 โดยหาอุบายมิได้ บันดาลฝนทรัพย์ให้
 ตกลงมา แล้วตนเองก็ถึงความสิ้นชีพ,
 อนึ่ง ยังเป็นเหตุให้ชนเหล่าอื่นอีก ๕๐๐
 คน พินาศไปด้วยฉันทฺ, แม้บุคคลอื่นใด
 เมื่อปรารถนาประโยชน์เพื่อตน จักทำ
 ความพากเพียร โดยหาอุบายมิได้,
 บุคคลนั้นก็ล้วนแต่จักพินาศย่อยยับด้วย
 ตัวเอง, และยังเป็นเหตุให้ชนเหล่าอื่น
 พินาศด้วยฉันทฺนั้นเหมือนกัน” ดังนี้ เมื่อ
 เหล่าเทวดาให้สาธุการอยู่ ได้แสดงธรรม
 ด้วยคาถานี้ แล้วนำทรัพย์นั้นไปสู่เรือน
 ของตนด้วยอุบาย ทำบุญมีการให้ทาน
 เป็นต้น ดำรงอยู่ตราบเท่าอายุ เมื่อสิ้นสุด
 ซีวิตได้ยังหนทางสวรรค์ให้บริบูรณ์ไป
 (จากโลกนี้) แล้ว.

แม้พระศาสดา ตรัสว่า “ดูกรภิกษุ
 เธอเป็นผู้ว่ายาก ในกาลบัดนี้เท่านั้น
 หามีได้, แม้ในกาลก่อน เธอก็เป็นผู้
 ว่ายากเหมือนกัน, ก็เพราะความเป็นผู้
 ว่ายาก เธอจึงถึงความพินาศอันใหญ่
 หลวง” ดังนี้ ทรงนำพระธรรมเทศนานี้มา
 ทรงสืบท่ออุนฺสนฺธิ ประชุมชาดกว่า

"พราหมณ์เวทัพพะในกาลนั้น ได้เป็น
ภิกษุผู้ว่ายากในกาลนี้. ส่วนลูกศิษย์
ในกาลนั้น ได้เป็นเรานั้นเทียว" ดังนี้.

เวทัพพชาตกวรรณณา อฏฐมา.

พรรณนาเวทัพพชาดก ที่ ๘ จบ.

๙. นกขตุตथाตกถณณนา (๔๙)

นกขตุตี ปฎิมาเนนตนะติ อิทธิ
สตถา เขตวเน วิหรนุโต อญุตตริ
อาชีวกิ อารพุก กเถสิ.

สาวตติยิ กิร เอกิ กุลฉีตริ
ชนปะเท เอกโก กุลปะตุโต อตตโน
ปะตุตตสสุ วาเรตวา "อสุกทิวเส นาม
คณฺหิสฺสามิ"ติ ทิวสํ จปะตวา ตสฺมี
ทิวเส สมปะตเต อตตโน กุลุปกิ
อาชีวกิ ปุจฺฉิ "ภนฺเต อชฺช มยิ
เอกิ มงฺคลํ กิรฺสฺสาม, โสภณิ นุ โข
นกขตุตนะ"ติ.

โส "อຍိ มံ ปจฺมံ อปุจฺฉิตฺวา วทิสํ
จปะตวา อิทานิ ปฎิปุจฺฉติ, โหตุ
สิกฺขาเปสฺสามิ นนุ"ติ กุชฺฉิตฺวา อชฺช
อโสภณิ นกขตุตี, มา อชฺช มงฺคลํ
กิริตฺถ, สเจ กิริตฺถ, มหาวินาโส
ภวิสฺสตี"ติ อาห.

ตสฺมี กุเล มนุสฺสา ตสฺส สทฺทหิตฺวา
ตี ทิวสํ น คจฺฉิสฺสุ.

๙. พรรณนํนัถัตตปะตก (๔๙)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภอาชีวก
คนหนึ่ง จึงตรัสชาดกนี้ มีคำเริ่มต้นว่า
นกขตุตี ปฎิมาเนนตี ดังนี้.

ได้ยินว่า กุลบุตรคนหนึ่งในชนบท
สู่ขอกุลธิดานางหนึ่ง ในกรุงสาวัตถี เพื่อ
(ให้) บุตรของตน แล้วกำหนดวันว่า
"ในวันโน้นเราจักแต่งงาน" เมื่อถึงวันนั้น
แล้ว ได้ถามอาชีวกผู้คุ้นเคยกับตระกูล
ของตนว่า "ท่านผู้เจริญ วันนี้ พวกเรา
จักทำงานมงคล สักอย่างหนึ่ง,
ฤกษ์ยามดีหรือหนอแล".

อาชีวกนั้นโกรธว่า "กุลบุตรนี้ ที่แรก
ไม่ถามเราไปกำหนดวันงานไว้แล้ว แต่
บัดนี้ กลับมาถาม (เรา), อย่าเลย
เราจักให้เขารู้สำนึกตัวเสียบ้าง" ดังนี้
แล้วจึงกล่าวว่ "วันนี้ฤกษ์ไม่ดี อย่า
ทำงานมงคลในวันนี้เลย หากว่าพวก
ท่านทำการมงคลแล้ว, จะมีความ
พินาศใหญ่โต".

คนทั้งหลายในตระกูลนี้ก็เชื่ออาชีวกนั้น
จึงไม่ไปในวันนั้น.

นครवासिโน สพุพิ มงฺคลกิริยํ กตฺวา
 เตสํ อนาคตมนํ ทิสฺวา “เตหิ อชฺช
 ทิวโส จปิโต, โน จ ไซ อาคตา,
 อมฺหากมฺปิ พหุํ ชยกมฺมํ กตฺ, กิณฺโณ
 เตหิ, อมฺหากํ ธีตรํ อญฺญสฺส
 ทสฺสามา”ติ ยถากเตเนว มงฺคเลน
 ธีตรํ อญฺญสฺส กุสฺส อทฺสฺ. อิตเร
 ปุณฺทิวเส อาคนฺตุวา “เทถ โน
 ทาริกนฺ”ติ อาหํสฺ.

อถ เต สาวตฺถวาสิโน “ชนปทฺวาสิโน
 นาม ตฺเมห คหปติกา ปาปมนุสฺสา
 ทิวสํ จเปตฺวา อวญฺญา ย น อาคตา,
 อาคมณมคฺเคเนว ปฏิกจฺจถ, อเมหิ
 อญฺญสฺส ทาริกา ทินฺนา”ติ ปริภาสีสฺ.
 เต เตหิ สทฺธิ กถํ กตฺวา ทาริกํ
 อลภิตฺวา ยถาคตมคฺเคเนว คตา.

เตนปิ อาชีวกเณ เตสํ มนุสฺसानํ
 มงฺคลนฺตรรายสฺส กตภาโว ภิกฺขุณํ
 อนฺุตเร ปากนฺ ชาติ.

พวกชาวเมือง ได้จัดงานมงคลทั้งปวง
 ไว้แล้ว เห็นว่าชาวชนบทเหล่านั้นไม่มา
 จึงกล่าวว่า “วันงานวันนี้ พวกเขา
 กำหนดเอง. แต่หากมาตามกำหนดไม่,
 พวกเราก็ได้ทำงานสิ้นเปลืองไปมากมาย,
 เราจะต้องการอะไรกับคนพวกนั้น, เรา
 จักยกธิดาของเราให้แก่คนอื่น” ดังนี้
 แล้วได้พร้อมกันยกธิดาให้แก่ตระกูลอื่น
 ด้วยการมงคลที่เขาได้จัดไว้แล้วนั่นเอง.
 ครั้นวันรุ่งขึ้น คนในตระกูลนอกนี้
 ได้มาขอร้องว่า “พวกท่านจงยกนางทาริกา
 ให้แก่พวกเรา”.

ลำดับนั้น ชาวเมืองสาวตถิ ได้กล่าว
 บริภาษพวกเขาว่า “พวกท่านชื่อว่า
 เป็นชาวชนบท เป็นคฤหบดี แต่เป็น
 คนเลว กำหนดวันงานแล้วไม่มา
 (ตามนัด) เพราะดูหมิ่น (เรา), พวกท่าน
 จงกลับไปตามทางที่พวกท่านมานั้นแหละ,
 พวกเราได้ให้นางทาริกาแก่คนพวกอื่นไปแล้ว”.
 ชาวชนบทเหล่านั้น เกิดการทะเลาะกับ
 ชาวเมืองสาวตถิเหล่านั้น ครั้นไม่ได้
 นางทาริกา ก็ได้กลับไปตามทางที่
 พวกตนมานั่นเอง.

การที่อาชีวกเณนั้นทำอันตรายแก่การ
 มงคลของคนเหล่านั้น เป็นที่รู้กันแล้ว
 ในระหว่างภิกษุทั้งหลาย.

เต ภิกขุ ธมฺมสภายํ สนฺนิปตฺติววา
“อาวฺโส อาชีวเกน กุลฺลสฺส มงฺคฺลนฺตฺราราโย
กโต”ติ กถฺยมาณา นิสํหิตฺสู.

สตุถา อาคณฺตฺวา “กาย นฺตฺถ
ภิกฺขเว เอตฺรหิ กถฺยา สนฺนิสินฺนา”ติ
ปฺจุฉิ. เต “อิมาย นามา”ติ กถฺยีสฺสุ.
“น ภิกฺขเว อิทาเนว อาชีวโก ตสฺส
กุลฺลสฺส มงฺคฺลนฺตฺราราโย กโรติ, ปฺพุเพปิ
เอสฺ เอเตสํ กุชฺฌิตฺวา มงฺคฺลนฺตฺราราโย
อกาสิเยวา”ติ วตฺวา อตีตํ อานฺริ.

อตีเต พาราณสีโย พุรุมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต นครวาสิโน ชนปทฺวาสิโน
ธีตฺริ วาเรตฺวา ทิวสํ จเปตฺวา
อตฺตโน กุลฺลปํ อาชีวกํ ปฺจุฉิสฺสุ “ภนฺเต
อชฺช อมฺหากํ เอกา มงฺคฺลกิริยา,
โสภณํ นุ โข นกฺขตฺตฺน”ติ.

โส “อิมเ อตฺตโน รุจฺยา ทิวสํ
วฏฺฐจเปตฺวา อิทานิ มํ ปฺจุฉฺนฺตี”ติ

ภิกษุเหล่านั้น นั่งประชุมสนทนากัน
ในโรงธรรมสภาว่า “ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย
อาชีวกทำอันตรายแก่การมงคลของ
ตระกูลแล้ว”.

พระศาสดาเสด็จมาแล้ว ตรัสถามว่า
“ดูกรภิกษุทั้งหลาย เวลานี้พวกเขา
นั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่องอะไรหนอ”
ภิกษุเหล่านั้น กราบพูลว่า “พวก
ข้าพระองค์นั่งประชุมสนทนากันด้วยเรื่อง
ชื่อนี้”. พระศาสดาตรัสว่า “ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย อาชีวกทำอันตรายการมงคล
ของตระกูลนั้น ในกาลบัดนี้เท่านั้น
หามีได้, แม้ในกาลก่อน อาชีวกนั้นก็โกรธ
ชนพวกนี้ แล้วได้ทำอันตรายการมงคล
เช่นกัน” ดังนี้ แล้วได้ทรงนำอดีตนิทาน
(แสดงต่อไปว่า).

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติอยู่ ณ กรุงพาราณสี
ชาวเมือง ได้สู้ขอธิดาของชาวชนบท
กำหนดวัน (แต่งงาน) แล้ว จึงถามอาชีวก
ผู้คุ้นเคยกับตระกูลของตนว่า “ท่าน
ผู้เจริญ วันนี้ พวกเรามีการมงคล
อย่างหนึ่ง. ฤกษ์ยามดีหรือหนอแล” ดังนี้.

อาชีวกนั้นโกรธว่า “ชนเหล่านี้ กำหนด
วันตามความชอบใจของตน บัดนี้

กฤษณินทุวา “อชฺช เนลฺลํ มงฺคฺลนุตฺตรายํ
กฤษฺสสามี”ติ จินฺนเตตฺตวา “อชฺช อโสภณํ
นกุชฺตตํ, สเจ กโรถ, มหาวินาสํ
ปาปฺปณิสฺสสทา”ติ อาห. เต ตสฺส
สทฺทหิตฺตวา น คมฺมึสฺส.

ชนปทวาสิโน เตลฺลํ อนาคมนํ ญตฺตวา
“เต อชฺช ทิวสํ จเปตฺตวาปี น
อาคตา, กิณฺโน เตหิ, อญฺเฒลฺลํ
ธิตฺตํ ทสฺสสามา”ติ อญฺเฒลฺลํ ธิตฺตํ อทฺสฺ.

นครวาสิโน ปุณฺทิวเส อาคนุตฺตวา ทาริกํ
ยาจิสฺส. ชนปทา “ตุเมห นครวาสิโน
นาม จินฺนุกทิริกา คหปติกา, ทิวสํ
จเปตฺตวา ทาริกํ น คณฺหิตฺตถ, มยฺ
ตุมุหากํ อนาคมนภาเวน อญฺเฒลฺลํ
อทมฺหา”ติ.

“มยฺ อาชีวกํ ปฏฺิจฺจิตฺตวา ‘นกุชฺตตํ
น โสภณนุ’ติ นาคตา, เทถ โน
ทาริกนุ”ติ.

“อเมหฺหิ ตุมฺหากํ อนาคมน-
ภาเวน อญฺเฒลฺลํ ทินฺนา, อิทานิ

กลับมาถามเรา” ดังนี้ คิดต่อไปอีกว่า
“วันนี้ เราจักทำอันตรายงานมงคลของ
ชนเหล่านั้น” ดังนี้แล้ว จึงกล่าวว่า
“วันนี้ฤกษ์ยามไม่ดี หากว่าพวกท่าน
จะทำการมงคล ก็จักถึงความพินาศ
อย่างใหญ่โต”. ชาวเมืองเหล่านั้น พากัน
เชื่ออาชีวกนั้น จึงไม่ไป.

ชาวชนบททราบว่าพวกเขาไม่มา จึง
กล่าวว่า “ชนเหล่านั้น แม้มากำหนด
วันงานไว้ ในวันนี้ก็ไม่มา, พวกเราจะ
ต้องการอะไรแต่ชาวพระนครเหล่านั้นเล่า
พวกเราจักยกธิดาให้แก่ชนเหล่านี้” ดังนี้
แล้วจึงได้ยกธิดาให้แก่ชนเหล่านี้.

ในวันรุ่งขึ้น ชาวเมืองทั้งหลายมาขอ
นางทาริกา. ชาวชนบทกล่าวว่า
“พวกท่านที่ชื่อว่าเป็นชาวเมือง แต่เป็น
คฤหบดีที่ขาดหิริ กำหนดวันงานไว้แล้ว
ไม่(มา) รับนางทาริกา, เพราะพวกท่าน
ไม่มา เราทั้งหลาย จึงได้ยกให้แก่ชน
เหล่านี้”.

พวกชาวเมืองกล่าวว่า “พวกเรากลับไป
ถามอาชีวกแล้ว รู้ว่า ‘ฤกษ์ไม่ดี’ จึง
ไม่มา, ท่านจงให้นางทาริกาแก่พวกเรา”.

ชาวชนบทเหล่านั้น กล่าวว่า
“เพราะพวกท่านไม่มา พวกเราจึงได้ยก

ทินฺนทวาริกิ กถิ ปฺน อาเนสุสามา"ติ.

นางทวาริกาให้แก่ชนเหล่าอื่น, บัดนี้
พวกเราจักนำนางทวาริกาที่เราให้เขาไปแล้ว
(คืน) มาอีกได้อย่างไร".

เอวนฺเตสุ อญฺญมญฺญิ กลหิ
กโรนฺเตสุ เอโก นครวาสี ปณฺทิตฺปริโส
เอเคน กมุเมน ชนปทิ คนฺตฺวา เตสํ
นครวาสินิ "มยิ อาชีวกิ ปุจฺจิตฺวา
นกุชฺตฺตฺส อโสมณฺณาเวเน นาคตา"ติ
กเถนฺตานิ สุตฺวา "นกุชฺตฺเตเน โก
อตฺถเ, นนุ ทาริกาย ลทุธฺภาโว
นกุชฺตฺตฺนุ"ติ วตฺวา อิมิ คาถมาห

เมื่อชนเหล่านั้น กำลังทะเลาะกันและกัน
อยู่อย่างนั้น บุรุษผู้เป็นบัณฑิตชาวเมือง
คนหนึ่ง ไปสู่ชนบทด้วยการงานอย่างหนึ่ง
ได้ฟังคำชาวเมืองเหล่านั้น ซึ่งพากัน
กล่าวอยู่ว่า "พวกเรากลับไปตามอาชีวก
แล้ว เพราะว่า ฤกษ์ยามไม่ดีจึงไม่มา"
ดังนี้ จึงกล่าวว่า "จะมีประโยชน์อะไร
ด้วยฤกษ์ยาม, การที่พวกท่านได้นาง
ทวาริกานั้นแหละเป็นฤกษ์ยาม (ดี) อยู่แล้ว
มิใช่หรือ" ดังนี้ แล้วกล่าวคาถานี้ว่า

๔๙. "นกุชฺตฺตํ ปฏฺิมาเนนฺตํ
อตฺถเ พาลิ อฺปฺจฺจคา
อตฺถเ อตฺถสฺส นกุชฺตฺตํ
กิ กริสฺสนฺติ ตารกา"ติ.

๔๙. "ประโยชน์ได้ล่วงพ้นคนโง่ผู้มัวแต่
รอคอยฤกษ์อยู่, ประโยชน์นั้นนั่นคือ
ฤกษ์ของประโยชน์ ดวงดาวทั้ง-
หลาย จักทำอะไรได้" ดังนี้

ตตฺถ ปฏฺิมาเนนฺตฺนฺติ โอลเเกนฺตํ,
"อิทานิ นกุชฺตฺตํ ภวิสฺสตี, อิทานิ
นกุชฺตฺตํ ภวิสฺสตี"ติ อาคมยมานนฺติ
อตฺถเ.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า
ปฏฺิมาเนนฺตํ อธิบายว่า รอคอยอยู่คือ
เฝ้าคอยอยู่ว่า "เวลานี้จักมีฤกษ์, เวลานี้
จักมีฤกษ์".

อตฺถเ พาลิ อฺปฺจฺจคาติ เอตํ
นครวาสิกิ พาลิ ทาริกาปฏฺิลลาภสงฺขาโต
อตฺถเ อติกุณฺโตะ.

บาทพระคาถาว่า อตฺถเ พาลิ อฺปฺจฺจคา
หมายความว่า ประโยชน์นั่นกล่าวคือการ
ได้นางทวาริกา ได้ล่วงเลยคนโง่ชาวเมืองนี้
ไปเสีย.

อตฺโต อตฺตสฺส นกฺขตฺตฺนุติ ยํ อตฺถํ
ปริเยสนฺโต จรติ, โส ปฏฺิลทฺุโร อตฺโต
อตฺตสฺส นกฺขตฺตฺ นาม.

บาทพระคาถาว่า อตฺโต อตฺตสฺส
นกฺขตฺตฺ อธิบายว่า บุคคลเที่ยวแสวงหา
ประโยชน์อันใด, ประโยชน์ที่ตนได้แล้ว
นั้นแหละ ชื่อว่าเป็นฤกษ์ของประโยชน์.

กํ กริสฺสนฺติ ตารกาติ อิตเร ปน
อากาเส ตารกา กํ กริสฺสนฺติ, กตฺรํ
อตฺถํ สาเรสฺสนฺตีติ อตฺโต. นครวาสิโน
กลนํ กตฺวา ทาริกํ อลภิตฺวาว อคมํสุ.

บาทพระคาถาว่า กํ กริสฺสนฺติ ตารกา
อธิบายว่า ก็ดวงดาวทั้งหลายในอากาศ
นอกจากนี้ จักทำอะไรได้, คือว่าจักยัง
ประโยชน์อันไหนให้สำเร็จได้. ชาวเมือง
ก่อการทะเลาะกันแล้ว ครั้นไม่ได้
นางทาริกา ก็ได้พากันกลับไป.

สตฺธา "น ภิกฺขเว เอส อาชีวกโ
อิทาเนว กุลสฺส มงฺคฺลนฺตฺรายํ กโรติ,
ปฺุพฺเพปิ อกาสิเยวา"ติ อิมํ ธมฺมเทสนํ
อาหริตฺวา อนุสนฺนํ ชฺเฏตฺวา ชาตํ
สโมธานฺสิ "ตทา อาชีวกโ เอตฺรหิ
อาชีวกโ อโหสิ, ตานิปี กุลานิ เอตฺรหิ
กุลานิเยว, คาถํ วตฺวา จิตฺปณฺฑิตฺบุริโส
ปน อหเมวา"ติ.

พระศาสดาตรัสว่า "ดูกรภิกษุ
ทั้งหลาย อาชีวกนี้ทำอันตรายการมงคล
ของตระกูลในกาลบัดนี้เท่านั้นหามิได้,
แม้ในกาลก่อน ก็ได้ทำแล้วเหมือนกัน"
ดังนี้ ครั้นทรงนำพระธรรมเทศนานั้นมา
แสดงแล้ว ทรงสืบท่ออนุสนธิ ประชุม
ชาดกว่า "อาชีวกในกาลนั้น ได้เป็น
อาชีวกในกาลบัดนี้, แม้ตระกูลเหล่านั้น
ในกาลนั้น ได้เป็นตระกูลนี้ ในกาลบัดนี้
นี้เอง, ส่วนบุรุษผู้เป็นบัณฑิต ยืนกล่าว
คาถาอยู่ในกาลนั้นได้เป็นเรานั้นเอง".

นกฺขตฺตฺชาตกาวณฺณนา
เอญฺนปญฺญาสมา.

พรรณนานักขัตตชาดก ที่ ๔๙ จบ.

๑๐. ทุมเมธชาติก (๕๐)

๕๐. "ทุมเมธานํ สหสฺเสน
ยถฺยโณ เม อปรยาจิตโต
อิทานิ โขหํ ยชิสฺสามิ
พหุ อธมฺมิโก ชโน"ติ.
ทุมเมธชาติกํ ทสมํ.

๑๐. ทุมเมธชาติก (๕๐)

๕๐. "การบูชาตัณฺญา อันเราได้บ่นไว้แล้ว
ด้วยคนที่มีปัญญาทราวม จำนวน
พันหนึ่ง บัดนี้แล เราจักบูชา (ตัณฺญา)
ชนผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรมมีมาก".
ทุมเมธชาติกที่ ๑๐.

๑๐. ทุมเมธชาดกวรรณนา
(๕๐)

ทุมเมธานนฺติ อิทิ สตุถา
เซตวเน วิหรนฺโต โลกตถจริยํ อารพุก
กเถสิ. สาทุ วทาสกนิปาเต
มหากณฺหชาตเก^๑ อาวิภวิสฺสตี.

อตีเต พาราณสียํ พุรหมทตเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสโต ตสฺส
รณฺโถ อคฺคมเหสิยา กุจฺฉิมฺหิ ปฏิสนฺตี
คณฺหิ.

ตสฺส มาตุ กุจฺฉิตโต นิคุขนฺตสฺส
นามคฺคณฺทิวเส "พุรหมทตตฺกุมารโ"ติ
นามํ อภิสุ.

โส โสฬสวสฺสทุเทสิโก หุตฺวา
ตกฺกสิลา ยํ สิปปํ อคฺคณฺหิตฺวา ตินฺณํ
เวทานํ ปารํ คนฺตฺวา อฏฺฐารสนฺนํ
วิชฺชฏฺฐานานํ นิปฺผตฺตี ปาปฺณิ. อถสฺส
ปีตา อุปรชฺชํ อทาสิ.

๑๐. พรรณนาทุมเมธชาดก
(๕๐)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภ
โลกัตถจริยา (การบำเพ็ญประโยชน์แก่
ชาวโลก) ตรัสชาดกนี้ มีคำเริ่มต้นว่า
ทุมเมธานํ ดังนี้. โลกัตถจริยานั้น จักมี
แจ้งในมหากัณฺหชาดก ทวาทสกนิปาต.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ กรุงพาราณสี พระ
โพิสส์ตว์ ทรงถือปฏิสนธิในพระครรภ์
พระอัครมเหสีของพระราชาพระองค์นั้น.

เมื่อพระองค์ประสูติ จากพระครรภ์
พระราชมารดา ในวันชานพระนาม
เหล่าพระประยูรญาติ ได้ชานพระนาม
ว่า "พรหมทัตกุมาร".

พระองค์พอมีพระชนมายุย่างเข้า ๑๖
พรรษา ได้ทรงศึกษาศิลปะในเมื่อง
ตักกสิลา ทรงศึกษาจบไตรเพท บรรลุ
ความสำเร็จวิทย์ฐานะ ๑๘ ประการ.
ครั้นภายหลังมา พระราชบิดาได้พระ-
ราชทานตำแหน่งอุปราชแก่พระองค์.

^๑ พ. ช. ๒๗ / ๓๓๑.

ตสุมิ สมเย พาราณสียิ มนุสฺสา
เทวตตามงฺคฺลิกา โหนฺติ, เทวตา นมฺสฺสนฺติ,
พฺหุ อเซพฺกกุฏกุฏสูกราทโย วริตฺวา
นानปฺปกาเรหิ ปฺุปฺผคนฺเธหิ เจว
มํสฺโลหิตฺเตหิ ๑ พลิกมฺมํ กโรนฺติ.

ในสมัยนั้น พวกมนุษย์ในกรุงพาราณสี
นับถือเทพมงคล (ถือเทวดาเป็น
มิ่งขวัญ); พวกกันเที่ยวนมัสการเทวดา,
ฆ่าแพะ แกะ ไก่ สุกกรเป็นต้นเป็นอันมาก
กระทำการบวงสรวงด้วยดอกไม้ของหอม
และด้วยเนื้อและเลือดมีประการต่างๆ .

โพธิสฺสโต จินฺตฺเตสิ "อิทานิ สฺตฺตา
เทวตามงฺคฺลิกา, พหุํ ปาณวริํ กโรนฺติ,
มหาชนโน เยภฺยฺเยน อธมฺมสฺมึเยว
นิวิฏฺโฐ, อุหิํ ปิตฺตํ อจฺจเยน รชฺชํ
ลภิตฺวา เอกมฺปิ อกิลเมตฺวา
อุปาเยเนว ปาณวริํ กาทุํ น
ทสฺสามิ"ติ.

พระโพธิสัตว์ดำริว่า "บัดนี้ สัตว์ทั้งหลาย
นับถือเทพมงคล, กระทำการฆ่าสัตว์
จำนวนมาก, มหาชนโดยมากตั้งมั่นใน
อธรรมฝ่ายเดียว, เมื่อพระบิดาเสด็จ
สวรรคตแล้ว เราได้ราชสมบัติจะไม่ให้
สัตว์แม้เพียงตัวเดียวต้องลำบาก จักคิด
อุบาย ไม่ให้มหาชนกระทำการฆ่าสัตว์
ให้ได้".

โส เอกทิวสํ รถิํ อภิรฺยฺห นคฺรา
นิกฺขนฺโต อทฺทส เอกสฺมึ มหนฺเต
วฏฺฐุเช มหาชนํ สนฺนิปตฺติ, ตสฺมึ
รฺกฺเช นิพฺพตฺตเทวตฺยา สนฺติเก
ปฺตฺตฺตริตฺยสฺสนาทีสุ ยํ ยํ อิจฺฉติ, ตํ
ตํ ปตฺเตนฺตํ.

วันหนึ่ง พระโพธิสัตว์เสด็จขึ้นสูรรถ เสด็จ
ออกจากพระนคร ได้ทอดพระเนตรเห็น
มหาชนที่ประชุมกันอยู่ ณ ต้นไทรใหญ่
ต้นหนึ่ง พวกนั้นกล่าวคำปรารภนาสิ่งของตน
ต้องการ มีบุตร ธิดา ยศ ทรัพย์เป็นต้น
ในสำนักของเทวดาที่สิงอยู่ ณ ต้นไม้นั้น.

โส ตํ ทิสฺวา รธา อภิรฺยฺห ตํ รฺกฺชํ
อุปสงฺกมิตฺวา คนฺธปฺปฺผเนหิ ปฺุเชตฺวา
อุทเกน อภิเสกํ กตฺวา รฺกฺชํ ปทกฺขิณํ
กตฺวา เทวตามงฺคฺลิกอ วิย หุตฺวา
เทวตํ นมฺสฺสิตฺวา รถิํ อภิรฺยฺห

พระโพธิสัตว์ทอดพระเนตรเห็นดังนั้น
เสด็จลงจากรถ เข้าไปที่ต้นไม้นั้น ทรง
บูชาด้วยของหอมและดอกไม้ ทรงพระ
สุหร่าย ทรงกระทำประทักษิณ (เดิน
เวียนขวา) รอบต้นไม้ ทำเหมือนว่า

นครเมว ปาวีสี.

ตโต ปฏุสชา ย อิมินาว นียาเมน
อนุตระนุตเร ตตถ คนตุวา เทวตา-
มงฺคฺลิกโก วีย ปุชฺชํ กโรติ.

โส อปเรน สมเยน ปิตุ
อจฺจเยน ราชูเช ปติฏฺฐาย จตฺสฺโส
อคฺคิตโย วชฺเชตฺวา ทส ราชธมฺเม
อโกเปนฺโต ธมฺเมเน ราชูชํ กาเรนฺโต
จินฺตฺสสิ “มยํ มโนโรถ มตฺถกํ
ปตฺโต, ราชูเช ปติฏฺฐิจฺจิตฺสฺมิ, ยํ ปนาหํ
ปุพฺพุเพ เอกํ อตฺถํ วิจินฺตฺยํ, อิทานิ
ตี มตฺถกํ ปาเปสฺสฺสามิ”ติ, อมจฺเจ
จ พุราหฺมณคฺนปติกาทโย จ
สนฺนิปาตาเปตฺวา อามนฺตฺสสิ “ชานาถ
โก มยา เกเน การเณน ราชูชํ
ปตฺตฺนุ”ติ.

“น ชานาม เทวา”ติ.

“อปิ โว อหิ อสฺกนฺนาม วฏฺฐุชฺชํ
คฺนุธาทีหิ ปุชฺเชตฺวา อญฺชฺลสิ
ปคฺคเหตุวาน นมฺสฺสฺมาโน ทิฏฺฐปุพฺพุ”ติ.

ทรงเป็นเทพมวงคล นมัสการเทวดาแล้ว
ประทับรอดเสด็จเข้าสู่พระนคร.

จำเดิมแต่นั้น พระโพธิสัตว์ก็เสด็จไปที่
ต้นไม้นั้น ในทุกโอกาสโดยทำนองนี้
ทรงกระทำการบูชา คล้ายทรงเป็น
เทพมวงคล.

สมัยต่อมา เมื่อพระบิดาเสด็จ
สวรรคตแล้ว พระโพธิสัตว์ก็ได้สืบ
ราชสมบัติ ทรงละอคติทั้ง ๔ ไม่ละเมียด
ทศพิธราชธรรม ทรงครองราชย์โดยธรรม
ทรงดำริว่า “ความปรารถนาของเราถึง
ที่สุดแล้ว, เราดำรงในราชสมบัติแล้ว
ก็เมื่อก่อนเราคิดประโยชน์เรื่องหนึ่ง
อันใดไว้, บัดนี้ เราจักทำประโยชน์นั้น
ให้ถึงที่สุด” ดังนี้แล้ว, รับสั่งเรียกประชุม
พวกอำมาตย์ พราหมณ์ คหบดีเป็นต้น
ด้วยพระดำรัสว่า “ท่านผู้เจริญ ท่านรู้
หรือไม่ว่า ข้าพเจ้าได้ครองราชสมบัติ
ด้วยเหตุอะไร”.

คนเหล่านั้น กราบทูลว่า “ไม่ทราบ
พระเจ้าข้า”.

พระองค์จึงตรัสว่า “ข้าพเจ้าบูชาต้นไทร
ต้นนั้น ด้วยของหอมเป็นต้น ประคอง
อัญชลินมัสการอยู่ พวกท่านเคยเห็นบ้าง
หรือไม่”.

“อาม เทวา”ติ.

“ตทานิ ปตฺถนํ อกาสิ ‘สเจ รชฺชํ ปาปฺพนิสฺสามิ, พฺลิกมฺมนฺเต กริสฺสามิ’ติ. มยา ตสฺสา เทวตฺยา อานุกาเวน อิทํ รชฺชํ ลหุํ อิทานิ ตสฺสา พฺลิกมฺมํ กริสฺสามิ, ตฺเมห ปปญฺจํ อกตฺวา ชิปปิ เทวตฺยา พฺลิกมฺมํ สขุเชธา”ติ.

“กึ กึ คณฺหาม เทวา”ติ.

“โกนฺโธ อหิ เทวตฺยา อายาจมาโน ‘เย มยฺหิ รชฺเช ปาณาติปาตาทีนํ ปญฺจ ทฺสฺสึลลกมฺมานิ ทส อกฺุสลกมฺมปเถ สมหาทาย วตฺติสฺสนฺติ, เต สฺมาเตตฺวา อนฺตวณฺณิมํสโลหิตาทีนํ พฺลิกมฺมํ กริสฺสามิ’ติ. อายาจิ, ตสฺมา ตฺเมห เอวํ เภริญฺจาราเปถ ‘อมฺหากํ ราชา อปรฺชาทกาเลเยว เอวํ อายาจิ ‘สจฺหาํ รชฺชํ ปาปฺพนิสฺสามิ, เย เม รชฺเช ทฺสฺสึลา ภวิสฺสนฺติ, เต สพฺเพ สฺมาตาเปตฺวา พฺลิกมฺมํ กริสฺสามิ’ติ, โส อิทานิ ปญฺจวิธํ ทฺสฺสึลลกมฺมํ ทสฺวิธํ อกฺุสลกมฺมปถํ สมหาทาย วตฺตมา นานํ

คนเหล่านั้น ก็กราบทูลว่า “เคยเห็น พระเจ้าข้า”.

พระองค์ตรัสว่า “ในครั้งนั้นเราได้กระทำ ความปรารถนาไว้ว่า ‘ถ้าเราได้ครอง ราชสมบัติ, จักกระทำการแก่นนแก่ท่าน’ ดังนี้ เราได้ครองราชสมบัตินี้ ด้วย อานุภาพแห่งเทวดานั้น, บัดนี้ เรา จักแก่นนให้เทวดานั้น. พวกท่านอย่า เนินช้า จงตระเตรียมพิธีกรรมแก่เทวดา โดยเร็ว”.

“ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ พวก ข้าพระองค์จะจัดสิ่งไร ๆ ไปบ้าง”.

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย เมื่อเราบนต่อ เทวดา ได้บนไว้ว่า ‘ในรัชสมัยของ ข้าพเจ้า บุคคลเหล่าใดประพฤตียึดถือ กรรมของผู้ทุศีล ๕ มีการฆ่าสัตว์เป็นต้น และอกุศลกรรมบถ ๑๐ ข้าพเจ้าจักให้ฆ่า บุคคลเหล่านั้น แล้วกระทำพิธีกรรม ด้วยลำไส้ เนื้อ เลือด เป็นต้น’, เพราะฉะนั้น พวกท่านจงไปเที่ยวตักถอง ร้องป่าวไปอย่างนี้ว่า พระราชาของ พวกเรา ครั้งดำรงพระยศเป็นอุปราชา ได้บวงสรวงไว้อย่างนี้ว่า ‘ถ้าเราได้ ครองราชย์ไซ้, ในรัชสมัยของเรานั้น ชนเหล่าใดเป็นคนทุศีล, เราจักให้ฆ่า

ทูลสีลานันท์ สหสฺสํ ฆาตาเปตฺวา เตสํ
หทยมัสสาทีนึ คาหาเปตฺวา เทวตาย
พลิกมฺมํ กาทุกาโม, เอวํ นคฺรวาสินो
ชานนฺตุ”ติ.

เอวญฺจ ปน วตฺวา “เยทานิ อิตโต
ปฏฺจาย ทูลสีลกมฺเม วตฺติสฺสนฺติ, เตสํ
สหสฺสํ ฆาเตตฺวา ยญฺญํ ยชิตฺวา
อายาจฺนโต มุจฺจิสฺสามิ”ติ เอตมตฺถํ
ปกาสเนนโต อิมํ คาถมาห

๕๐. “ทุมเมธานันท์ สหสฺสเสน
ยญฺญโณ เม อุปฺยาจิตโต
อิทานิ โขหํ ยชิสฺสามิ
พหุ อธมฺมิโก ชโน”ติ.

ตตฺถ ทุมเมธานันท์ สหสฺสเสนาติ
อิทํ กมฺมํ กาทํ ฆฏฺฏติ, อิทํ น
ฆฏฺฏตีติ อชานนภาเวน ทสฺสุ วา ปน
อกุสลกมฺมปฺเตสฺส สมาทาย วตฺตนาภาเวน
ทฺฐสา เมธา เอเตสฺสนฺติ ทุมเมธา เตสํ
ทุมเมธานันท์ นิปฺปญฺญานันท์ พาลปฺคฺคฺลานันท์

ชนเหล่านั้นทั้งหมดทำพิธีกรรม’ บัดนี้
พระองค์มีพระราชประสงค์ให้ฆานุกคฺค
ผู้ทูลสีลประพตฺตียึดถือกรรมของผู้ทูลสีล
๕ ประการ (และ) อกุสลกรรมบถ ๑๐
ประการ จำนวน ๑,๐๐๐ คน แล้วให้
ถือเอาหัวใจและเนื้อเป็นต้น ของคน
เหล่านั้นไปกระทำการพิธีกรรมแก่เทวดา
ขอชาวเมืองจงทราบอย่างนี้”.

ครั้งตรัสสั่งอย่างนี้แล้ว ทรงประกาศ
เนื้อความนี้ว่า “บัดนี้ นับแต่วันนี้
เป็นต้นไป บุคคลเหล่าใดประพตฺตติกรรม-
ของผู้ทูลสีล เราจักฆานุกคฺคเหล่านั้นให้ถึง
๑,๐๐๐ คน ฆุชฌายัญญแล้วแก่บณ” ดังนี้
ตรัสคาถานี้ว่า

๕๐. “การฆุชฌายัญญ อันเราได้บณไว้แล้ว
ด้วยคนที่ปัญญาทราหม จำนวน
๑,๐๐๐ บัดนี้แล เราจักฆุชฌา (ยัญญ)
ชนผู้ไม่ตั้งอยู่ในธรรม มีจำนวน
มาก” ดังนี้.

ในพระคาถานั้น บาทพระคาถาว่า
ทุมเมธานันท์ สหสฺสเสน อธิบายว่า บุคคล
ชื่อว่าปัญญาทราหม เพราะว่ามีปัญญา
ที่จัดว่าทราหมเพราะไม่รู้ว่าจะทำ
กรรมนี้ ควรทำ, กรรมนี้ไม่ควรทำ หรือเพราะ
ประพตฺตียึดมั่นในอกุสลกรรมบถ ๑๐,

คณิตวา คหิเตน สหสเสน.

ด้วยคนที่มีปัญญาทราวม คือคนไร้ปัญญา
ได้แก่ คนที่โง่เขลา กำหนดนับจำนวน
ไว้แล้ว ๑,๐๐๐ คน.

ยญโณ เม อูปยาจิตติ มยา
เทวตี ออุปสงกมิตวา “เอวံ ยชิสฺสามี”ติ
ยญโณ ยาจิตโต.

บาทพระคาถาว่า ยญโณ เม
อูปยาจิตโต ความว่า เราเข้าไปหา
เทวดาแล้ว บวงสรวงการบูชาไว้ว่า “เรา
จักบูชาอย่างนี้”.

อิทานิ โขหิ ยชิสฺสามีติ โส อหิ
อิมินา อายาจเนน รชชสฺส ปฏิลทุตตตา
อิทานิ ยชิสฺสามิ.

บาทพระคาถาว่า อิทานิ โขหิ ยชิสฺสามิ
ความว่า บัดนี้ เรายังจะบูชา
เพราะเราได้ครองราชสมบัติ เพราะ
การบงไว้.

กึ การณา.

เพราะเหตุไร ?

อิทานิ หิ พหุ อธมฺมิกิ ชโน
ตสฺมา อิทาเนว นึ คเหตุวา พลิกมมํ
กริสฺสามีติ.

เพราะว่าบัดนี้ ชนที่ไม่ตั้งอยู่ในธรรม
มีมาก เพราะฉะนั้น เราจะจับบุคคลนั้น
ไปกระทำพิธีกรรมในบัดนี้ทีเดียว.

อมจฺจา โพิสฺสตุตฺสฺส วจฺนํ
สุตฺวา “สาธฺฐ เทวา”ติ ทฺวาทสโยชนิกะ
พาราณสีนคเร เภริญฺจาธาเปสฺสุ.

พวกอำมาตย์ได้ฟังพระดำรัสของ
พระโพธิสัตว์แล้ว รับพระราชบัญชาว่า
“ดีแล้ว พระเจ้าข้า” แล้วให้เที่ยวตีกลอง
ป่าวร้องไปในกรุงพาราณสี ซึ่งมีปริมนทล
๑๒ โยชน์.

ภะริยา อาณํ สุตฺวา เอกมฺปิ
ทฺสฺสึลลกมฺมํ สมหาทาย จิตโต เอกนฺริโสปี
นาโหสิ.

นุรุษแม่คนหนึ่ง ที่ฟังพระราชอาชญา
โดยเสียงกลองแล้ว ประพฤติยึดถือกรรม
ของผู้ทุศีลแม้ข้อเดียว มิได้มีเลย.

อิติ ยาว โภธิสตโต รชชั กาวเรสิ,
ดาว เอกปคุคโลปิ ปญจสุ วา ทสสุ
วา ทุสสีลคมเมสุ เอกมปิ กมมัม
กโรนุโต น ปญญายิตถ.

พระโพธิสัตว์ ยังทรงครองราชย์ตราบไต่,
บุคคลแม้คนเดียว ผู้กระทำความแค้น
อันหนึ่ง ในบรรดากรรมของผู้ทุศีล &
กัฏฐิ ๑๐ กัฏฐิ ก็หาปรากฏไม่ ตรานั้น
ด้วยประการฉะนี้.

เอว โภธิสตโต เอกปคุคลมปิ
อกิลเมนุโต สกลรฏฐวาสิโน สील
รทษาเปตวา สยมปิ ทานาทินิ
ปญญานิ กริตฺวา ซีวิตปริโยसान
อตฺตโน ปริสั อาทาย เทวนคริ
ปุเรนุโต อคมาสิ.

พระโพธิสัตว์ มิได้ทำให้บุคคลแม้เพียง
คนเดียวต้องลำบาก ทรงยังชาว
แคว้นแคว้นทุกคนให้รักษาศีล ส่วน
พระองค์เองได้ทรงบำเพ็ญบุญ มีการ
ถวายทานเป็นต้น ในกาลเป็นที่สุดแห่ง
พระชนม์ชีพ ได้ทรงพาเอาบริษัทของ
พระองค์ไปเพิ่มจำนวนไว้จนเต็มเทพนคร
ด้วยประการฉะนี้.

สตถาปิ "น ภิกขเว ตถาคโต
อิทาเนว โลกสุส อตถั จรติ, ปุพฺเพปิ
จริเยวา"ติ อิมั ธมฺมเทสนั อหริตฺวา
อนุสนฺธิ ฆฎฺเฑตฺวา ชาตกั สโมธานสิ
"ตทา ปริสา พุทฺธปริสา อเหตุ
พาราณสีราชา ปน อหเมวา"ติ.

แม้พระศาสดา ทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาตรัสว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย
ตถาคตบำเพ็ญประโยชน์แก่ชาวโลก ใน
บัดนี้เท่านั้น หามิได้, แม้ในกาลก่อน
ก็ได้บำเพ็ญมาแล้วเหมือนกัน" แล้วทรง
สืบต่ออนุสนธิ ประชุมชาดกว่า "บริษัท
ในครั้งนั้น ได้เป็นพุทธบริษัท, ส่วน
พระเจ้ากรุงพาราณสี คือเราตถาคตนี้แล".

ทุมเมธชาดกวรรณนา ทสมา

พรรณนาทุมเมธชาดก ที่ ๑๐ จบ

อตถกามวคฺโค ปญจโม.

อัฐกามวรรค ที่ ๕ จบ.

ตสุสุททานิ

โลสกตีสุสกโปตัม
 เวฬุกัม มกสมปิ ๑
 โรหิณีอารามหุสสัม
 วารุณิหุสเวทพัพพิ
 นกขตตัม หุมเมธัม ทสชาติ.

ปจโม ปณณาสโก.

ประมวลชาดกแห่งอรรถกถาบรรคั้น

โลสกชาดก ๑ กโปตชาดก ๑
 เวฬุกชาดก ๑ มกสชาดก ๑
 โรหิณีชาดก ๑ อารามหุสกชาดก ๑
 วารุณิหุสกชาดก ๑ เวทัพพชาดก ๑
 นักขัตตชาดก ๑ หุมเมธชาดก ๑
 รวม ๑๐ เรื่องแล.

ปณณาสกัที่ ๑ จบ.

๖. อาสีสวคค

๑. มหาสีลวชาตก (๕๑)

๕๑. "อาสีเสเถว"^๑ ปุริโส
น นิพพินุเทยฺย ปณฺฑิตโต
ปสุสामी โฉหํ อุตตานิ
ยถา อิจฺฉี ตถา อหุ"ติ.

มหาสีลวชาตกํ ปจฺมํ.

๖. อาสีงสววรรค

๑. มหาสีลวชาตก (๕๑)

๕๑. "ผู้เป็นชาย ควรหวังรำไป บัณฑิต
ไม่ควรเบื่อหน่าย (วันนี้) เราเห็น
ตัวของเรารู้ว่า ปรารถนาอย่างใดไว้
ตัวของเราก็ได้เป็นอย่างนั้น".

มหาสีลวชาตก ที่ ๑.

^๑ ฉ. อาสีเสเถว.

๖. อาสีสวคค

๑. มหาสีลวชาตกถา (๕๑)

อาสีเสถว ปุริโสติ อิทํ สตุถา
เชตวเน วิหรนุโต โอสสุฏฺฐจวีริยํ ภิกขุ
อารพฺภ กเถสิ.

ตํ. หิ สตุถา "สจฺจํ กิร ตวํ
ภิกขุ โอสสุฏฺฐจวีริโย"ติ ปุจฺจิตฺวา
"อาม ภนฺเต"ติ วุตฺเต "กสมฺมา ตวํ
ภิกขุ เอวรูปํ นิยุยานิกสฺสเน
ปพฺพชิตฺวา วีริยํ โอสสุชฺชิ, ปุพฺเพ
ปณฺทิตา รชฺชชา ปริหายิตฺวาปิ อุตฺตโน
วีริเย จตฺวาว นฺนุจฺมปิ ยลฺลํ ปุณ
อุปฺปาทยีสฺสุ"ติ วตฺวา อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหุมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิสฺสตุโต รณฺโถ
อคฺคฺมเหสิยา กุจฺฉิมฺหิ นิพฺพตฺโต.
ตสฺส นามคฺคฺคหณทิวเส "สีลวกุมาร"ติ
นามํ อกฺสุ.

๖. อาสีงสวรรค

๑. พรรณนามมหาสีลวชาตก (๕๑)

พระศาสดา เมื่อเสด็จประทับ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้ละ
ความเพียร ตรัสชาตกเรื่องนี้ มีคำ
เริ่มต้นว่า อาสีเสถว ปุริโส ดังนี้
เป็นต้น.

ก็พระศาสดา ตรัสถามภิกษุนั้นว่า
"ดูกรภิกษุ ได้ยินว่าเธอเป็นผู้ละ
ความเพียร จริงหรือ?" เมื่อภิกษุนั้น
กราบทูลว่า "จริง พระเจ้าข้า" จึงตรัสว่า
"ดูกรภิกษุ เธอบวชในศาสนา อันจะ
นำตนออกไปจากทุกข์เห็นปานนี้แล้ว
เหตุไรจึงละความเพียร(เสีย), ในกาลก่อน
บัณฑิตทั้งหลาย แม้เสื่อมจากราชสมบัติ
แล้ว ตั้งอยู่ในความเพียรของตนเทียว
ก็ยังทำศ แม้สูญเสียไปแล้วให้เกิดขึ้น
ได้อีก" ดังนี้แล้วทรงนำอดีตนิทาน
มาตรัสต่อไปว่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
ทรงครองราชสมบัติอยู่ ณ เมืองพาราณสี
พระโพิสส์ตั้งทรงถือกำเนิดในพระครรภ์ของ
พระอัครมเหสีของพระราชา. ในวันชานน
พระนามพระโพิสส์ตั้งนั้น ประยูรญาติ
ทั้งหลาย ได้ชานนพระนามว่า
"สีลวกุมาร".

โส โสฬสวสุทฺถุเทสิโกว สพุฬปิเปสุ
นิปฺพตฺตี ปตฺวา อปรภาเค ปิตฺ
อจฺจเยน รชฺเช ปติฏฺฐิจิตฺโต มหาสีลวราชา
นาม อโหสิ ฐมฺมิโก ฐมฺมราชา.

โส นครสุส จตฺตุสุ ทฺวาเรสุ จตฺตุโส
มชฺชเณ เอกํ นิเวสนทฺวาเร เอกนฺตฺติ
ฉ ทานสาลาโย กาเรตฺวา กปณทฺธิกานํ
ทานํ เทติ, สีสํ รกฺขติ, อุโปสถกมฺมํ
กโรติ, ขนฺติเมตฺตทานุทฺทยสมฺปนฺโน
องฺเก นิสินฺนํ ปฺตฺตํ ปริโตสยมาโน
วีย สพุฬสฺตฺเต ปริโตสยมาโน ฐมฺเมน
รชฺชํ กาเรสิ.

ตฺสฺเสโก อมจฺใจ อนฺเตปุเร ปทุสฺสิตฺวา
อปรภาเค ปากฺโข ชาโต. อมจฺจา
รณฺโณ อาโรเจสุ.

ราชา ปริคฺคณฺหนฺโต อตฺตนา ปจฺจกฺขโต
ถตฺวา ตํ อมจฺจํ ปกฺโกสาเปตฺวา
"อนฺธพาล อยฺตฺตฺนเต กตํ, น ตวํ

พระราชากุมารพระองค์นั้น พอมีพระ
ชนมายุย่างเข้า ๑๖ ปี ได้ทรงถึงความ
สำเร็จในศิลปะทุกอย่าง ในเวลาต่อมา
เมื่อพระราชบิดาสวรรคตแล้ว ได้ดำรง
ราชสมบัติ มีพระนามว่า พระเจ้า
มหาสีลวราช ทรงเป็นพระราชาตั้งอยู่
ในธรรม ดำรงราชอาณาจักรโดย
ธรรมิกอุบาย.

ท้าวเธอ รับสั่งให้สร้างโรงงาน ๖ แห่ง
คือ ที่ประตูเมืองทั้ง ๔ แห่ง, ที่กลางเมือง
๑ แห่ง, ที่ประตูพระราชนิเวศน์ ๑ แห่ง
แล้วทรงให้ท่านแก่คนยากไร้ และคน
เดินทาง, ทรงรักษาศีล, บำเพ็ญ
อุโบสถกรรม, ทรงถึงพร้อมด้วยพระขันติ
พระเมตตา และความเอ็นดู ทรงยัง
สรรพสัตว์ให้ยินดีอยู่ ดุจทรงยังพระโอรส
ผู้นั่งอยู่บนพระเพลาให้ยินดีอยู่ ฉะนั้น
ทรงครองราชย์โดยธรรม.

อำมาตย์คนหนึ่งของพระองค์ (คิด)
ประทุษร้ายในภายในเมือง ได้รู้กันทั่ว
ในเวลาต่อมา. อำมาตย์ทั้งหลาย
จึงได้กราบทูลแด่พระราชา.

พระราชาทรงสับสน ก็ทรงทราบโดย
ชัดแจ้ง ด้วยพระองค์เองแล้ว จึงรับสั่ง
ให้เรียกอำมาตย์คนนั้นมา ตรัสว่า

มม วิชิตะ วสิตุ อรหสิ, อตตโน
 ธนญจ ปุตตทวารญจ คเหตุวา
 อญุตตถ ยานี"ติ ฐฎฐา ปพพาเสสิ.
 โส นิภุมมิตฺวา กาสีรฎฐจ อติภุมม
 โสสชชนปทึ คนุตฺวา โสสชราชานํ
 อฎฐญหโต อนุภุมเมน รมญโธ
 อพฺภนุตริโก วิสุสสาสิโก ชาโต.

โส เอกทิวสํ โสสชราชานํ อห
 "เทว พาราณสีรชฺชํ นาม นิมฺภุมฺภิก-
 มฐฺฏสทิสํ, ราชชา อติมฺหุโก อปุเปเนว
 พลวาทเนน สกฺกา พาราณสีรชฺชํ
 คณฺหิตฺนุ"ติ.

ราชา ตสฺส วจันํ สุตฺวา "พาราณสีรชฺชํ
 นาม มหา, อยญจ 'อปุเปเนว
 พลวาทเนน สกฺกา พาราณสีรชฺชํ
 คณฺหิตฺนุ"ติ อห, กิ นุ โข ปน
 ปยุตฺตกโจโร สียา"ติ จินฺนเตตฺวา
 "ปยุตฺตโกสิ มญฺเฒ"ติ อห.

"นี่แน่เจ้าอันธพาล เจ้าทำกรรมที่ไม่
 สมควร, เจ้าไม่ควรอยู่ในแคว้น
 ของเรา, เจ้าจงพาเอาทรัพย์และบุตร
 ภรรยาของเจ้าไปอยู่ที่แคว้นอื่น" ดังนี้แล้ว
 ทรงเนรเทศ ออกไปจากแคว้นแคว้น.
 อำมาตย์นั้น ได้ออกไปพ้นแคว้นกาสิ
 ไปสู่แคว้นโกศล เข้ารับราชการกับ
 พระเจ้าโกศล ก็ได้เป็นผู้ที่ทรงค้ำคูณเคย
 ไว้วางพระราชหฤทัยของพระราชา โดย
 ลำดับ.

วันหนึ่ง อำมาตย์นั้นกราบทูล
 พระเจ้าโกศลว่า "ข้าแต่สมมติเทพ
 ขึ้นชื่อว่ ราชสมบัติในกรุงพาราณสี
 เป็นเช่นกับรวงผึ้งที่ไม่มีตัวผึ้ง, พระราชา
 มีน้ำพระทัยอ่อนแอยิ่งนัก, ใคร ๆ (ก็)
 สามารถยึดราชสมบัติในกรุงพาราณสีได้
 ด้วยกองกำลังเพียงนิดหน่อยเท่านั้น"

พระราชา ทรงสดับคำของอำมาตย์นั้น
 แล้ว ทรงดำริว่า "ขึ้นชื่อว่ราชสมบัติ
 กรุงพาราณสี มีมากมาย, แต่อำมาตย์นี้
 กล่าวว่ 'ใคร ๆ ก็สามารถยึดราชสมบัติ
 ในกรุงพาราณสี ได้ด้วยกองกำลังเพียง
 เล็กน้อยเท่านั้น', ก็อำมาตย์นี้ พึ่งเป็นโจร
 ผู้สืบข่าวหรือหนอแล" ดังนี้ แล้วตรัสว่
 "เจ้าเห็นจะเป็นจราชชน".

“นาหิ เทว ปยุตตโก, สจฺจเมว
วทามิ, สเจ เม น สทฺทหถ, มนุสฺเส
เปเสตฺวา ปจฺจนฺตคามิ หนฺนาเปถ, เต
มนุสฺเส คเหตุวา อตฺตโน สนฺติกั
นินฺเต ธนั ทตฺวา วิสฺสขฺเขสฺสตี”ติ.

ราชา “อัย อติวिय สุโร นุตฺวา กเถสิ,
วิมฺลิสฺสคามิ ตาว นนุ”ติ อตฺตโน ปุริเส
เปเสตฺวา ปจฺจนฺตคามิ หนฺนาเปสิ.

มนุสฺสา เต โจเร คเหตุวา พาราณสี-
รณฺโณ ทสฺเสสิ ราชฺา เต ทิสฺวา
“ตาตา กสฺมา คามิ หนฺนา”ติ ปุจฺฉิ.

“ซีวิทฺุ อสกุโกนฺดา เทวา”ติ

“อถ กสฺมา มม สนฺติกั น อาคมิตฺถ,
อิโตทานิ ปฏฺจาย เอวรूपิ กมฺมํ มา
กริตฺถา”ติ เตสิ ธนั ทตฺวา วิสฺสขฺเขสิ.

เขากราบทูลว่า “ข้าแต่พระองค์
ผู้สมมติเทพ ข้าพระองค์หาได้เป็น
จารชนไม่, ข้าพระองค์กล่าวความจริง
ที่เดียว, หากว่า พระองค์ไม่ทรงเชื่อ
ข้าพระองค์ไซ้, โปรดส่งคนไปแล้วรับสั่ง
ให้ปล้นบ้านชายแดน, เมื่อราชบุรุษ
จับคนเหล่านั้น ได้แล้วนำไปยังสำนักของ
พระองค์ แล้วพระองค์จักพระราชทาน
ทรัพย์แล้วปล่อยไป”.

พระราชาทรงดำริว่า “อำมาตย์นี้ ได้
ยืนยันแข็งแรงยิ่งนัก, เราจักทดลองเขา
เสียก่อน” ดังนี้ แล้วทรงส่งคนของ
พระองค์ไป รับสั่งให้ปล้นหมู่บ้าน
ชายแดน.

มนุษย์ทั้งหลาย จับโจรเหล่านั้นได้แล้ว
จึงแสดงต่อพระเจ้าพาราณสี. พระราชา
ทอดพระเนตรเห็นมนุษย์เหล่านั้น จึง
ตรัสถามว่า “ดูกรพ่อทั้งหลาย เพราะ
เหตุไร พวกเจ้าจึงเที่ยวปล้นหมู่บ้าน”.

พวกเขากราบทูลว่า “พวกข้าพระองค์
ไม่อาจเลี้ยงชีพได้ พระเจ้าข้า”.

พระราชตรัสว่า “เมื่อเป็นเช่นนั้น เพราะ
เหตุไร พวกเจ้าจึงไม่มายังสำนักของเรา,
จำเดิมแต่กาลบัดนี้เป็นต้นไป พวกเจ้า
อย่าทำกรรมเห็นปานนี้” ดังนี้แล้ว

เต คนุตฺวา โกสลรณฺโอบ ตํ ปวตฺตี
อาโรเจสฺสุ. โส เอตฺตเกนาปี คนฺตุ
อวิสหนฺโต ปุณ มชฺฌเม ชนปทํ
หนาเปสิ.

เตปี โจเร ราชา ตเถว ฐนํ ทตฺวา
วิสุสฺซุเชสิ.

โส เอตฺตเกนาปี อคนุตฺวา ปุณ
เปเสตฺวา อนฺตรวีถียํ วิลุมฺปาเปสิ. ราชาปี
เตสํ โจรานํ ฐนํ ทตฺวา วิสุสฺซุเชสิเยว.

ตทา โกสลราชา "อติวिय ธมฺมิโก
ราชา"ติ ฅตฺวา "พาราณสีรชฺชํ
คเหตฺตสामी"ติ พลวาทนํ อาทาย
นินฺยุยาสิ.

ตทา ปน พาราณสีรณฺโอบ
มตฺตวาระณฺเปี อภิมุขํ อาคจฺจนฺเต
อนิวตฺตนธมฺมา อสนิยาปี สีเส ปตฺนุตฺติยา
อสนฺตาสนสภาวา สีลวมหาราชสุส
รุจฺยยา สติ สกลชมฺพุทฺธิเป รชฺชํ คเหตฺตํ
สมตฺตทา สหสฺสมตฺตทา อภายชฺชวรสฺสุรา

พระราชทานทรัพย์ แก่มนุษย์เหล่านั้น
แล้วปล่อยตัวไป.

มนุษย์เหล่านั้น ได้ไปกราบทูลเรื่องราว
นั้นแด่พระเจ้าโกศล. แม้ด้วยเหตุเพียงนี้
ท้าวเธอก็ยังไม่อาจจะทรง (ยกทัพ) ไปได้
จึงรับสั่งให้ปล้นชนบทในส่วนกลางอีก.

พระราชาก็ได้พระราชทานทรัพย์ แล้ว
ปล่อยใจแค้นเหล่านั้นไปเหมือนอนอนอย่างนั้น.

แม้ด้วยเหตุเพียงนี้ พระเจ้าโกศลนั้น
ก็ยังไม่ทรงยกทัพไป จึงส่งคนไปอีก แล้ว
รับสั่งให้ปล้นในระหว่างถนน. ฝ่าย
พระราชาก็ได้พระราชทานทรัพย์แก่ใจ
เหล่านั้น แล้วทรงปล่อยไปเช่นเดียวกัน.

ในกาลนั้น พระเจ้าโกศลทรงทราบว่
"พระราช เป็นผู้ประกอบไปด้วยกรรม
ยิ่งนัก" จึงทรงดำริว่า "เราจักยึด
ราชสมบัติแห่งเมืองพาราณสี" ดังนี้แล้ว
จึงทรงนำกองกำลังออกไป.

ก็ในกาลนั้น พระเจ้าพาราณสี
มีนักรบผู้ยิ่งใหญ่ มีความกล้าหาญ
อย่างยอดเยี่ยม อันใคร ๆ ทำลายไม่ได้
ประมาณพันคน แม้เมื่อช้างตกมันวิ่งมา
เฉพาะหน้า ก็มีการไม่ถอยหลังกลับเป็น
ธรรมดา (ไม่ถอย) แม้เมื่ออสนีบาตฟาด

มหาโยธา โหนติ.

เต “โกศลราชา คจฺจตี”ติ สุตฺวา
ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา “เทว โกศลราชา
กิริ พาราณสีรชฺชํ คณฺหิสฺสามี”ติ
อาคจฺจตี, คจฺจาม, นํ อมฺหากํ
รชฺชสีมํ อนิกฺกนฺตเมว โปเถตฺวา
คณฺหามา”ติ วทีสุ.

ราชา “ตาตา มํ นิสฺสาย อญฺเณลํ
กิลมนกิจฺจํ นตฺถิ, รชฺชตฺถิโก รชฺชํ
คณฺหตุ, มา คมิตฺถา”ติ นิวาเรสิ.

โกศลราชา รชฺชสีมํ อติกฺกมิตฺวา
ชนปทมชฺฌมํ ปาวีสิ. อมจฺจา ปฺนปิ
ราชานํ อุปสงฺกมิตฺวา ตเถว วทีสุ,
ราชา ปฺริมนเยเนว นิวาเรสิ.

ลงบนศึรชะ (ฟ้าผ่า) ก็ไม่มีความสะดุ้ง
เป็นสภาพ สามารถยึดราชสมบัติ
ในชมพูทวีปได้ทั้งสิ้น ในเมื่อพระเจ้า
สีลวมหาราชทรงพอพระราชหฤทัย.

นักรบผู้ยิ่งใหญ่เหล่านั้น ได้สดับว่า
“พระเจ้าโกศลกำลังยกทัพมา” จึงพากัน
เข้าเฝ้าพระราชชา แล้วกราบทูลว่า
“ข้าแต่สมมติเทพ ได้ยินว่าพระเจ้าโกศล
กำลังยกทัพมา ด้วยหมายพระทัยว่า
‘จักยึดราชสมบัติแห่งเมืองพาราณสี’,
พวกข้าพระองค์ จักไปจับพระราชชา
พระองค์นั้น ผู้ยังไม่ทันล่วงเข้าเขตแดน
แห่งราชอาณาจักรของพวกเรามาเสีย”.

พระราชชาทรงห้ามว่า “ดูกรพ่อทั้งหลาย
เพราะอาศัยตัวเรา จะไม่ทำให้ชนเหล่าอื่น
ได้ความลำบาก, ใคร ๆ มีความต้องการ
ราชสมบัติจงยึดราชสมบัติไป, พวกท่าน
อย่าไปเลย”.

พระเจ้าโกศลข้ามเขตแดนแห่งอาณาจักร
แล้ว ได้เสด็จเข้าไปยังท่ามกลางชนบท.
อำมาตย์ทั้งหลาย ได้พากันเข้าเฝ้า
กราบทูลพระราชชาอีกครั้งเหมือนอย่างนั้น
นั้นแหละ, พระราชา ก็ยังทรงห้าม
โดยนัยก่อนนั่นเอง.

โกศลราชา พหินคเรเยว จตุวา "รชฺชํ
 วา เทตฺถุ ญฺหุถิ วา"ติ สीलวมหาราชสฺส
 สาสนํ เปเสสิ. ราชชา ตํ สุตฺวา "นตฺถิ
 ตยา สทฺธิ ญฺหุถิ, รชฺชํ คณฺหตฺถุ"ติ
 ปฏิสาสนํ เปเสสิ.

ปุณฺปิ อมจฺจา ราชานํ อุปลงฺกมิตฺวา
 "เทว น มยํ โกลลรณฺโณ นคฺริ
 ปวิสิตฺตุํ เทม, พหินคเรเยว นํ
 ไปเตตฺวา คณฺหามา"ติ อาหํสุ. ราชชา
 ปุริมฺนเยเนว นิวาเรตฺวา นคฺริทฺวารานิ
 วิวราเปตฺวา สทฺธิ อมจฺจสทฺสเสน
 มหาตเล ปลฺลงฺกมชฺเฒะ นิสีทิ.

โกศลราชา มหนฺตเนน พลวาทเนน
 พาราณสี ปาวิสฺสิ. โส เอกํปิ ปฏิสฺตตฺตุํ
 อปฺลฺลสฺนฺโต รณฺโณ นิเวสนทฺวารํ
 คนฺตฺวา อมจฺจคนฺปฺริวฺโต อปารุตฺทฺวาเร
 นิเวสเน อลงฺกตปฺริยตฺตํ มหาตลํ
 อารุหฺห นิสินฺนํ นิราปฺราธํ
 สीलวมหาราชานํ สทฺธิ อมจฺจสทฺสเสน
 คณฺหาเปตฺวา "คจฺจถ, อิมํ ราชานํ
 สทฺธิ อมจฺเจหิ ปจฺฉาพาหุ คาทฺหพนฺธนํ

พระเจ้าโกศลทรงตั้งทัพอยู่ ณ ภายนอก
 เมืองนั่นเอง แล้วทรงส่งสาส์นถึงพระเจ้า
 สीलวมหาราชว่า "พระองค์จะยอมให้
 ราชสมบัติหรือว่าจะรบ". พระราชา
 ทรงสดับดังนั้น ทรงส่งข่าวสาส์นตอบไป
 ว่า "สำหรับหม่อมฉันไม่รบ ขอพระองค์
 จงเอาราชสมบัติไปเถิด".

อำมาตย์ทั้งหลาย เข้าเฝ้ากราบทูล
 พระราชาอีกครั้งว่า "ข้าแต่สมมติเทพ
 พวกข้าพระองค์จะไม่ (ยอม) ให้พระเจ้า
 โกศลเสด็จเข้ามายังพระนคร, ข้าพระองค์
 ทั้งหลาย จะจับพระราชอาชญาพระองค์นั้น
 โบายเสียที่ภายนอกเมืองนั่นเอง". พระ
 ราชาทรงห้ามโดยนัยก่อนนั้นแล. รับสั่ง
 ให้เปิดประตูเมือง แล้วประทับนั่ง
 ท่ามกลางบัลลังก์ ณ ที่ห้องพระโรง
 พร้อมด้วยอำมาตย์พันคน.

พระเจ้าโกศล ได้เสด็จเข้าไปสู่
 กรุงพาราณสี ด้วยกองกำลังมากมาย.
 พระองค์เมื่อไม่ทรงพบศัตรูผู้ใดตอบแม้
 เพียงคนเดียว ทรงมีหมู่อำมาตย์
 แวดล้อมแล้วเสด็จไปสู่พระทวาร แห่ง
 พระราชนิเวศน์ รับสั่งให้จับพระเจ้า
 สीलวมหาราช ผู้ไม่มีความผิด ซึ่งเสด็จ
 ขึ้นสู่ห้องพระโรง ที่เขาประดับตกแต่งไว้
 ประทับนั่งอยู่ในพระราชนิเวศน์ ซึ่งเขา

พนฺธิตฺวา อามกสุสานํ เนตฺวา
 คลปฺปมาเณ อาวาญฺเฏ ขณฺตีตฺวา ยถา
 เอโกปิ หตฺถํ อุกฺขิปิตฺตํ น สกฺโกติ,
 เอวํ ปิสุํ ปกฺขิปิตฺวา นิกฺขณฺถ,
 รตฺตี สีคาลา อาคนฺตฺวา เอเตสํ
 กตฺตพฺพยุตฺตํ กริสฺสนฺตี”ติ อาห.

มนฺตุสฺสา จีรฺรณฺโณ อาณํ สุตฺวา
 ราชานํ สทฺธิ อมฺจุเจหิ ปจฺจวาพานฺหุ
 คาพฺุหพฺุณฺณํ พนฺธิตฺวา นิกฺขมฺีสู.

ตสฺมึปิ กาลे สีลวมหาราชา
 จีรฺรณฺโณ อาษามตฺตมฺปิ นากาสิ.

เตสุปิ อมฺจุเจสุ เอวํ พนฺธิตฺวา
 นียมาเนสุ เอโกปิ ญฺโณ วจฺนํ
 ภินฺทิตฺตํ สมตฺโต นาม นาโหสิ. เอวํ
 สุวีนฺตา กิรฺสุส ปริสา.

อถ เต ราชปฺริสา สามจฺจ
 สีลวมหาราชานํ อามกสุสานํ เนตฺวา

เปิดประตูไว้พร้อมด้วยอำมาตย์พันคน
 รับสั่งว่า “พวกท่านจงไปจับมัดมือ
 ไพล่หลัง พระราชาองค์นี้ พร้อมด้วย
 พวกอำมาตย์ให้แน่น นำไปสู่ป่าช้าผีดิบ
 ขุดหลุม (ลึก) ประมาณคอบ แล้วจง
 กลบดินฝัง โดยไม่ให้อาจยกมือขึ้นได้
 แม้แต่คนเดียว, ในเวลากลางคืน พวก
 สุนัขจิ้งจอก จักมาทำกิจที่พวกมันควร
 กระทำแก่คนเหล่านี้เอง”.

มนุษย์ทั้งหลาย ได้ฟังพระราชโองการ
 ของพระราชา ผู้ประพาศติเยียงโจรแล้ว
 มัดมือไพล่หลังพระราชา พร้อมกับ
 อำมาตย์ทั้งหลายอย่างแน่นหนา (นำ)
 ออกไปแล้ว.

แม้ในกาลนั้น พระเจ้าสีลวมหาราชา ก็หา
 ได้ทรงกระทำ แม้สักว่าความอาฆาตต่อ
 พระราชาผู้ทรงประพาศติเยียงโจรไม่.

บรรดาอำมาตย์เหล่านั้น แม้เมื่อถูกเขา
 มัดอย่างนี้แล้วนำไปอยู่ จะได้มีอำมาตย์ที่
 ชื่อว่า สามารถล่วงละเมิดพระราชดำรัส
 แม้สักคนเดียวก็หาไม่ได้. ได้ยินว่า บริษัท
 ของพระเจ้าสีลวมหาราชานั้นเป็นผู้มีวินัยดี
 อย่างนี้.

ลำดับนั้น ราชบุรุษเหล่านั้น นำพระเจ้า
 สีลวมหาราชาพร้อมด้วยอำมาตย์ ไปยัง

คฺลปฺปมาณ อวาวุฏฺฐ ขณฺติตฺวา
สีลวมหาราชานํ มชฺฌเม อุกุสฺส ปสฺสเสสฺส
เสสสมจฺเจ สพฺพเปปฺปี อวาวุฏฺฐ
โอบิตาเรตฺวา ปัสฺสุ อากิริตฺวา ฆนฺ
อาโกฏฺฐิตฺวา อคฺคมีสฺสุ.

ตทา สีลวมหาราช อมจฺเจ
อามนฺเตตฺวา "โจรรณฺโณ อูปริ โภปฺ
อกตฺวา เมตฺตเมว ภาเวถ ตาตา"ติ
โอบิทิ.

อถ อทฺตมรตฺติกสมเย "มนุสฺสสมํสํ
ชาทิสฺสสามา"ติ สีคาลา อาคฺคมีสฺสุ.

เต ทิสฺสุวา ราชา จ อมจฺจา จ
เอกปฺปหาเรเนว สทฺทหมกํสฺสุ. สีคาลา
ภิตฺตา ปฺลายุสฺสุ.

เต นีวตฺติตฺวา โอลิเกนฺตฺวา ปจฺจโต
กสฺสจฺจि อุนาคมนฺนภาวํ ญตฺวา ปฺน
ปจฺจจาคฺคมีสฺสุ. อิตฺเรปฺปี ตเถว สทฺทหมกํสฺสุ.

เอวํ ยาวตฺตยํ ปฺลายุตฺวา ปฺน
โอลิเกนฺตฺวา เตสฺสุ เอกสฺสสาปฺปี

ป้าชำฝึดิบ ขุดหลุมลึกประมาณคอบ แล้ว
ได้จับพระเจ้าสีลวมหาราช ใส่ลงไปใน
หลุมกลาง จับอำมาตย์ที่เหลือแม่ทั้งหมด
ใส่ลงไปในหลุมทั้งสองข้าง เคลี้ยดินร่วน
กลบให้แน่น กลับไปแล้ว.

ในกาลนั้น พระเจ้าสีลวมหาราช ตรัส
เรียกอำมาตย์ทั้งหลาย แล้วพระ
ราชทานพระบรมราโชวาทว่า "ดูกรพ่อ
ทั้งหลาย พวกท่านอย่าทำความโกรธแค้น
ในพระเจ้าโจรราชเลย จงเจริญแต่
เมตตาอย่างเดียว".

ครั้นเวลาเที่ยงคืน สุนัขจิ้งจอก
ทั้งหลายได้ออกมา ด้วยคิดว่า "พวกเรา
จักเคี้ยวกินเนื้อมนุษย์".

พระราชและอำมาตย์ทั้งหลาย เห็น
สุนัขจิ้งจอกเหล่านั้นแล้ว จึงได้ส่งเสียง
ขึ้นพร้อมกัน. สุนัขจิ้งจอกตกใจกลัว
หนีไปแล้ว.

สุนัขจิ้งจอกเหล่านั้น เหลือवलกลับมาดู
รู้ว่า ไม่มีใครตามมาข้างหลัง จึงได้
กลับมาอีก. อำมาตย์เหล่านั้นก็ได้ส่งเสียง
เหมือนอย่างนั้นนั่นแหละ.

สุนัขจิ้งจอกเหล่านั้น หนีไปแล้วอย่างนั้น
ถึง ๓ ครั้ง เมื่อหันมาดูรู้ว่า บรรดาชน

อนาคมนภาวี่ ฅตฺวา "วชฺฅฅปฺตฺตฺตา
เอเต ภวีสฺสณฺตี"ติ สฺฐวาท ฅตฺวา
นินฺวตฺติตฺตฺวา ปุณฺ เตสฺส สทฺทํ ภโรนฺเตสฺสปี
น ปลาเยสฺส .

เชฏฺฐกสิคาลอ ราชานํ อฺปคฺจฉิ. เสสา
สิคาลา เสสานํ อมจฺจวนํ สนฺตึภิ
อคฺมึสฺส .

อฺปายกฺุสโล ราชา ตสฺส อตฺตโน สนฺตึภิ
อาคตฺตภาวี่ ฅตฺวา ทํสิตฺตุํ โอบาสํ
เทนฺโต วิย คีวํ อฺกฺุขิปิตฺตฺวา ตํ คีวายํ
ทํสฺมานํ หนฺกฺุฏฺฐิเกน อากทฺุตฺติตฺตฺวา
ยนฺเต ปกฺุขิปิตฺตฺวา วิย คาทุฬํ คณฺุหิ.
นาคพลเณ รณฺุณา หนฺกฺุฏฺฐิเกน
อากทฺุตฺติตฺตฺวา คีวายํ ทฬุฬคหิตสิคาลอ
อตฺตทานํ โฆเจตฺตุํ อสฺกโกณฺุโต
มรณฺุณายตชฺฐิตโต มหาวิรวี่ วิรวี่. อวเสสา
สิคาลา ตสฺส ตํ สทฺทํ สฺตฺตฺวา
"เอเกน ปุริเสเนส คหิตอ ภวีสฺสณฺตี"ติ
อมจฺเจ อฺปสงฺกมิตฺตุํ อสฺกโกณฺุตา
มรณฺุณายตชฺฐิตตา สฬุเพ ปลาเยสฺส .

รณฺุโณ หนฺกฺุฏฺฐิเกน ทฬุฬํ กตฺตฺวา
คหิตสิคาลอ อปฺราราปรี สณฺุจฺจรณฺุเต ปีสฺส

เหล่านั้น ไม่มีใครตามมาแม้แต่คนเดียว
จึงคิดว่า "ชนเหล่านี้จักถึงชาติ" จึง
ค่อยกลักลับใจไป แม้เมื่อชนเหล่านั้น
ส่งเสียงอีกครั้งก็ไม่หนีไป.

สุนัขจึงจอกตัวหัวหน้า เข้าไปใกล้
พระราชา. สุนัขจึงจอกที่เหลือ ได้เข้า
ไปใกล้อำมาตย์ที่เหลือ.

พระราชาผู้ฉลาดในอุบาย ทรงทราบว่า
สุนัขจึงจอกตัวนั้น เข้ามาใกล้พระองค์
จึงทรงชูประศอขึ้นทำเป็นเหมือนให้โอกาส
ที่มันจะกัดได้ แล้วเอาพระหนุกัฏฐิกะ
(กระดูกคาง) กดสุนัขที่กำลังจะกัด
พระศอ ยึดไว้มัน ดุจหนีบไว้ใน
เครื่องยนต์. สุนัขจึงจอกตัวที่ถูกพระราชา
ผู้ทรงมีพระกำลังดุจข้างพลาย เอา
พระหนุกัฏฐิกะกดแล้ว จับไว้มันที่พระศอ
เมื่อไม่อาจดิ้นรนให้ตนหลุดพ้นได้ ก็มี
ความสะดุ้งกลัวต่ออมรณภัย จึงร้องเสียงดัง
ขึ้น. สุนัขจึงจอกที่เหลือได้ยินเสียงนั้น
ของมัน คิดว่า "บุรุษคนหนึ่ง คงจัก
จับสุนัขจึงจอกตัวนี้ไว้" ก็ไม่กล้าเข้าใกล้
อำมาตย์ทั้งหลาย ทุกตัวมีความสะดุ้ง
กลัวต่ออมรณภัย จึงพากันหนีไป.

เมื่อสุนัขจึงจอก ตัวที่ถูกพระหนุกัฏฐิกะ
ของพระราชายึดไว้มัน กำลังดิ้น

สิทธิลลา อโหสิ. ไสปี สีคาโล
มรณภยภีโต จตุหิ ปาเทหิ รณุโณ
อุปริภาเค ปัสสู อปพยุหติ.

ไป ๆ มา ๆ ดินร่วนก็ได้หลวมตัว. สุนัข
จึงจอกแม่นั้น หวาดกลัวต่ออมรณภัย
จึงตะกุกดินร่วนด้วยเท้าทั้งสี่ ในส่วน
เบื้องบนพระราชชา.

ราชา ปัสสูนํ สิทธิลภาวํ ฌตฺวา สีคาลํ
วิสุตฺตฺวเชตฺวา นาคนฺโปลิ ฌามสมฺปนฺโน
อปราราปรี สณฺญาเลนฺนโต อุโก หตฺเต
อุทฺธิปิตฺวา อาวาฏฺมฺขวณฺฎิยํ โอลฺลพฺภา
วาทจฺฉินฺนฺวลาหโก วิทย นิทฺทมิตฺวา
จิตฺ อมจฺเจ อสฺสาเสตฺวา ปัสสู วิญฺหิตฺวา
สพฺเพ อุทฺธริตฺวา อมจฺจปรีวฺโต
อามกฺสุสานเ อฏฺฐาสี.

พระราชชาทรงมีพระกำลัง ดุจข้างพลาย
สมบุรณ์ด้วยเร็วแรง ทรงทราบว่
ดินร่วนหลวมตัวแล้ว จึงปล่อยสุนัข-
จึงจอก ทรงยัง (พระองค์) ให้เคลื่อนไหว
ไป ๆ มา ๆ ก็ทรงยกพระหัตถ์ทั้งสองขึ้น
ได้ทรงยันที่ขอบปากหลุม แล้วถอน
พระองค์ออกมา ดุจเมฆอันลมพัดขาด
แล้ว ประทับยืนปลอบใจอำมาตย์
ทั้งหลาย ทรงคู้ดินขึ้นแล้ว จุด
อำมาตย์ทั้งหมดขึ้นมา ทรงมีอำมาตย์
แวดล้อมแล้ว ได้ประทับอยู่ ณ ป่าช้า
ผิติดิบ.

ตสฺมี สมเย มนุสฺสา เอกํ
มตฺตมนุสฺสํ อามกฺสุสานเ จทฺเทนฺตฺวา
ทฺวิณฺณํ ยกฺขานํ สีมฺนฺตริกาย จทฺเทสฺสุ.

ในสมัยนั้น มนุษย์ทั้งหลาย ทั้งศพ
มนุษย์คนหนึ่งโนป่าช้าผิติดิบ ได้ทั้งที่
ระหว่างเขตแดนของยักษ์สองตน.

เต ยกฺขา ตํ มตฺตมนุสฺสํ ภาเชตฺตุ
อสฺสโกนฺตฺวา “มยํ อิมํ ภาเชตฺตุ น
สฺสโกม, อยํ สีลวมหาราชฺชา ฌมฺมิโก,
เอส โน ภาเชตฺวา ทสฺสติ, เอตฺตสฺส
สนฺตึกํ คจฺฉามา”ติ ตํ มตฺตมนุสฺสํ
ปาเท คเหตฺวา อากทฺตฺมฺนฺตฺวา รณฺุโณ

ยักษ์เหล่านั้น เมื่อไม่อาจแบ่งศพมนุษย์
นั้นได้, จึงคิดว่า “พวกเราอย่ามไม่อาจ
แบ่งศพนี้ได้, พระเจ้าสีลวมหาราชนี้
ทรงเป็นผู้ประกอบด้วยธรรม, พระเจ้า
สีลวมหาราชนี้ จักแบ่งให้แก่พวกเรา,
พวกเราจะไปยังสำนัก ของพระราชชา

สนุดิกัม คนุตฺวา “เทว อมฺหากัม อิมัม มตกัม
ภาเชตฺวา เทหิ”ติ อหังสุ.

“โภ ยกฺขชา อหิ อิมัม ตุมหากัม
ภาเชตฺวา ทเทยฺยัม, อปฺริสุทฺทสรีโร
ปนฺมฺหิ, นฺุหายิสฺสามิ ตาวา”ติ.

ยกฺขชา โจรฺรณฺโณ จปิตฺตํ วาสิตฺตฺวํ
อตฺตโน อานฺุภาเวน อหริตฺวา
รณฺโณ นฺุหาปนฺตฺถาย อหังสุ.

นฺุหาตฺวา จิตฺตฺส จสฺส สหริตฺวา
จปิตฺเต โจรฺรณฺโณ สากฺกเก อหริตฺวา
อหังสุ. เต นิวาเสตฺวา จิตฺตฺส
จตฺฐาตฺยคณฺุสฺสมุคฺคํ อหริตฺวา อหังสุ,
คณฺุเช วิลิมฺปิตฺวา จิตฺตฺส สฺวณฺุณฺนสฺมุคฺเค
มณฺุฑาลวณฺุญฺสุ จปิตานิ นานาปฺปฺผานิ
อหริตฺวา อหังสุ.

ปฺปฺผานิ ปิลนฺุทธิตฺวา จิตฺกาเล “อณฺุณฺ
กิ กโรมา”ติ ปฺุจฺฉิสฺสุ. ราชชา อตฺตโน

พระองค์นั้น” ดังนี้ แล้วจับศพนมนุษย์นั้น
ที่เท้า คร่ำ (ลาก) ไปยังสำนักพระราชชา
แล้วจึงกราบทูลว่า “ข้าแต่สมมติเทพ
ขอพระองค์จงแบ่งศพนี้ ให้แก่พวก
ข้าพระองค์”.

พระราชชาตรัสว่า “ยักษ์ผู้เจริญ เราจะ
พึงแบ่งศพนี้ให้แก่พวกท่าน, แต่ที่เรา
มีสิทธิ์จะไม่สะอาด เราจักอาบน้ำก่อน”.

ยักษ์ทั้งหลาย ได้นำน้ำที่เขาอบ (ด้วย
เครื่องหอม) ซึ่งตั้งไว้เพื่อพระเจ้าโจรราช
มาด้วยอานูภาพของตน แล้วได้ถวาย
แต่พระราชชาเพื่อให้ทรงสงสนาน.

อนึ่ง ยักษ์ทั้งสองนั้น ได้นำผ้าสาฎกของ
พระเจ้าโจรราชที่เขาพับเก็บไว้แล้ว มา
ถวายแต่พระองค์ ผู้ทรงสงสนานแล้ว
ประทับยืนอยู่, ได้นำผอบเครื่องหอม
อันเกิดเอง ๔ อย่างมาถวายแต่พระราชชา
ผู้ทรงนุ่งผ้าสาฎกเหล่านั้น แล้วประทับ
ยืนอยู่, ได้นำดอกไม้ นานาชนิด ที่เขา
เสียบไว้ที่พักษิไบบตาล อันประดับด้วย
แก้วมณีในสมุก (ตะกร้า) ทอง มาถวาย
แต่พระราชชา ผู้ลูบได้เครื่องหอมแล้ว
ประทับยืนอยู่.

ในเวลาที่พระราชชาทรงประดับดอกไม้แล้ว
ประทับยืนอยู่ ยักษ์เหล่านั้น ทูลถามว่า

ชาติกาการิ ทสฺเสสิ. เต ยกฺขา คนฺตุวา
โจรรณฺโณ สมฺปาทิตํ นานคฺครสโกชนํ
อาหริตฺวา อทฺสฺ. ราชฺชา นฺหาตานุลิตฺโต
สุมนฺทิตปฺปสาธิตो นานคฺครสโกชนํ
ภฺยุชฺชि .

ยกฺขา โจรรณฺโณ จปิตี วาสิตปานียํ
สุวณฺณภิกฺคาเรเนว สุวณฺณสรเกณปี
สทฺธิ อาหริตฺวา อทฺสฺ.

อถสฺส ปานียํ ปิวิตฺวา มฺหิ วิกฺขาลेतฺวา
หตฺเต โหวิตฺวา จิตกาเล โจรรณฺโณ
สมฺปาทิตํ ปญฺจสุคนฺธิกสุปริภาวิทํ
ตมฺพุลํ อาหริตฺวา อทฺสฺ.

ตี ขาทิตฺวา จิตกาเล อญฺณํ ก็
กโรมา"ติ ปุจฺฉิสฺส. คนฺตุวา โจรรณฺโณ
อุสฺสีสเสเก นิกฺขิตฺตี มงฺคฺลขคฺคํ
อาหรรธา"ติ. เต ตมฺปิ คนฺตุวา อาหริสฺส.

"พวกข้าพระองค์ จะทำอะไรอื่นอีก".
พระราชชา ทรงแสดงอาการว่าพระองค์
ทรงหิว. ยักษ์เหล่านั้น ได้ไปนำอาหาร
อันมีรสเลิศต่าง ๆ ที่เขาดกแต่งไว้ เพื่อ
พระเจ้าโจรราช มาถวาย, พระราชา
ทรงสนานและทรงหลับใหล (เครื่องหอม)
ทรงดกแต่งและประดับดีแล้ว จึงเสวย
โภชนาหารอันมีรสเลิศต่าง ๆ.

ยักษ์ทั้งหลายได้นำน้ำดื่มที่อบ (ด้วย
ของหอม) ซึ่งเขาดังไว้เพื่อพระเจ้าโจรราช
พร้อมด้วยพระเต้าน้ำทอง ชันน้ำทอง
มาถวาย.

ต่อมาในเวลาที่พระราชชาทรงดื่มน้ำ(เสร็จ)
แล้ว ทรงบ้วนพระโอษฐ์ ทรงชำระ
พระหัตถ์แล้วประทับยืนอยู่ ยักษ์ทั้งสอง
จึงได้นำพระศรี (หมากพลู) อันอบดีแล้ว
ด้วยสุคันธชาติ ๕ ชนิด ที่เขาดกแต่งไว้
เพื่อพระเจ้าโจรราชมาถวาย.

ในเวลาทีพระราชชาเสวยพระศรีนั้น เสร็จ
แล้วประทับยืนอยู่ ยักษ์ทั้งหลายทูล
ถามว่า "พวกข้าพระองค์ จะทำอะไรอื่น
อีก". พระราชาตรัสว่า "พวกท่าน
จงไปนำซึ่งพระขรรค์อันเป็นมงคลที่วางอยู่
เบื้องบนพระเคี้ยว (หัวนอน) ของพระเจ้า

ราชา ตั้ ขคัคคิ คเหตฺวา ตั้ มตฺมณฺสุสฺสึ
 อฺชุกฺกั จปาเปตฺวา มตฺถกมชฺชเณ อสิเนา
 ปหริตฺวา เทว โภจฺจสาเส กตฺวา
 ทฺวิณฺณํ ยกฺขานํ สมวิภตฺตเมว วิภชิตฺวา
 อทาสี, ทตฺวา จ ปน ขคัคคิ โหวิตฺวา
 สนฺนยฺหิตฺวา อญฺจาสี.

อถ เต ยกฺขา มนฺสุสมสฺสึ ขาทิตฺวา
 สุหิตา นุตฺวา ตฺวญฺจจิตฺตา อณฺณํ เต
 มหาราช กิ กโรมา"ติ ปุจฺฉิสฺสุ.

"เตนหิ ตฺวเมห อตฺตโน อานฺุภาเวน
 มํ โจรฺรณฺโณ สิริคพฺเภ โอบาเรถ,
 อิเม จ อมจฺเจ อตฺตโน เคเหสุ
 ปติญฺจสาเปธา"ติ.

เต "สาธุ เทวา"ติ สมฺปญฺจิจิตฺวา
 ตถา อกฺกิสฺสุ.

โจรราชมา". ยักษเหล่านั้น ได้ไปนำ
 พระขรรค์เมื่อนั้นมาแล้ว.

พระราชาทรงรับพระขรรค์ ทรงให้วางศพ
 มนุษย์นั้นให้ตรง แล้วฟันด้วยพระขรรค์
 ที่ตรงกลางกระหม่อม ทำให้เป็นสองส่วน
 ได้ทรงแบ่งส่วนละเท่า ๆ กันทีเดียว ให้แก่
 ยักษทั้งสอง, ก็แล ครั้น (แบ่ง) ให้แล้ว
 จึงทรงชำระล้างพระขรรค์ แล้วทรง
 ผูกสอดไว้ได้ประทับยืนอยู่แล้ว.

ลำดับนั้น ยักษเหล่านั้น ครั้นได้
 กินเนื้อมนุษย์อิ่มหนำแล้วก็มีใจยินดี จึง
 ทูลว่า "ข้าแต่มหาราช พวกข้าพระองค์
 จะทำอะไรอื่นอีกเพื่อพระองค์".

พระราชাত্রัสว่า "ถ้าอย่างนั้น พวกท่าน
 จงยังเราให้ลอยไปลง ในห้องอันเป็นสิริ
 ของพระเจ้าโจรราช ด้วยอานุภาพ
 ของตน และจงยังอำมาตย์เหล่านี้
 ให้กลับไปอยู่ในเรือนทั้งหลายของตน".

ยักษเหล่านั้น รับสนองพระดำรัสว่า
 "ดีละ สมมติเทพ" ดังนี้ แล้วได้กระทำ
 เหมือนอย่างนั้น.

^๑ จงช่วยให้เราข้ามเข้าไปถึง.

ตสมึ สมเย โจรราชา อลงกต-
สิริคพฺภา สิริสยนปิฎฺเจ นิปนฺโน
นิทฺทายติ. ราชา ตสฺส ปมตฺตสฺส
นิทฺทายนุตฺตสฺส ขคฺคตเลน อุทฺริ ปหฺริ.

โส ภีโต ปพฺพชฺฌิตฺวา ทีปาลิเกน
สีลวมหาราชานํ สญฺชานิตฺวา สยนโต
อุฏฺฐาย สตี อุฏฺฐเปตฺวา จิตฺโต
ราชานํ อาห "มหาราช เอรูปาย
รตฺติยา คหิตารกฺเข ปิหิตทฺวาเร
ภวเน อารกฺขมนุสฺเสหิ นิโรกาเส จาเน
ขคฺคํ สนฺนยฺหิตฺวา อลงกตปฺปฏิยตฺโต
กถฺนนาม ตฺवं อิมํ สยนปิฎฺจํ
อาคโตสฺสี"ติ.

ราชา อตฺตโน อาคมนการณํ สพฺพิ
วิตถารโต กเถสิ. ตํ สุตฺวา โจรราชา
สํวิคฺคมานโส "มหาราช อหํ
มนุสฺสญฺโตปิ สมานो ตุมหากํ คฺคณ
น ชานามิ, ปเรสํ โสหิตมํสชาทเกหิ
ปน กกฺขเพหิ ผรุเสหิ ยกฺขเพหิ ตว
คฺคณา ฌาตา, น อิทานานํ นรินฺท

ในสมัยนั้น พระเจ้าโจรราช บรรทม
หลับอยู่เบื้องบนพระยี่ภู่ อันเป็นสิริ ใน
ห้องอันมีสิริที่เขาประดับแล้ว. พระราชา
ทรงประหารพระอุทรของพระเจ้าโจรราช
พระองค์นั้น ผู้ประมาทกำลังบรรทม
หลับสนิท ด้วยแผ่นสั้นพระขรรค์
(หลังพระขรรค์).

พระเจ้าโจรราชนั้น ทรงผวาตื่นพระ
บรรทม ทรงจำพระเจ้าสีลวมหาราชได้
ด้วยแสงสว่างแห่งดวงประทีป เสด็จ
ลุกขึ้นจากพระยี่ภู่ ทรงดำรงพระสติไว้ได้
แล้ว ประทับยืนตรัสกะพระราชาวา
"ข้าแต่มหาราช ในเมื่อพระราชมณเฑียร
มีราชบุรุษเฝ้าอารักขา ในยามราตรี
เห็นปานนี้ ทั้งบานประตูก็ได้ปิดไว้แล้ว
ทั้งสถานที่ก็ไม่มีช่องว่างจากมนุษย์ผู้เฝ้า
อารักขา พระองค์ประดับตกแต่งแล้ว
เหน็บพระขรรค์ ทรงเสด็จเข้ามายังหลัง
พระยี่ภู่นี้ได้อย่างไร".

พระราชาทรงชี้แจงเหตุที่พระองค์เสด็จมา
ทุกอย่างโดยพิสดาร. พระเจ้าโจรราช
ทรงสดับดังนั้นแล้วทรงสลดพระทัย
ตรัสว่า "ข้าแต่มหาราช หม่อมฉัน
แม้จะเป็นมนุษย์ ก็ไม่รู้คุณของพระองค์,
ส่วนยักษ์ทั้งหลาย ผู้กินเลือดและเนื้อ
ของชนเหล่าอื่นเป็นอาหาร เป็นผู้กักขฬะ

เอวรูเป สีลสมุปนุเน ตยิ ทุพฺภิสฺสามี"ติ
 ขคฺคิ อาทาย สปถิ กตฺวา ราชานํ
 ขมาเปตฺวา มหาสยเน นิปชฺชาเปตฺวา
 อุตตนา ชุทฺทกมณฺเจเก นิปชฺชิตฺวา
 ปภาตาย รัตติยา อุกฺกุชิตะ สุริเย
 เภริณฺจาราเปตฺวา สพฺพเสนิโย . ๑
 อมจฺจุพฺราหฺมณคหปติเก . ๑
 สนนฺิปาตาเปตฺวา เตลลํ ปฺรโต
 อากาเส ปุณฺณจฺนทํ อุกฺขิปนฺโต วยิ
 สีลวรวณฺโณ คฺคฺเณ กเถตฺวา
 ปริสมชฺฌเมเยว ปุณ ราชานํ ขมาเปตฺวา
 รชฺชํ ปฏฺิจฺฉาเปตฺวา "มหาราช อิตฺโต
 ปฏฺิจฺฉาย ตมฺหากํ อูปนฺโน โจรฺปทฺทโว
 มยฺหิ ภาโร, มยา คฺคฺหิตารกฺษา
 ตมฺเมห รชฺชํ กาทเรธา"ติ วัตฺวา
 เปสฺสณฺณการกฺสฺส อานํ กาทเรตฺวา
 อุตฺตโน พลวาทนํ อาทาย สกรฺภูจฺเมว
 คฺคฺโต.

หยาบช้า ยังรู้คุณของพระองค์, ข้าแต่
 พระองค์ผู้เป็นจอมแห่งนระ ตั้งแต่บัดนี้
 หม่อมฉันจักไม่ประทุษร้ายพระองค์ ผู้ถึง
 พร้อมด้วยศีลเห็นปานนี้" แล้วทรงถือ
 พระขรรค์ กระทำการสาบาน ขอให้
 พระราชาทรงดโทษ แล้วอัญเชิญให้
 บรรทมบนพระยี่ภู่ใหญ่ ส่วนพระองค์เอง
 บรรทมเตียงเล็ก เมื่อราตรีสว่าง
 ดวงตะวันขึ้นแล้ว จึงรับสั่งให้เที่ยว
 ติ๊กลอง ประกาศให้หมู่ทหารทุกเหล่า
 และพวกอำมาตย์ พราหมณ์ และ
 คฤหบดีประชุมกันแล้วกล่าวสรรเสริญคุณ
 ของพระเจ้าสีลวราช ต่อหน้าชน
 เหล่านั้น ดุจทรงยกพระจันทร์อันเต็มดวง
 ขึ้นไว้ในอากาศ ฉะนั้น ทรงขอขมาโทษ
 พระราชาอีกครั้งหนึ่ง ในท่ามกลาง
 บริษัทนั่นเอง ยังพระราชาให้รับ
 ราชสมบัตินั้น แล้วตรัสว่า "ข้าแต่
 มหาราช จำเดิมแต่ขึ้นไป อันตรายจาก
 พวกโจรที่เกิดขึ้นแก่พระองค์ เป็นหน้าที่
 ของหม่อมฉัน, หม่อมฉันจักเฝ้าอารักขา,
 ขอพระองค์ซึ่งหม่อมฉันเฝ้าอารักขาแล้ว
 จงทรงครองราชสมบัติเถิด" ดังนี้แล้ว
 รับสั่งให้ลงอาญาแก่อำมาตย์ผู้กระทำการ
 ส่อเสียด ทรงพากองกำลังของพระองค์
 เสด็จไปสู่แคว้นแคว้นของพระองค์ตามเดิม.

สีลวมหาราชชาติ ไช อลงกตปฏิยตโต
 เสตจจตุตสสุต เภฏฐา สรรพปาทเก
 กาณจนปลลุงเก นิสินุโน อตฺตโน
 สมฺปตฺตี โอลิเกตฺตวา "อญฺญจ เอวฺรฐปา
 สมฺปตฺติ อมจฺจสทฺสสฺส ๑
 ชีวิตปฏิลาโก มยิ วิริยํ อภิโรนฺเต
 กิณฺจ น อภิวิสฺส, วิริยพฺเลน ปนาหํ
 นญฺจญฺจ อิมํ ยสญฺจ ปฏิลภี,
 อมจฺจสทฺสสฺส ๑ ชีวิตทานํ อทาสี,
 อาสจฺจเชทํ วัต อกตฺตวา วิริยเมว
 กตฺตพฺพํ, กตฺตวิริยสฺส หิ ผลํ นาม
 เอวํ สมิชฺชตฺตี"ติ จินฺตเตตฺตวา อุทานวเสน
 อิมํ คาถมาห

๕๑. "อาสีเสเถว ปุริโส
 น นิพฺพินฺนุหฺมยฺย ปณฺฑิตโต
 ปลฺลสฺสามิ โวหํ อตฺตทานํ
 ยถา อิจฺฉี ตถา อหุ"ติ.
 ตตฺถ อาสีเสเถวาทิ "เอวหา
 วิริยํ อารภฺนฺโต อิมฺมหา ทฺภุชฺชา
 มุจฺจิสฺสามิ"ติ อตฺตโน วิริยพฺเลน อาสิ
 กโรเถว.

ฝ่ายพระเจ้าสีลวมหาราชแล ทรง
 ประดับแล้วและตกแต่งแล้ว ประทับนั่ง
 บนบัลลังก์ทอง อันมีเท้าดุจเท้าเนื้อทราย
 ภายใต้พระเศวตฉัตร ทรงตรวจดู
 ราชสมบัติของพระองค์แล้ว ทรงดำริว่า
 "ก็สมบัตินี้เห็นปานนี้ และการกลับได้
 ชีวิตของอำมาตย์พันคน เมื่อเราไม่ทำ
 ความเพียร จักไม่ได้มีแม้หนึ่ง,
 แต่ด้วยกำลังความเพียร เราจึงกลับ
 ได้ยศนี้ที่พินาศไปแล้วคืนมา, และแล้ว
 ได้ให้ชีวิตเป็นทานแก่อำมาตย์หนึ่งพันคน,
 บุคคลไม่ควรทำความสิ้นหวังเลย ควรทำ
 แต่ความเพียรเท่านั้น, เพราะชื่อว่า
 ผลย่อมสำเร็จอย่างนี้ แก่บุคคลผู้ทำ
 ความเพียร" ดังนี้ แล้วตรัสคาถานี้
 ด้วยอำนาจแห่งอุทานว่า

๕๑. ผู้เป็นชาย ควรหวังรำไป บัณฑิต
 ไม่ควรเบื่อหน่าย (วันนี้) เราเห็น
 ตัวของเราว่า ปรารถนาอย่างไรได้
 ตัวของเราก็ได้เป็นอย่างนั้น". ดังนี้
 บรรดาบาทเหล่านั้น บทว่า
 อาสีเสเถว ความว่า เป็นชายควร
 ทำความหวังรำไป ด้วยกำลังแห่ง
 ความเพียรของตนว่า "เมื่อเราปรารถ

ความเพียรด้วยอาการอย่างนี้ จักพ้นจาก
ทุกข์นี้ได้”.

น นิพพิทุเทยฺย ปณฺฑิตโตติ ปณฺฑิตโต
อุบายกุสโล ยุตตภูจฺจาเน วิริยํ
กโรนฺโต “อหํ อิมสฺส วิริยสฺส ผลํ
น ลภิสฺสามิ”ติ น อุกฺกณฺเจยฺย
อาสจฺเจทกมฺมํ น กเรยฺยาติ อตฺถเ.

บาทพระศาถาว่า น นิพพิทุเทยฺย
ปณฺฑิตโต อธิบายว่า บัณฑิตคือผู้ฉลาด
ในอุบาย เมื่อจะทำความเพียรในฐานะ
ที่ควร ไม่พึงเอือมระอา คือว่า ไม่พึง
ทำความสิ้นหวังว่า “เราจักไม่ได้ผล
ของความเพียรนี้”.

“ปฺสฺสามิ โวหํ อตฺตานํ”ติ เอตฺถ
โวติ นิปาตมตฺตํ, อหํ อชฺช อตฺตานํ
ปฺสฺสามิ.

บทว่า โว ในบาทพระศาถาว่า ปฺสฺสามิ
โวหํ อตฺตานํ นี้ เป็นเพียงนิบาต,
ความว่า วันนี้เราเห็นซึ่งตน.

ยถา อิจฺฉิ ตถา อหฺนฺติ อหํ หิ
อาวาญฺเญ นิชาโต ตมฺหา ทุกฺขา
มัจฺฉิตฺวา ปฺน อตฺตโน รชฺชสฺมปฺตฺตี
อิจฺฉิ, โสหํ อิมํ สฺมปฺตฺตี ปตฺตํ
อตฺตานํ ปฺสฺสามิ, ยถฺวาทํ ปุพฺพ
อิจฺฉิ, ตถฺว เม อตฺตาชาโตติ .

บาทพระศาถาว่า ยถา อิจฺฉิ ตถา อหฺ
นฺติอธิบายว่า เพราะว่าเราขุดหลุม จึงได้พ้น
จากทุกข์นั้นแล้ว ได้ปรารถนาราชสมบัติ
ของตนอีก, เรายินยอมเห็นตน ผู้ถึง
ซึ่งสมบัตินี้, ในกาลก่อน เราปรารถนา
อย่างใดไว้, ตัวของเราได้เกิดเป็นแล้ว
เหมือนอย่างนั้นนั่นเอง.

เอวํ โพรสิสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺสฺส
สี่ลสฺมปฺนฺนํ วิริยผลํ นาม
สฺมิชฺชเมตี”ติ อิมาย คาถาย อูทานํ
อูทานेतฺวา ยาวชฺชีวํ ปุณฺณานิ กริตฺวา
ยถากมฺมํ คโต.

พระโพธิสัตว์ตรัสว่า “โอหนอ
ท่านผู้เจริญ ขึ้นชื่อว่าผลแห่งความเพียร
ของผู้ถึงพร้อมด้วยศีล ย่อมสำเร็จได้”
ทรงเปล่งอุทานด้วยคาถานี้แล้ว ทรง
บำเพ็ญบุญตราบเท่าชีวิต จึงได้เสด็จไป
ตามยถากกรรม ด้วยประการฉะนี้.

สตถาปี อิมิ ธมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 สจฺจจاني ปกาเสสิ, สจฺจปริโยसानเ
 โอสฺสฏฺฐจวิโร ภิภฺขุ อรหตฺเต
 ปติฏฺฐาสิ. สตถา อนุสนฺธิ สมฺภุตฺวา
 ชาตกํ สโมธานะสิ "ตทา
 ปทฺฐจามจฺใจ เทวทตฺโต อโหสิ,
 อมจฺจสฺสสฺสํ พุทฺธปริสา, สีลวมหาราช
 ปน อหเมวา"ติ.

มหาสีลวชาตกวรรณนา ปจมา.

แม้พระศาสดา ครั้นทรงนำพระ
 ธรรมเทศนานี้มาแสดงแล้ว ทรงประกาศ
 สัจธรรมทั้งหลาย, ในเวลาจบการประกาศ
 สัจธรรม ภิกษุผู้ละความเพียร ก็ดำรงอยู่
 ในอหัตผล. พระศาสดาทรงสืบอนุสนธิ
 ประชุมชาดกต่อไปว่า "อามาศย์
 ผู้ประทุษร้ายในกาลนั้น ได้เป็นเทวทัต,
 อามาศย์หนึ่งพันคนในกาลนั้น ได้เป็น
 พุทธบริษัท, ส่วนพระเจ้าสีลวมหาราช
 ในกาลนั้น คือเรานั่นเอง" ดังนี้แล

พรรณนามหาสีลวชาดก ที่ ๑ จบ.

๒. จุฬชนกขาคก (๕๒)

๕๒. "ว้ายเมเถว นุริโส
น นิพพินุเทยฺย ปณฺชิโต
ปสุสํมิ โวหิ อตุตํนํ
อุทกา ถลุมพุกตฺนุ"ติ.
จุฬชนกขาคกํ ทุติยํ.

๒. จุฬชนกขาคก (๕๒)

๕๒. "ผู้เป็นชาย ควรพยายามรำไป
บัณฑิตไม่ควรเบื่อหน่าย (วันนี้)
เราเห็นตน ซึ่งขึ้นมาจากน้ำ
สู้บกได้".
จุฬชนกขาคก ที่ ๒.

๒. จูฬชนกชาตกถา

(๕๒)

วายเมถว ปุริโสติ อิหิ สตุถา
เซตวเน วิหรนุโต โอสสุฏฐวีรียเมว
อารพุก กเถสิ.

ตตุถ ยัม วตุตพพิ ตัม สพุพิ
มหาชนกชาตเก^๑ อาวิภวิสุสตี.

ชนกราชา ปน เสตจจตุตสุส
เหฎฐา นิสินุโน อิมิ คาถมาห.

๕๒. "วายเมถว ปุริโส
น นิพุพินุเทยเย ปณฺฑิตโต
ปสุสामी โวหิ อตุตานิ
อุทกา ถลมุพุกตनु"ตี.

ตตุถ วายเมถวาติ วายามิ
กโรเถว.

อุทกา ถลมุพุกตनुติ อุทกโต
ถลมุตติถนุณิ ถเล ปติฏฐิติ อตุตานิ
ปสุสामीตี.

๒. พรรณนาจูฬชนกชาตก

(๕๒)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระวิหารเชตวัน ทรงปรารภภิกษุผู้ละ
ความเพียร ตรัสพระธรรมเทศานี้ มี
คำเริ่มต้นว่า วายเมถว ปุริโส ดังนี้
เป็นอาทิ.

คำที่ควรกล่าวในจูฬชนกชาตกนั้น
ทั้งหมดจักมีแจ้งในมหาชนกชาตก.

ก็พระเจ้าชนกราช ประทับนั่ง
ภายใต้เศวตฉัตร ตรัสคาถานี้ว่า

๕๒. "ผู้เป็นชาย ควรพยายามรำไป
บัณฑิตไม่ควรเปื้อนนาย (วันนี้)
เราเห็นตน ซึ่งขึ้นมาจากน้ำ
สู้บกได้" ดังนี้.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า
วายเมถว ความว่า เป็นชายควร
กระทำความพยายามรำไป.

บาทพระคาถาว่า อุทกา ถลมุพุกต
ความว่า เราเห็นตนซึ่งขึ้นมาจากน้ำสู้บก
คือตั้งอยู่บนบกได้.

^๑ พ. ขา. ๒๘/๑๖๕.

อิธปิ^๑ โสสุฏฐจวีริโย ภิกขุ แม้นในที่นี้ ภิกษุผู้ละความเพียร
 อรหตฺตํ ปตฺโต, ชนกราชา บรรลุพระอรหัตแล้ว, พระเจ้าชนกราช
 สมมาสมพุทฺโธ อโหสีติ. ได้กลับมา เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
 ดังนี้แล.

จุฬชนกชาตกวรรณนา ทูติยา. พรรณนาจุฬชนกชาดก ที่ ๒ จบ.

^๑ ก. อิทานิ.

๓. ปุณฺณปาติชาตก (๕๓)

๕๓. “ตเถว ปุณฺณปาติโย^๑
 ขณฺณา'ยํ วตฺตเต กถา
 อาการเกน^๒ ชานามิ
 เนวายํ^๓ ภาทฺทกา^๔ สุรา”ติ.

 ปุณฺณปาติชาตกํ ตติยํ.

๓. ปุณฺณปาติชาตก (๕๓)

๕๓. “ด้วยสุราทั้งหลาย ยังเต็มอยู่
 อย่างเดิม (แต่) ถ้อยคำนี้เป็นไป
 อย่างอื่น (ไม่สมกัน) เราเห็นว่า สุรา
 นี้ไม่ดีแน่ ก็ด้วยเหตุนี้”.

 ปุณฺณปาติชาตก ที่ ๓.

^๑ ฉ. ปุณฺณา ปาติโย.

^๒ ฉ. อาการณน.

^๓ ฉ. น จายํ.

^๔ ฉ. ภาทฺทิกา.

๓. ปุณณปาติชาตกถณณา

(๕๓)

ตเถว ปุณณปาติโยติ^๑ อิทํ สตุถา เขตวเน วิหระนุโต วิสวารุณี อารพภ กเถสิ.

เอกํ สมยํ สวตถุติยํ สุวราชูตฺตา สนนฺิปตฺติววา มนฺตุยีสฺสุ "สุวามุลฺลํ โน ชีณฺณํ, กหํ นุ โข ลภิสฺสุสามา"ติ.

อเถโก กภฺขพฺพรุตฺโต อาห "มา จินฺตุยิตถ, อตเถโก อุปาโย"ติ :

"กตโร อุปาโย นามา"ติ.

"อนาถปิณฺฑทิกโก อญฺคฺลิมฺพุทิกกา ปิลนฺธิตฺวา มภูสสาฎกนิวตฺโต ราชูปฏฺฐานํ คจฺจติ, มยํ สุวปาฏิยํ วิสณฺณปิกรณเมสซฺซํ ปกฺขิปิตฺวา อาปานํ สซฺเชตฺวา นิสฺสิตฺวา อนาถปิณฺฑทิกสฺส อาคมนกาเล 'อิโต เอहि มหาเสฏฺฐี'ติ ปกฺโกสิตฺวา ตํ สุริ ปาเยตฺวา วิสณฺณปิกฺฤตสฺส อญฺคฺลิมฺพุทิกกา จ สาฎฺฐเก จ คเหตุวา สุวามุลฺลํ

๓. พรรณนาปุณณปาติชาดก

(๕๓)

พระศาสดา ประทับอยู่ ณ พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภสุราที่เจือยาพิษ ตรัสชาดกนี้ มีคำเริ่มต้นว่า ตเถว ปุณณปาติโย ดังนี้.

สมัยหนึ่ง นักเลงสุรา ในกรุงสาวัตถี ประชุมปรึกษากันว่า "เงินซื้อสุราของพวกเราหมดเสียแล้ว, พวกเราจักได้มา ณ ที่ไหนเล่า".

ครั้งนั้น นักเลงกักขฬะคนหนึ่ง กล่าวว่า "อย่ากังวลไปเลย, อุบายยังมีอยู่อย่างหนึ่ง".

พวกนักเลงถามว่า "อุบายแบบไหน".

นักเลงกักขฬะ ตอบว่า "ท่านอนาถปิณฺฑทิกเศรษฐี ประดับแหวนตรา นุ่งผ้าเนื้อเกลี้ยงไปเฝ้าพระราชอา, พวกเราจักใส่ยาที่จะทำให้สลบลงไป ในถ้วยสุราเตรียมสถานที่ดื่มสุรา นั่งคอย ครั้นเวลาท่านอนาถปิณฺฑทิกเศรษฐีมาถึง ก็เชื้อเชิญว่า 'ท่านมหาเศรษฐี เชิญทางนี้' ให้เศรษฐีดื่มสุรานั้น เมื่อท่านสลบลง

^๑จ. ปุณณา ปาติโย.

กริสุสามา”ติ.

ก็ถือเอาแหวนตรา และผ้าทำเป็นเงิน
ค่าเหล่า”.

เต “สาธู”ติ สมปฏิจิตตวา ตถา
กตฺวา เสฏฺฐิสฺส อากมนกาลे ปฏิมคฺคํ
คนฺตฺวา. “สามี อิติ ตาว อาคจฺฉถ,
อัยํ อมฺหากํ สนฺติเก อติมนปา
สุธา, โถกํ ปิวิตฺวา คจฺฉถา”ติ วทีสุ.

นักเลงสุธาเหล่านั้น ก็รับคำว่า “ดีแล้ว”
จึงพากันทำเช่นนั้น ครั้นเวลาท่านเศรษฐี
มาก็เดินสวนทางไป แล้วกล่าวว่า “นาย
เชิญมาทางนี้ก่อนเถิด, สุธาในวงของ
ข้าพเจ้านี้เป็นที่น่าพอใจยิ่งนัก, เชิญท่าน
ดื่มสักหน่อยแล้วค่อยไปเถิด ขอรับ”.

โสตาปนฺโน อริยสาวโก ก็ สุริ
ปิวิสุสฺสตี, อนตฺติโก สมานปี ปน
“อิเม รุตฺเต ปรีคฺคณฺหิสฺสามี”ติ เตสํ
อาปานญฺมึ คนฺตฺวา เตสํ กิริย
โธโลเกตฺวา “อัยํ สุธา อิเมหิ อิมินา
นาม การเณน โยชิตา”ติ วนฺตฺวา
“อิตฺทานิ ปฏฺจาย อิเม อิต
ปลาเปสุสามี”ติ จินฺเตตฺวา อาห

พระอริยบุคคลผู้โสดาบัน จักดื่มสุธา
อย่างไร, ท่านแม้เป็นผู้ไม่มีความต้องการ
แต่คิดว่า “เราจักสืบจับนักเลงเหล่านี้”
แล้วจึงเดินไปที่ภาคพื้นโรงดื่มของนักเลง
เหล่านั้น แลดูกิริยาของพวกเขา ก็รู้ได้ว่า
“สุธาที่พวกนักเลงเหล่านี้ปรุงไว้แล้ว ด้วย
เหตุชื่อนี้” แล้วดำริว่า “บัดนี้ ตั้งแต่นี้
เป็นต้นไป เราจักไล่พวกนักเลงเหล่านี้
ให้หนีไปจากที่นี่” ดังนี้แล้ว จึงกล่าวว่า

“หเร ทฺวฺจฺจุตฺตา ตฺเมห ‘สุธาปาติย
เภสชฺชํ ปกฺขิปิตฺวา อาคตาคเต
ปาเยตฺวา วิสฺสณฺเณ กตฺวา วิลฺลุมฺปิสุสามา”ติ
อาปานมณฺฑลํ สชฺชเตตฺวา นิสินฺนา
เกวลํ อิมํ สุริ วนฺเณถ, เอโกปี ตํ
อุกฺขิปิตฺวา ปิวิตฺตํ น อฺสุสฺสตี. สเจ
อัยํ อโยชิตา อสุส, อิมํ ตฺเมห
ปิเวยฺยาถา”ติ. เต รุตฺเต ตชฺชเตตฺวา

“เฮ้ย พวกนักเลงชั่ว พวกเจ้าคบคิดกัน
ว่า ‘จักใส่ยาในถ้วยเหล้า ให้คนที่พากัน
มาแล้ว ๆ ดื่ม ทำให้หมดสติ แล้วก็ปล้น
เอา’ ดังนี้แล้ว จัดเตรียมโรงดื่ม นั้น
พรวรรณาสุธานีอย่างเดียว, แต่ไม่อาจ
เพื่อจะยก (ถ้วย) สุธานั้น ขึ้นดื่มแม้แต่
คนเดียว. หากสุธานี้ไม่เจือปน (ยาพิษ)
ไซ้, พวกเจ้านั้นแหละจะต้องดื่มสุธานี้”

ตโต ปลาเปตวา อตุตโน เคนิ
คนตุวา "ธุตเตหิ กตการณิ ตถาคตสฺส
อาโรเจสฺสสามิ"ติ จินฺนเตนฺโต
เชตวนิ คนตุวา สตุณฺ อโรเจสิ .

สตุถา "น อิทาเนว ตาว คหปติ
เต ธุตฺตา ตํ วญฺเจตฺตกา มา ชาตา,
ปฺพุเพ ปน ปณฺทิตฺปิ วญฺเจตฺตกา
มา อหฺเสนฺ"ติ วตุวา เตน ยาจิตฺ อตีตํ
อาหริ .

อตีเต พาราณสียํ พุรุมหตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพรสิสตุโต พาราณสี-
เสณฺจิสฺ อโหสิ .

ตทาเปเต ธุตฺตา เอวเมว สมฺมณฺเตตุวา
สุริ โยเชตฺวา พาราณสีเสณฺจิสฺ
อาคมนกาเล ปฏิมคฺคํ คนตุวา เอวเมว
กถยิสฺ .

เสณฺจิสฺ อนตฺถิโกปิ หุตฺวา เต
ปริคฺคณฺหิตฺตกาโม คนตุวา เตสํ กิริยํ
โอยโลเกตุวา "อิทํ นาม เอเต
กาตุกามา, ปลาเปสฺสามิ เน อิตฺ"ติ

ดังนี้แล้ว คุณคานักเลงเหล่านั้นให้หนี
ไปจากที่นั่นแล้วไปสู่วีรอนของตน คิดว่า
"เราจักกราบทูลเหตุที่นักเลงทั้งหลาย
กระทำแด่พระตถาคตเจ้า" ดังนี้ จึงไปสู่วีรอน
พระเชตวันมหาวิหารกราบทูลพระศาสดา
แล้ว.

พระศาสดาตรัสว่า "ดูกรคณฺหบดี พวก
นักเลงเหล่านั้น ประสงค์จะหลอกลวง
ท่าน หาใช่เฉพาะในบัดนี้เท่านั้น, ถึงใน
ครั้งก่อน พวกนักเลงก็ได้มีความประสงค์
จะลวงแม้บัณฑิตทั้งหลายมาแล้ว" เมื่อ
ท่านเศรษฐีกราบทูลอาราธนา ทรงนำ
อดีตนิทานมาตรัสเล่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ กรุงพาราณสี พระ
โพธิสัตว์เป็นเศรษฐีในเมืองพาราณสี.

แม้ครั้งนั้น พวกนักเลงเหล่านั้น ก็คบคิด
กันอย่างนี้เหมือนกัน ประจึสุราไว้ ครั้น
ได้เวลา เศรษฐีชาวเมืองพาราณสีมาถึง
ก็เดินสวนทางไป ได้กล่าวอย่างนี้
นั้นแหละ

เศรษฐีแม้จะไม่มีความต้องการ แต่ใคร
ที่จะสืบจับนักเลงเหล่านั้น จึงไปดูกิริยา
ของนักเลงเหล่านั้น ดำริว่า "นักเลง
เหล่านี้ประสงค์จะกระทำการนี้, จำเรา

๕
๖
๗
๘
๙
๑๐
๑๑
๑๒
๑๓
๑๔
๑๕
๑๖
๑๗
๑๘
๑๙
๒๐
๒๑
๒๒
๒๓
๒๔
๒๕
๒๖
๒๗
๒๘
๒๙
๓๐

จินฺเตตฺตฺวา เอวมาห

“โหนฺโต ชุตฺตฺตา สุริํ ปิวิตฺตฺวา ราชกฺลํ
คนฺตุํ นาม น ชุตฺตํ, ราชานํ ทิสฺวา
ปฺน อากจฺจนฺโต ชานิสฺสุสามิ, ตฺมุเห
อิเรว นิสฺสีทถา”ติ ราชุปฺปญฺจานํ คนฺตฺวา
ปจฺจาคณฺจิ.

ชุตฺตฺตา “อิโต เอถ สามิ”ติ.

โส ตตฺถ คนฺตฺวา เกสชฺเชน
สํโยชิตา สุรฺวาปาติโย โอลิเกตฺตฺวา
เอวมาห “โหนฺโต ชุตฺตฺตา ตฺมุหากํ
กิริยา มยฺหํ น รุจฺจติ, ตฺมุหากํ
สุรฺวาปาติโย ยถาปุริตฺวา จิตา, ตฺมุเห
เกวลํ สุริํ วรรณณฺถ, น ปน ปิวถ,
สจฺยํ มนาปา อสฺส, ตฺมุเหปิ
ปิเวยฺยถ, อิมาย ปน วิสสํโยชิตาย
ภวิตฺพุพฺพุ”ติ เตสํ มโนรถํ ภินฺทฺนโต
อิมี คาทมาห

๕๓. “ตเถว ปุณฺณปาติโย
อณฺฎา”ยํ วตฺตเต กถา
อาการเกน ชานามิ
เนวายิ ภทฺทกา สุรฺวา”ติ.

จะตองไล่พวกเขาให้หนีไปเสียจากที่นี่”
ดังนี้แล้ว จึงกล่าวอย่างนี้ว่า

“ดูกรนักร้องผู้เจริญทั้งหลาย ธรรมดาว่า
การดื่มสุราแล้วเข้าไปสู่ราชสกุลหาควรไม่,
เราไปเฝ้าพระราชาก่อน เมื่อกลับมา
ค่อยรู้จักัน, พวกท่านนั่งคอยที่นี่แหละ”
แล้วไปเฝ้าพระราชาแล้ว กลับมา.

พวกนักร้องพากันกล่าวว่า “เชิญมา
ทางนี้เถิดนาย”

ท่านเศรษฐี ไปที่นั่นแล้ว มองดูด้วยสุรา
ทั้งหลายที่เจือปนด้วยยา จึงกล่าวอย่างนี้
ว่า “ดูกรนักร้องผู้เจริญทั้งหลาย เราไม่
ชอบใจกิริยาของพวกเจ้าเลย, ถ้วยเหล้า
ทั้งหลายของพวกท่าน ยังตั้งเต็ม
เหมือนเดิม, พวกท่านสรรเสริญแต่สุรา
อย่างเดียว แต่ไม่ดื่มเลย, ถ้าเหล้านี้เป็น
ที่น่าพอใจแล้วไซ้, แม้พวกท่านจะ
ต้องดื่ม, แต่สุรานี้คงจะเป็นสุราเจือปน
ยาพิษกระมัง” เมื่อจะทำลายความ
ปรารถนาของพวกเขา จึงกล่าวคาถานี้ว่า

๕๓. “ถ้วยสุราทั้งหลาย ยังเต็มอยู่
อย่างเดิม (แต่) ถ้อยคำนี้เป็นไป
อย่างอื่น (ไม่สมกัน) เราเห็นว่า สุรา
นี้ไม่ดีแน่ ก็ด้วยเหตุนี้”.

ตตถ ตถวาติ ยถา มยา
คมนาเล ทิฏฐา, อิทานิปี อิมา
สุราปาติโย ตถเว ปุณฺณา.

บรรดาบทเหล่านั้น บทว่า ตถเว
ความว่า ในเวลาเราไป ถ้วยเหล้าที่เรา
เห็นเป็นเช่นใด แม้เดี๋ยวนี้ ถ้วยสุราก็ยัง
เต็มอยู่เช่นนั้น.

อญฺญา'ยํ วตฺตเต กถาติ ยา
อํยํ ตุมฺหากํ สุรารณฺณนกถา วตฺตติ,
สา อญฺญาว อญฺญา ตจฺจฉา.^๑ ยทิ หิ
เอสา สุรา มนาปา อสฺส, ตุมฺเหปิ
ปิเวยฺยาถ, อุตฺตมปาติโย อวสิสฺเสยฺย.
ตุมฺหากํ ปน เอนาปิ สุรา น ปีตา.

บาทพระคาถาว่า อญฺญา'ยํ วตฺตเต
กถา ความว่า ถ้อยคำที่สรรเสริญคุณ
ของสุราของพวกท่าน ซึ่งเป็นไปอยู่นี้
เป็นอย่างอื่น คือ ไม่จริง ได้แก่ ไร้สาระ.
เพราะว่า ถ้าสุรานี้ เป็นที่น่าชอบใจแล้ว,
แม้พวกท่านก็ต้องดื่ม, ครึ่งถ้วยก็จะพึง
เหลืออยู่. แต่พวกท่านแม้สักคนเดียว
ก็ไม่ดื่มสุราเลย.

อาการเกน ชานามิตี ตสฺมา
อิมินา การณฺน ชานามิ.

บาทพระคาถาว่า อาการเกน ชานามิ
ความว่า เพราะฉะนั้น เราจึงรู้ได้โดย
เหตุนี้.

เนวายํ ภาทฺทกา สุราติ "เนว
อํยํ ภาทฺทกา สุรา, วิสสํโยชิตาย
เอตาย ภวิตพฺพนฺ"ติ. อุตฺตเต นิคฺคเหตฺวา
ยถา ปุณฺ เอรูรปํ น กโรนฺติ, ตถา
เต ตชฺเชตฺวา วิสฺสชฺเชสิ. โส ยาวชฺชี
ทานาทินิ ปุณฺญานิ กริตฺวา ยถากมฺมํ
คโต .

ด้วยบาทพระคาถาว่า เนวายํ ภาทฺทกา
สุรา ท่านเศรษฐีชมพวกนักเลงว่า
"สุรานี้ไม่ดีแน่, สุรานี้จะต้องเจ็บ
ด้วยยาพิษ" แล้วคุกคามพวกนักเลง
เหล่านั้น ไม่ให้กระทำการเช่นนั้นอีก
แล้วปล่อยไป. ท่านเศรษฐีกระทำบุญมี
การถวายทานเป็นต้น จนตลอดชีวิต
แล้วได้ไปตามยถากรรม.

^๑ ฉ. อตจฺฉา.

สตถา อิมิ ฌมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 ชาตกํ สโมธานฺสิ "ตทา ภูตฺตา
 เอตฺรหิ ภูตฺตา, พาราณสีเสฏฺฐี ปน
 อหเมว"ติ .

พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนา
 นี้มาแล้ว ประชุมชาดกว่า "นักเลงใน
 ครั้งนั้นได้มาเป็นนักเลงในบัดนี้, เศรษฐี
 ชาวเมืองพาราณสี คือเวตถาคตนี้แล".

ปุณฺณปาติชาตกวนฺณนา ตติยา.

พรวณฺณปุณฺณปาติชาตก ที่ ๓ จบ.

๔. ผลชาติก^๑ (๕๔)

๕๔. "นายั . รุกโข พุรารุโห
นปี คามโต อารกา
อาการเกณ^๒ ชานามิ
นายั สาทุผลโล ทุโม"ติ.
ผลชาติกั จตุตถั.

๕. ผลชาติก (๕๕)

๕๕. "ต้นไม้นี้ขึ้น (เก็บผล) ก็ไม่ยาก
ทั้งอยู่ไม่ไกลบ้าน เราเห็นว่าต้นไม้นี้
ไม่ใช่ต้นไม้ที่มีผลอร่อย ด้วย
เหตุนี้".
ผลชาติก ที่ ๕.

^๑ จ. ก็ ผลชาติกั.

^๒ จ. อาการเกณน.

๔. ผลชาติกถา (๕๔)

นาย รุกฺโข ทูรารุโหติ อิทิ
สตฺถา เขตฺตวเน วิหรนฺโต เอกํ ผลกฺุสลํ
อุปาสกํ อารพฺภ กเถสิ.

เอโก กิร สวตฺถีวาสี กุฏุมฺพิโก
พฺุทฺธปฺมุขํ ภิกฺุขุสฺสํ นิมนฺเตตฺตวา
อตฺตโน อารามे นิสีทาเปตฺตวา
ยาคฺุชฺชกํ ทตฺตวา อุยฺยานปาฬํ
อาณานิเปสิ "ภิกฺุขุหิ สทฺธิ อุยฺยานเ
วิจฺริตฺตวา อุยฺยานํ อมฺพาทินิ
นानาผลานิ เทหิ"ติ.

โส "สาธฺุ"ติ ปฏิสฺสุณฺนิตฺตวา ภิกฺุขุสฺสํ
อาทาย อุยฺยานเ วิจฺรนฺโต รุกฺุ
อุลฺโลเกตฺตวา "เอตํ ผลํ อามํ, เอตํ
น สฺปกฺุ, เอตํ สฺปกฺุ"ติ ชานาติ.
ยํ โส วทติ, ตํ ตเถว โหติ.

ภิกฺุ คนฺตุตฺตวา ตถาคตฺตสฺส อารีเจสุ
"ภนฺเต อยํ อุยฺยานปาโล ผลกฺุสโล
ภุมิยํ จิตฺตว รุกฺุ อุลฺโลเกตฺตวา 'เอตํ
ผลํ อามํ, เอตํ น สฺปกฺุ, เอตํ
สฺปกฺุ'ติ ชานาติ. ยํ โส วทติ, ตํ
ตเถว โหติ"ติ.

๕. พรรณนาผลชาติก (๕๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภอุบาสก
ผู้ฉลาดในการดูผลไม้คนหนึ่ง ตรัส
ชาดกนี้ มีคำเริ่มต้นว่า นาย รุกฺโข
ทูรารุโห ดั่งนี้ เป็นอาทิ.

เล่ากันมาว่า กุฏุมพีชาวเมือง
สวตฺถีคนหนึ่ง นิมนต์พระภิกษุสงฆ์
มีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ให้นั่งในสวน
ของตน ถวายข้าวยาคุ และของขบเคี้ยว
สั่งคนเฝ้าสวนว่า "เธอจงเที่ยวไปในสวน
กับภิกษุทั้งหลาย จงถวายผลไม้ต่าง ๆ มี
ผลมะม่วงเป็นต้น แก่พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าเถิด".

เขารับว่า "ได้ขอรับ" จึงได้นำภิกษุสงฆ์
เที่ยวไปในสวนแห่งนั้นดูต้นไม้ ก็ทราบ
ว่า "ผลนี้ดีบ, ผลนี้ไม่สุก (พอห้าม ๆ), ผลนี้
สุกดี". เขาเอ่ยถึงผลไม้ผลใด, ผลไม้
ผลนั้นก็เป็นอย่างนั้นนั่นแหละ (ว่าดีบก็ดีบ
ว่าสุกก็สุก).

พวกภิกษุ ไปกราบทูลพระตถาคตเจ้าว่า
"ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ คนเฝ้าสวนนี้
ฉลาดในการดูผลไม้ ยืนบนพื้นดิน
เท่านั้น มองดูต้นไม้ ก็ทราบ
ว่า 'ผลนี้ดีบ, ผลนี้ห้าม, ผลนี้สุกดี'.
ผลไม้ก็เป็นเช่นนั้นที่เขากล่าว".

สตถา “น ภิกขเว อยเมว
อุยฺยานปาโล ผลกฺสโล, ปุพฺเพ
ปณฺฑิตาปี ผลกฺสลาเยว อหฺสนฺ”ติ
วตฺวา อตีตํ อหฺริ.

พระศาสดา ตรัสว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย
คนเฝ้าสวนนี้เท่านั้น ฉลาดในการดูผลไม้
หาไม้ได้, ในสมัยก่อน แม้บัณฑิต
ทั้งหลาย ก็ได้เป็นผู้ฉลาดในการดูผลไม้
มาแล้วเช่นกัน” ดังนี้แล้ว ทรงนำ
อดีตนิทานมาตรัสเล่า.

อดีตเต พาราณสียํ พุรหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเด โพิสฺสโต สฺตถฺวาหฺกุเล
นิพฺพุตฺติตฺวา วยฺปุตฺโต ปณฺจฺหิ
สฺกฺกฺสเสหิ วณฺชิชฺชํ กโรนฺโต เอกสฺมี
กาลเ มหาวตฺตนิอฺภฺวี ปตฺวา อฺภฺวีมุเช
จฺตฺวา สพฺเพ มนุสฺเส สนนฺิปาตาเปตฺวา
“อิมิสฺสา อฺภฺวียา วิสฺรฺกฺขา นาม
โหนฺติ, วิสฺปตฺตานิ วิสฺปฺปฺผานิ
วิสฺผลานิ วิสฺมฺฐฺนิ โหนฺติเยว, ปุพฺเพ
ตฺเมหฺหิ อปฺริจฺจิตฺวา ฃฺยฺกิณฺจฺจ ปตฺตํ วา
ปุปฺผํ วา ผลํ วา ปฺลฺลวํ วา มํ
อนาปุจฺจิตฺวา^๑ มา ขาธา”ติ อหฺ.
เต “สาธฺ”ติ สฺมฺปฺปฏิจฺจิตฺวา อฺภฺวี
โธตฺริสฺสุ.

อฺภฺวีมุเช ๑ เอกสฺมี คามทฺวาเร
กัผลฺรฺกฺโข นาม อตฺถิ, ตสฺส
ขนฺธสาขาปฺลาสฺปุพฺผผลานิ สพฺพานิ
อมฺพสฺทิสฺสานเว โหนฺติ.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชย์ ณ กรุงพาราณสี พระ
โพธิสัตว์ เกิดในสกุลนายกองเกวียน
เจริญวัยแล้ว กระทำการค้าด้วยเกวียน
๕๐๐ เล่ม คราวหนึ่งไปถึงดงไถ่ทางใหญ่
จึงพักอยู่ที่ปากดง สั่งให้คนทั้งหมด
ประชุมกัน แล้วกล่าวว่า “ในดงนี้
ขึ้นชื่อว่าต้นไม้ที่มีพิษมีอยู่, ที่มีใบเป็นพิษ
มีดอกเป็นพิษ มีผลเป็นพิษ มีรสหวาน
เป็นพิษก็มีเหมือนกัน, ใบ ดอก ผล
หรือหน่ออย่างใดอย่างหนึ่ง ที่พวกท่าน
ไม่เคยกินมาก่อน ยังมีได้ตามเรา
ก็อย่ากิน”. พวกเขารับคำว่า “ดีละ”
จึงพากันเข้าไปสูดง.

ก็ที่ประตูบ้านแห่งหนึ่งที่ปากดง มีต้นไม้
ต้นหนึ่ง ชื่อว่า ต้นกิงผล, ลำต้น กิ่ง
ใบอ่อน ดอก และผลของต้นกิงผลนั้น
เหมือนกันกับมะม่วงทุกประการ.

^๑ ๑. อปฺริจฺจิตฺวา.

น เกวลี วรรณสนฺฐานโตว, คนฺธเรหิปีสุส อามปุกฺกานิ ผลานิ อมฺพผลสทิสานเว, ขาทิตานิ ปน หลาหลวิสิ วิย ตงฺขณเวยว ชีวิตกฺขยํ ปาเปนฺติ .

ปุโรโต คจฺจนฺตา เอกจฺเจ โลลปุริสา "อมฺพรุกฺโข อยนฺ"ติ สญฺญาเย ผลานิ ขาทิสฺส เอกจฺเจ สตุถฺวาทํ ปุจฺฉิตฺตวาว ขาทิสฺสามา"ติ หตฺถเณ คเหตุววา อฏฺฐํสุ. เต สตุถฺวาทเ อาคเต "อโยเย อิมานิ อมฺพผลานิ ขาทามา"ติ ปุจฺฉิสฺส.

โพธิสตุโต "นายํ อมฺพรุกฺโข"ติ ญตฺวา "กัมผลรุกฺโข นามส, นายํ อมฺพรุกฺโข, มา ขาทถา"ติ วาเรตฺวา เย ขาทิสฺส, เตปิ วมาเปตฺวา จตฺมมฺภุโร ปาเยตฺวา อโรคิ อกาสิ.

ปุพฺพเพ ปน อิมสฺมี รุกฺขมฺมุเล มนฺุสฺสา นิवासํ กปฺเปตฺวา "อมฺพผลานี"ติ สญฺญาเย อิมานิ วิสฺผลานิ ขาทิตฺตวาว ชีวิตกฺขยํ ปาปฺพนฺติ. ปุณฺทิวเส คามวาสินิ นิภฺขมิตฺตวาว มตฺมมฺนุสฺเส

มิใช่แต่สีและสัณฐานอย่างเดียวเท่านั้น, แต่ผลดิบและสุกของต้นไม้ นั้นเป็นเหมือน ผลมะม่วงทั้งโดยกลิ่นและรส, แต่เมื่อ บุคคลเคี้ยวกินแล้ว จะทำให้ถึงแก่ชีวิต ในขณะนั้นทีเดียว เหมือนยาพิษที่ ร้ายแรงฉะนั้น.

บุรุษที่โลก บางพวกเดินไปข้างหน้า พากันเคี้ยวกินผล ด้วยสำคัญว่า "นี่คือ มะม่วง", บางพวกกล่าวว่า "พวกเรา จักถามนายของเกวียนแล้วจักเคี้ยวกิน" ก็ได้เอามือถือไว้ยืนอยู่. นายของเกวียน มาแล้ว พวกเขาจึงพากันถามว่า "ข้าแต่ นาย พวกข้าพเจ้าจะกินผลมะม่วง เหล่านี้".

พระโพธิสัตว์ทราบว่า "นี่ไม่ใช่ต้นมะม่วง" จึงห้ามว่า "นี่เป็นต้นไม้ ชื่อว่าต้นกิ่งผล, ไม่ใช่ต้นมะม่วง, พวกท่านอย่ากินเลย" ได้ยังคนที่กินเข้าไปแล้ว ให้เอาเจียน ออกมา แล้วให้ตีฆ้องมีรสอร่อย ๔ อย่าง ทำให้หายจากโรคแล้ว.

ก็เมื่อก่อนพวกมนุษย์ ฟานัก อาศัยอยู่ที่โคนต้นไม้นี้ เคี้ยวกินผลที่เป็น พิษเหล่านี้ ด้วยสำคัญว่า "ผลมะม่วง" จึงถึงการสิ้นชีวิต. วันรุ่งขึ้น ชาวบ้าน ออกมาเห็นคนตาย ก็จับทำลากไปทิ้ง

ทิสฺวา ปาเท คณฺหิตฺวา ปฏิจฺจนฺ-
นฺนุจฺจาเน ฉทฺเขตฺตฺวา สกฺกฺหิ สทฺธิเยว
สพฺพํ เตสํ สนฺตํ คเหตฺวา คจฺจนฺติ.

เต ตํ ทิวสํปี อรุณฺคฺคฺมนกาเลเยว
“มยฺหํ พลฺลิพฺพทา ภวิสฺสนฺติ, มยฺหํ
สกฺกํ, มยฺหํ ภณฺฑนฺ”ติ เวเคน ตํ
รุกฺขมฺลํ คณฺฑฺวา มนุสฺเส นิโรเค
ทิสฺวา “กถํ ตฺเมห อิมํ รุกฺขํ ‘นายํ
อนฺมพฺรูกฺขภาวํ’ติ ชานิตฺวา”ติ ปุจฺฉิสฺสุ. เต
“มยฺ น ชานาม สตฺตฺวาหเชฏฺจโก
โน ชานาตี”ติ อาหฺสฺ.

มนุสฺสา โพิสฺตตํ ปุจฺฉิสฺสุ ปณฺชิต
กิณฺติ กตฺวา ตฺวํ อิมฺสฺส รุกฺขสฺส
อนฺมพฺรูกฺขภาวํ^๑ อญฺญาตี”ติ. โส
“ทฺวิหิ การณฺเห อญฺญาสิณฺ”ติ วตฺวา
อิมํ คาถมาห

๕๔. “นายํ รุกฺขเ ทฺวารุโ
นปี คามโต อารกา
อาการณ^๒ ชานามิ
นายํ สาทุผลโต ทฺไม”ติ.

ในที่ ปกปิด แล้วก็ถือเอาสิ่งของ
ของมนุษย์เหล่านั้นทุกอย่าง พร้อมทั้ง
เกี่ยวแล้วพากันไป.

แม้วันนั้น ในเวลารุ่งอรุณ พวกชาวบ้าน
เหล่านั้นพูดกันว่า “ใครผู้เป็นของเรา,
เกี่ยวเป็นของเรา, สิ่งของเป็นของเรา”
แล้วไปสูโค่นต้นไม้ขึ้นโดยเร็ว เห็น
มนุษย์ทั้งหลายไม่มีโรคแล้ว จึงถามว่า
“พวกท่านรู้ต้นไม้ขึ้นได้อย่างไรว่า ‘นี่ไม่ใช่
ต้นมะม่วง’. พวกเขาตอบว่า “พวกเรา
ก็ไม่รู้, แต่หัวหน้านายกองเกี่ยวของ
พวกเรา”.

พวกมนุษย์ จึงถามพระโพธิสัตว์ว่า
“ข้าแต่ท่านผู้เป็นบัณฑิต ท่านกระทำ
อย่างไร จึงทราบว่าเป็นต้นไม้นี้ ไม่ใช่ต้น
มะม่วง”. ท่านกล่าวว่า “เรารู้ได้ ด้วย
เหตุผลสองอย่าง” แล้วจึงกล่าวคาถานี้ว่า

๕๔. “ต้นไม้ขึ้น (เก็บผล) ก็ไม่ยาก
ทั้งอยู่ไม่ไกลบ้าน เรารู้ว่าต้นไม้
ไม่ใช่ต้นไม้อะไรที่มีผลอร่อย ด้วยเหตุนี้”
ดังนี้.

^๑ ฉ. อนมพฺรูกฺขภาวํ.
^๒ ฉ. อาการณณ.

ตตถ นาย รุกฺโข ทูรารุโหติ
อัย วิสรุโข น ทูขารุโห, อุทฺธิปิตฺวา
จปีตนิสฺเสณี วีย สุเขน อารโหิตฺ
สกุภาติ วทติ.

นปี คามโต อารภาติ คามโต ทูเร
จิตฺปี น โหติ, คามทฺวาเร จิตฺเยวาทิ
ทีเปติ.

อาการเกน ชานามิติ อิมินา
ทฺพฺพิเชน การณฺณานํ อิมํ รุกฺขํ
ชานามิ.

กินฺติ ?

นาย สาทุผลโล ทฺโมติ สเจ หิ อัย
มรฺุผลโล อมฺพฺรุกฺโข อมฺวิสฺส, เอวํ
สุขารุพฺเห อวิทูเร จิตฺเต เอตฺตมฺมี เอกมฺปิ
ผลํ น ติฏฺเฐยฺเย, ผลชาทกมฺนุสฺเสหิ
นิจฺจํ ปริวฺโตว อสฺส.

เอวํ อหํ อตฺตโน ภาณฺณ
ปริจฺฉินฺทิตฺวา อิมสฺส วิสรุขภาวํ
อญฺญาสิณฺติ. มหาชนสฺส ธมฺมํ
เทเสตฺวา สิตฺตฺติคฺมณํ คโต.

บรรดาบทเหล่านั้น ด้วยบาท
พระคาถาว่า นาย รุกฺโข ทูรารุโห
พระโพธิสัตว์กล่าวว่า ต้นไม้มีพิษนี้ขึ้น
(เก็บผล) ก็ไม่ยาก, ใคร ๆ สามารถจะ
ขึ้นได้โดยสะดวกเหมือนมีบันไดที่คนยกขึ้น
พาดไว้แล้ว.

ด้วยบาทพระคาถาว่า นปี คามโต
อารภา ทานแสดงว่า ต้นไม้มีไฟงอก
อยู่ในที่ไกลบ้าน คืองอกอยู่ที่ประตูบ้าน
นั่นเอง.

บาทพระคาถาว่า อาการเกน ชานามิ
ความว่า เรา (พระโพธิสัตว์) รู้จักต้นไม้
ด้วยเหตุ ๒ ประการนี้.

ถามว่า รู้ได้อย่างไร ?

ตอบว่า บาทพระคาถาว่า นาย
สาทุผลโล ทฺโม อธิบายว่า ถ้าต้นไม้
เป็นต้นมะม่วงมีผลอร่อยแล้วไซ้, เมื่อ
ต้นไม้อันบุคคลขึ้นได้ง่าย งอกอยู่ในที่
ไม่ไกลอย่างนี้ แม้สักผลเดียวที่ต้นไม้
นั้นก็ยังไม่เหลืออยู่, จะพึงถูกมนุษย์ที่
เคี้ยวกิน ผลไม้ รุมล้อมเป็นนิจ.

เรา (พระโพธิสัตว์) กำหนดด้วยความรู้
ของตนอย่างนี้ จึงได้ทราบว่าเป็นต้นไม้
มีพิษ. พระโพธิสัตว์แสดงธรรมแก่
มหาชนแล้วก็ไปอย่างปลอดภัย.

๕. ปัญจาวุธชาตก (๕๕)

๕๕. "โย อลีเนน จิตฺเตน
อสิมมโนโส นโร
ภาเวติ กุสลํ ธมฺมํ
โยคกฺขเมสฺส ปตฺติยา
ปาปฺเณ อนฺนุพฺพเพน
สพฺพสํโยชนกฺขยณฺ"ติ.
ปัญจาวุธชาตกํ ปัญจมํ.

๕. ปัญจาวุธชาตก (๕๕)

๕๕. "นรชนใด มีจิตไม่หดหู่ มีใจไม่
เกียจคร้าน เจริญธรรมอันเป็นกุศล
เพื่อบรรลุดุธรรม อันเกษมจากโยคะ
นรชนนั้น พึงบรรลุดุความสิ้นไปแห่ง
สังโยชน์ทั้งปวงโดยลำดับ".

ปัญจาวุธชาตกที่ ๕.

๕. ปัญญาธาตุชาดก (๕๕)

โย อลีเนน จิตเตนาติ อิทํ
สตถุตา เขตตวเน วิหระนโต เอกํ
โอสสุฏฺฐจวีริยํ ภิกขุํ อารพุก กเถสิ.

ตี หิ ภิกขุํ สตถุตา อามนฺเตตฺวา
“สจฺจํ กิร ตฺวํ ภิกขุ โอสสุฏฺฐจวีริโย”ติ
ปฺจุฉิตฺวา “สจฺจํ ภควา”ติ วุตฺเต
“ภิกขุ ปุพฺเพ ปณฺฑิตา วีริยํ กาคฺตุ
ยฺตุตฺตภูจฺจาเน วีริยํ กตฺวา รชฺชสมฺปตฺตี
ปาปฺปณฺโณ”ติ วุตฺวา อตีตํ อหริ.

อตีเต พาราณสียํ พุรหุมตฺตเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โพิธิตฺโต ตสฺส
รณฺโณ อคฺคมเหสียา กุจฺฉิสฺสมี นิพฺพตฺติ.

ตสฺส นามคฺคฺคหณทิวเส อฏฺฐสฺเต
พุรหุมเถ สพุพกาเมหิ สนฺตปฺเปตฺวา
ลกฺขณานิ ปฏิปฺจุฉิสฺส.

๕. พรรณนาปัญญาธาตุชาดก (๕๕)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
ผู้ละความเพียรรูปหนึ่ง ตรัสชาดกนี้
มีคำเริ่มต้นว่า โย อลีเนน จิตฺเตน
ดังนี้ เป็นอาทิ.

ความพิสดารว่า พระศาสดาตรัส
เรียกภิกษุรูปนั้นมาแล้ว จึงตรัสถามว่า
“ดูกรภิกษุ ได้ทราบว่ เธอละความเพียร
จริงหรือ” เมื่อภิกษุรูปนั้น กราบทูลว่า
“จริง พระเจ้าข้า” แล้วตรัสว่า “ดูกร
ภิกษุแม้ในปางก่อนพวกบัณฑิต กระทำ
ความเพียรในสถานที่ ควรที่จะกระทำ
ความเพียร ได้รับราชสมบัติ (กลับคืน)”
ดังนี้แล้ว ทรงนำอดีตนิทานมาตรัสเล่า.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติ ณ กรุงพาราณสี พระ
โพิธิสัตว์ ทรงบังเกิดในพระครรภ์
อัคคมเหสีของพระราชานั้น.

ในวันขนานนามพระกุมารนั้น พระ
ประยูรญาติเลี้ยงดูพราหมณ์ ๑๐๘ คน
ให้อิมหน้า ด้วยสิ่งของที่นำปรารภนา
ทุกอย่าง แล้วซักถามพระลักษณะของ
พระกุมาร.

ลกฺขณกฺุสลา พุราหฺมณา ลกฺขณ-
สมฺปตฺตี ทิสฺวา “ปฺญญสมฺปนฺโน
มหาราช กุมารโ, ตุมหากิ อจฺเจยน
รชฺชํ ปาปฺณิสฺสตี, ปญฺจาวุชฺฌเมน
ปญฺญาโต ปากฺโข ชมฺพฺที่เป
อคฺคบุริสฺส ภาวิสฺสตี”ติ พฺยากริสฺส.

ราชา พุราหฺมณานํ วจนํ สุตฺวา
กุมารสฺส นามํ คนฺหนฺโต “ปญฺจาวุชฺ-
กุมารโ”ติ นามํ อกาสิ.

อถ นํ วิญฺญตฺติ ปตฺวา โสฬสฺวสฺสุทฺเทส
จิตฺติ ราชชา อามนฺเตตฺตฺวา “ตาท สิปปิ
อคฺคคณฺหาหิ”ติ อาห.

“กสฺส สนฺติเก อคฺคคณฺหามิ เทวา”ติ.

“คจฺจ ตาท คนฺธารวฺภูเส ตกฺกสิลา-
นคเร ทิสฺวาปาโมกฺขสฺส อจฺจริยสฺส
สนฺติเก อคฺคคณฺห, อิทฺถยจฺจสฺส
อจฺจริยภาคํ ทเทฺยยาสิ”ติ สหสฺสํ ทตฺวา
อุยฺโยเชสิ.

พวกพราหมณ์ผู้ฉลาดในลักษณะ ได้เห็น
ความถึงพร้อมแห่งพระลักษณะ จึง
ทำนายว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า พระกุมาร
สมบูรณ์ด้วยบุญ, จักเสวยราชสมบัติ
เมื่อพระองค์เสด็จจลวงไปแล้ว, จักลือชวา
ปรากฏด้วยการใช้อาวุธห้าชนิด เป็น
อัครบุรุษในชมพูทวีป”.

พระราชฯ ได้สดับถ้อยคำ (ทำนาย) ของ
พวกพราหมณ์ เมื่อจะทรงขนานนาม
พระกุมาร จึงได้ทรงขนานพระนามว่า
“ปัญจาวุชฺฌกุมาร”.

ครั้งนั้น พระราชาตรัสเรียกพระกุมารนั้น
ผู้ทรงถึงความเป็นผู้มีปรีชา ทรงดำรงอยู่
ในระยะเวลาที่มีพระชนมายุย่างเข้า ๑๖ ปี
มาเฝ้าแล้วตรัสว่า “ลูกเอ๋ย เจ้าจงเรียน
ศิลปปะเถิด”.

พระกุมารทูลถามว่า “ข้าแต่พระองค์
ผู้ประเสริฐ ข้าพระพุทธเจ้าจะเรียน
ในสำนักของใคร?”.

พระราชฯ ตรัสว่า “ดูกรพ่อ เจ้าจงไป
เล่าเรียนรู้ในสำนักอาจารย์ทิตาปาโมกข์
ในเมืองตักกสิลา ในแคว้นคันทาระ,
และพึงให้ทรัพย์นี้เป็นค่าเล่าเรียน แก่
ท่านอาจารย์นั้น” แล้วได้พระราชทาน
ทรัพย์ ๑,๐๐๐ กหาปณะทรงส่งไปแล้ว.

โส ตตถ คนฺตฺวา สิปปํ สิग्ฆิตฺวา
อาจริเยน ทินฺนํ ปญฺจาวุธํ คเหตุวา
อาจริยํ วนฺทิตฺวา ตกฺกสิลาณครโต
นิกฺขมิตฺวา สนนฺทฺธปญฺจาวุโ พาราณสี-
มคฺคํ ปฏิปชฺชติ.

โส อนฺตรามคฺเค สีเลสโลมยฺกฺเข
นาม อธิฏฺฐิตํ เอกํ อฏฺฐิ ปาปฺณิ.
อถ นํ อฏฺฐิมุขេ มนุสฺสา ทิสฺวา
“โฆ มาณว มา อิมํ อฏฺฐิ ปาวิสฺสิ,
สีเลสโลมยฺกฺโข นามेतถ อตฺถิ, โส
ทิกฺขทิกฺขเจ มนุสฺเส ชีวิตกฺขยํ ปาเปตี”ติ
นิวารยีสฺสุ. โพิธิสฺตโต อตฺตानํ ตกฺเกนฺโต
อสมฺภีโต เกสรวสีโห วิย อฏฺฐิ ปาวิสฺสิเยว.

ตสมฺมึ อฏฺฐิมชฺฌนํ สมฺปตฺเตเต โส ยฺกฺโข
ตาลมตฺโต หุตฺวา ฎฺฎาการมตฺตํ สีลํ
ปตฺตปฺปมาณานิ อกฺขิณี, กทฺทลิม-
กฺกุลมตฺตา เทว ทาจา จ มาเปตฺวา
เสตฺมุโข กพรกฺจฺฉิ นีลหตฺถปาโท
หุตฺวา โพิธิสฺตตฺสฺส อตฺตานํ ทสฺเสตฺวา
“กนฺ ฺยาสิ, ติกฺกฺช ภาฺโขสิ เม”ติ
อาห.

พระกุมารนั้นไปที่สำนักอาจารย์นั้น แล้ว
ได้ศึกษาศิลปะ รับเอาอาวุธทั้ง ๕ ชนิด
อันอาจารย์มอบให้ ให้อาจารย์แล้ว
ออกจากเมืองตักกสิลา ทรงผูกสอดอาวุธ
ทั้ง ๕ ชนิด แล้วดำเนินไปสู่หนทางที่จะ
ไปเมืองพาราณสี.

พระองค์ เสด็จถึงดงแห่งหนึ่ง
ในระหว่างทาง ซึ่งมีสีเลสโลมยักษ
สิงสถิตอยู่. ในกาลนั้น หมู่มนุษย์ที่ปากดง
ได้เห็นพระองค์ จึงพากันห้ามว่า “ดูกร
พ่อหนุ่มน้อยผู้เจริญ ท่านอย่าเข้าไปสู่ดง
นี้, ณ ที่นี้มียักษ์นามว่าสีเลสโลมยักษ,
มันฆ่าพวกมนุษย์ที่ได้พบเห็นทุก ๆ คน
ให้ถึงสิ้นชีวิต”. พระโพธิสัตว์ เมื่อนึกถึง
ตนเอง ก็ไม่มีความกลัว ได้เข้าไปสู่ดง
ราวกะว่า ไกรสรราชสีห์ (ราชสีห์ที่มี
ขนคอ) ฉะนั้น.

เมื่อพระองค์ เสด็จถึงกลางดงแล้ว ยักษ์
ตนนั้น ตนสูงเทียมต้นตาล ศีรษะ
เท่ากับเรือนยอด นัยน์ตา (ทั้งสองข้าง)
เท่ากับบาตร และเขี้ยวทั้งสองเท่ากับ
หัวปลี หน้าขาว ท้องดำ มือและเท้า
เป็นสีเขี้ยว แสดงตนแก่พระโพธิสัตว์แล้ว
กล่าวว่า “เจ้าจะไปไหน, จงหยุดเป็น
เหยื่อของข้า”.

อด นํ โพริสตุโต “ยกฺข อหํ อดตํ
 ตกฺเกตฺวา อธิ ปวิญฺโຈ, ตฺวํ อปฺปมตฺโต
 หุตฺวา มํ อฺปคฺจฺเจยฺยาสิ, วิสปีเตน
 หิ สเรณ ตํ วิชฺฌิตฺวา เอตฺถ
 ปาเตสฺสามิ”ติ สนฺตฺชฺเชตฺวา หลาหล-
 วิสปีติ สํ สนฺนฺยฺหิตฺวา มุญฺจิ, โส
 ยกฺขสฺส โลเมสฺสเยว อลฺลฺลฺยิ.

ตโต อญฺณํ, ตโต อญฺณนฺติ เหว
 ปญฺญาส สเร มุญฺจิ, สพฺเพ ตสฺส
 โลเมสฺสเยว อลฺลฺลฺยีสฺส. ยกฺโข สพฺเพปิ
 เต สเร โผฏฺเตตฺวา อตฺตโน
 ปาทมฺมฺลเยว ปาเตตฺวา โพริสตุตํ
 อฺปสงฺกมิ.

โพริสตุโต ปุณฺปิ ตํ ตชฺเชตฺวา
 ขคฺคํ กทฺตฺมิตฺวา ปหฺริ, เตตฺตีสงฺคฺลาเยโต
 ขคฺโค โลเมสฺสเยว อลฺลฺลฺยิ.

อด นํ กถฺนเยน ปหฺริ. โสปี โลเมสฺสเยว
 อลฺลฺลฺยิ. ตสฺส อลฺลฺลฺนภาวํ ฅตฺวา
 มุคฺคเรณ ปหฺริ, โสปี โลเมสฺสเยว อลฺลฺลฺยิ.

ตสฺส อลฺลฺลฺนภาวํ ฅตฺวา กุณฺเตน
 ปหฺริ, โสปี โลเมสฺสเยว อลฺลฺลฺยิ. ตสฺส

ครั้งนั้น พระบรมโพริสต์ว์ ได้คุกคาม
 มั่นว่า “นี่แน่ะยักษ์ เราสำรวจตัวเองแล้ว
 จึงเข้ามา ณ ที่นี้, เจ้าอย่าประมาท
 เข้ามาใกล้เรา, เพราะเราจักยิงเจ้า ด้วย
 ลูกศรที่อาบยาพิษ ให้เจ้าล้มลง ณ ตรงนี้
 ที่เดียว” ดังนี้แล้ว สอดใส่ลูกศรที่อาบ
 ยาพิษอย่างแรงกล้าแล้วยิงไป, ลูกศรนั้น
 ติดแน่นอยู่เพียงขนของยักษ์เท่านั้น.

พระโพริสต์ว์ ทรงยิงลูกศรไป ๕๐ ดอก
 อย่างนี้ คือ ลูกศรลูกอื่นแต่ลูกนั้น
 ลูกอื่นแต่ลูกนั้น (ลูกแล้วลูกเล่า), ลูกศร
 ทั้งหมด ไปติดอยู่ที่ขนของมันเท่านั้น.
 ยักษ์ได้ปัดลูกศรเหล่านั้นทั้งหมด ให้
 ตกไปอยู่ที่เท้าของตนที่เดียว แล้วก็
 เข้าไปหาพระโพริสต์ว์.

พระโพริสต์ว์ คุกคามมันอีก แล้ว
 ชักพระขรรค์ออกฟัน, พระขรรค์ยาว
 ๓๓ นิ้ว ก็ติดอยู่เพียงขนเท่านั้น.

ครั้งนั้น พระโพริสต์ว์ ได้แทงยักษ์
 ด้วยหอก, แม้หอกนั้นก็ไปติดเพียงขน
 เช่นกัน. พระโพริสต์ว์ทราบว่ายักษ์นั้น
 มีความเหนียวติด จึงตีด้วยไม้ค้อน,
 แม้ไม้ค้อนนั้นก็ไปติดเพียงขนเช่นกัน.

พระองค์ทราบว่า ยักษ์นั้นมีความเหนียว
 ติดจึงแทงด้วยหลาว, แม้หลาวนั้น

อลสิ้นภาวํ ฌตฺวา "โฆ ยกุข น เต
 อหํ 'ปัญญาธุมมาโร นามา'ติ
 สุตปุพฺโพ, อหํ ตยา อธิฏฺจติ อฏฺวี
 ปวิสฺสูโต น ธนฺดาทีนํ ตกฺเกตฺวา
 ปวิฏฺโฐ, อตฺตานิเยว ปน ตกฺเกตฺวา
 ปวิฏฺโฐ, อชฺช ตํ โปเถตฺวา
 จณฺณวิจณฺณํ กริสฺสามิ"ติ อภิตฺสีหนาทํ
 นาม ทสฺเสนฺโต อุนฺนทิตฺวา
 ทกฺขิณฺหตฺเถน ยกุขํ ปหฺริ, หตฺถ
 โลเมสุ อลฺลียิ. วามฺหตฺเถน ปหฺริ, โสปี
 อลฺลียิ. ทกฺขิณฺปาเทน ปหฺริ, โสปี
 อลฺลียิ. วามฺปาเทน ปหฺริ, โสปี อลฺลียิ.

"สีเสน ตํ โปเถตฺวา จณฺณวิจณฺณํ
 กริสฺสามิ"ติ สีเสน ปหฺริ, ตมฺปิ
 โลเมสุเยว อลฺลียิ. โส ปญฺโฆทฺธิโต
 ปญฺจสุ จาเนสุ พทฺโธ โอลฺมฺพนฺโตปี
 นิพฺภโย นิสฺสาราชฺโชว อโหสิ.

ยกุโข จินฺเตสิ "อัย เอโก
 ปุริสฺสีโห ปุริสาชานีโย, น ปุริสมตฺโตว,
 มาทิสฺเสน นามสฺส ยกุเชน คหิตฺสฺส

กิตฺติทฺธิชนฺเหมือนกัน. ทราบว่ายักษนั้น
 มีความเหนียวติด เมื่อจะทรงแสดง
 อภิตฺสีหนาท (บันลือสีหนาทอย่างไม่
 เกรงกลัว) จึงบันลือขึ้นว่า "นี่แน่ะยักษ
 ผู้เจริญ เจ้าไม่เคยได้ยินเราหรือ ที่ชื่อว่า
 ปัญญาธุมมาร', เราเมื่อจะเข้าสู่ตงที่เจ้า
 สิ่งสถิตอยู่ จะได้ตรวจดูเฉพาะธมฺเป็นต้น
 แล้วเข้ามาก็หาไม่, แต่เราตรวจดูตนเอง
 ด้วยเหมือนกัน จึงเข้ามา วันนี้เราจักรบ
 กะเจ้า ทำให้เป็นจณและวิจณ" แล้วทรง
 ประหารยักษด้วยพระหัตถ์ขวา, พระหัตถ์
 กิตฺติแน่นที่ชน. ทรงประหารด้วย
 พระหัตถ์ซ้าย, พระหัตถ์แม่นั้นกิตฺติแน่น.
 ทรงประหารด้วยพระบาทขวา, พระบาท
 นั้นกิตฺติแน่น. ทรงประหารด้วยพระบาท
 ซ้าย, พระบาทนั้นกิตฺติแน่น.

พระโพธิสัตว์ทรงดำริว่า "เราจักร
 บกมะมันด้วยศีระชะ แล้วทำให้เป็นจณ
 และวิจณ" แล้วจึงเอาศีระชะประหาร,
 แม้ศีระชะนั้นก็ไปติดเพียงชน, พระองค์
 ถูกมัดติดไว้ทั้ง ๕ แห่ง (ศีระชะ ๑ มือ ๒
 เท้า ๒) แม้ห้อยอยู่ก็ไม่มี ความกลัว ไม่มี
 ความสะทกสะท้านเลย.

ยักษคิดว่า "บุคคลผู้นี้เป็นเอก
 เป็นบุรุษสี่หะ บุรุษอาชาไนย, หาใช่
 สักว่าเป็นบุรุษ (ธรรมดา) ไม่, เมื่อเขา